

A GAZDAG VÁROS SZEGÉNYSÉGE

ÍRTA:

CZIBULA ANTAL

AZ ELŐSZÓT ÍRTA:

PEIDL GYULA

SZEGED ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐJE

Ára 5 pengő

SZEGED, 1927

NYOMATOTT A DÉLMAGYARORSZÁG HÍRLAP- ÉS NYOMDAVÁIXALAT RT.
KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

ELŐSZÓ.

A reakciónak elmaradhatatlan alapeleme: a gyűlölet. A gyűlölködő ember rendszerint elveszti józan Ítéloképességét. Az ilyen ember nem lát, nem hall, a-gyűlölet ördöge tölti el egész valóját. A gyűlölet-től és bosszútól elvakult reakció is handa-bandáz, csapkod jobbra, balra kíméletlenül, megsemmisíteni igyekszik ellenfeleit és eközben nem veszi észre, hogy gyakran ellenkező eredményt ér el: erősíti a vele szemben álló, a haladást és fejlődést szolgáló világnézetet.

A 90-es évek elején csaknem kizárólag a fővárosra és környékére szorítkozott a modern munkásmozgalom. Itt alakultak és jórészt helyi egyesületekként működtek a szakegyletek és itt bontogatta szárnyait a szociáldemokrácia. Következett a hírhedt Bánffy—Perczel-kormányzat, a maga irtó hadjáratával, rendőreivel, csendőreivel, tolonckocsijaival.

— Kipusztítani a »külföldről importált« szocializmus irmagját, szétrombolni a munkások szervezeteit, szétszórni az »izgatókat« — ez volt a kiadott jelszó.

Sok munkásra keserves napok virradtak. Kít a börtönajtó mögé zártak, kít meg »örökre« kitiltottak a fővárosból és illetőségi helyére toloncoltak. És az

eredmény? A börtönökből kerültek ki később a szocializmus legképzettebb vezetői és az illetőségi helyükre toloncoltak lettek országszerte a szocializmus apostolai és magvetői. Alig néhány esztendő múlva egymásután országoossá alakultak az addig helyi jelentőségű szakszervezetek és annyira megerősödött a szociáldemokrácia, hogy előbbi kis hetilapja, a Népszava napilappá lett.

A magyar munkásmozgalomnak ez a hőskora jut önkéntelenül az eszembe, amikor azt olvasom dr. Czibula Antal előszót kérő levelében, hogy azért írta meg »A *gazdag város szegénysége*« című könyvét, mert — nem írhat periratokat.

Íme a reakció elvakult gyűlöletének az eredménye. Eltiltják dr. Czibula Antalt az ügyvédi gyakorlattól, nem írhat hivatásának megfelelően periratokat, ír tehát ahelyett — Szegedről a szegedieknek — olyan könyvet, amely ugyan elsősorban tényleg a szegedieknek szól, de amelyet elvi megállapításainál és célkitűzésénél fogva haszonnal olvashat nemcsak Szegeden, de országszerte mindenki, aki igazán szereti azt a közületet, amelynek tagja.

Hiszem, hogy Czibula doktor nem hiába dolgozott, mert olyan könyvet írt, amelyet sokan fognak olvasni, amelyből sokan okulnak és amelyről sokat fognak beszélni mindenütt, ahol a városi politikáról és a városok feladatairól esik szó.

Nem mondom én azt, hogy az író tervei és javaslatai máról-holnapra megvalósulnak, ü maga is tudja ezt, meg is mondja, szinte brutális nyíltsággal és talán túlzott pessimizmussal: »A mi javaslataink segítenének a bajon — írja —, de szocialista köntösben jelentkező javaslatok, jól tudjuk azt, ma figye-

lemben nem fognak részesülni. Ám ezzel nem törődünk, a mi javaslataink a jövő számára készülnek s hisszük, hogy az idejük, ha sokára is, majd csak elérkezik.« — Nem foglalkozom jóslásokkal, de vég-tére is az óceánrepülés és a rádió korát éljük, ami azt jelenti, hogy eltűnnek a fejlődés útjából sokkal nagyobb akadályok, mint amilyeneket mégis csak gyarló emberek állíthatnak eléje. Aki 30—10 esz-tendővel ezelőtt rádióról, repülőgépről álmodozott, azt fantasztának tartották és ha valaki 15, vagy csak 10 évvel ezelőtt is azt merte volna javasolni, hogy a »Kaiser« és más hatalmasságok menjenek emigrációba, hogy helyet adjanak a köztársasági elnöknek, azt börtönbe, vagy jobbik esetben a bolondok házába csukták volna. Pedig ezek is voltak akkor legalább akkora hatalmasságok, mint azok, akik ma útjába állanak annak, hogy például Szeged külső részeiben csator-názást, világítást és vízvezetékét kapjanak az adózó polgárok, vagy, hogy játszóteret létesítsenek a gyer-mekek, egészséges lakást a szülők, aggok házát a mun-kából kiöregedettek, kórházat a betegek számára. Vannak messzebbmenő javaslatok is a könyvbeli, de azok sem olyanok, amelyeknek meg valósításához szükségképen csak forradalmi fölfordulások árán jut-hatnánk el. Hiszen másutt is megvalósultak és nem kellett hozzá más, csak egy kis helyes érzék a való-ságos közszükségletek iránt és az a fölismerés, hogy nemzetgazdasági szempontból nem káros, hanem egyenesen hasznos, ha a tömegek igényteljesebbekké és fogyasztóképesebbekké válnak. Épen most olvasom, hogy Svédországban a vasút III. osztályú utasai szá-mára szalonkocsikat helyeznek üzembe, Angliában kellő fölszerelésű, legalább hámoszobás lakásban la-

kik a munkások tekintélyes része, az Egyesült Államokban minden hatodik ember saját automobilján megy a munkahelyére. Ezekhez képest nagyon szerény kívánság az, hogyha a magyar dolgozó ember a pincelakásból a föld fölé, egy kis levegőre és napfényre vágyik. És miután a német közmondás szerint »Gedanken sind zollfrei« (a gondolatok vámmentesek), biznunk kell abban, hogy bármennyire tiszteltetik is egyesek a művelt nyugatot (némely esetben azonban már nemcsak tiszteltetik, hanem tisztelik és üdvözlik is őket), mégis csak eljutnak az emberséges és okos gondolatok hazánkba is. Ezt a folyamatot sietteti Czibula elvtársam könyve és én azt hiszem, ezzel nagyobb szolgálatot tett a haladás eszméjének, mint 100 perirattal. Itt hibázott rá a dologra — véleményem szerint — a reakció.

»A *gazdag város szegénysége*« szocialista írás a javából, anélkül, hogy szocializmusról, pártról, osztályharcról stb.-ről lenne benne szó. Felöleli a városok egész lakosságának érdekeit. Egy leadott névjegyhez hasonlítanám, amely azt jelképezi, hogy az ország dolgozó népe nemcsak van, de tele van vágyakozással az emberséges élet iránt; szívesen verejtékezik az eke, az üllő mellett, a pult mögött, vagy az íróasztalnál, mert tudja, hogy munka nélkül nincsen élet, de azt kívánja, hogy munkájáért cserébe becsüljék meg, ismerjék el a haza egyenjogú polgárának és tegyék lehetővé, hogy emberi életet élhessen. Boldog az a község — város, vagy ország egyaránt —, amely még kellő időben tudomást vesz ezekről a vágyakról és törekvésekről és egyengeti azok megvalósulásának útját, mert ezzel nemcsak embertársi kötelességeket teljesít, de sok zavart és fölfordulást

is elkerülhet. De viszont jaj azoknak, akik akár tudatosan, akár öntudatlanul útjába állanak a szociális haladásnak. Azok ne felejtsek el, hogy aki szelet vet, vihart arat, s a vihar bekövetkeztekor ne keressék a felelősséget másokban, csak a saját rövidlátásukban, vagy gonosz elzárkózottságukban.

Mikor a falusi kislakásépítésről szóló törvényjavaslatot tárgyalta a képviselőház, gróf Apponyi Albert is felszólalt és megemlékezett a falu elmaradottságáról. Azt kívánta, hogy a falusi kislakások építésénél ne feledkezzenek meg a kultúremlék leg-
elemibb szükségleteiről: szakítsanak az alacsony, padozatlan falusi szobákkal, amelyek gyűjtőhelyei a nyavalyáknak és a tenyéryi ablakokkal, amelyek akadályai a napsugár életerősítő és a levegő fölfrissítő erejének.

— Hja! — mondta mosolyogva a hon egyik jól szituált atyja — a parasztnak nem kell a nagy ablak, nem lehet ráerőszakolni!

Ebben a rövid mondatban és különösen az azt kísérő vigyorban bentfoglaltatik nyomorúságunknak és hazánk szerencsétlenségének minden oka. »Szinte megható volna az emberi szabadságnak ez a mély-séges respektálása, ha nemcsak egyoldalúan a maradisághoz, sőt állati tudatlansághoz itt-ott megnyilatkozó ragaszkodás esetében, hanem a nagy tömegek több világosságot, több jogot és nagyobb darab kenyeret követelő megmozdulásai tekintetében is érvényesülne.

»Azt tartjuk és ez a városi politikánk alapja, hogy a város azért van, hogy lakóinak egészségét, jólétét és kényelmét biztosítsa; adjon nekik módot arra, hogy életüket kellemesen, a napfényes oldalon

VIII

járva tölthessék el.» Ebben a mondatban van, szinte klasszikusan, összesűrítve mindaz, amit Czibula Antal doktor könyvében részletesen, mint városi föladatakat megjelöl és amiben — ez hitem és meggyőződésem — nemcsak én, a szociáldemokrata, értek vele egyet, hanem pártkülönbség nélkül, minden jó ember, aki hiva a fejlődésnek és a társadalmi élet zavartalanságának.

Budapest, 1927 július hó 28-án.

Peidl Gyula.

BEVEZETÉS.

Oh, demokrácia, te isteni napfény! Te hinted szét üdvözlő sugaraid a huszadik század bajlódó emberére, te fütöd az agyvelőket a földi tereken és méltán zeng itt rólad, a te dicséretedről, minden ének, szózat, kiáltvány, programbeszéd. Te ihleted meg az örökös miniszterelnök lelkét, mikor a népek genfi nagy tanácsában szűkhatárú hazájának intézményeiről beszél s te adod a szájába a szót a haza írni-olvasni tudó fiának, mikor elnézően veregeti meg a munkásember vállát: »Te is ember vagy barátom.«

úgy látszik valóban, hogy itt minden a fenéig . . . demokrácia. Talán Petőfi Sándor határozta meg a demokrácia fogalmát a legvelősebben, mikor azt mondotta: »Nem ismerek magamnál nagyobb urat, de kisebbet sem.« Ez ugyan valahogy másképen hangzik, mint a föntebbi vállveregető és nagyon jóindulatú nyilatkozat, de elnézőknek kell lennünk az emberekkel szemben, akik jót akarnak s főképen hinnünk kell a demokráciában, mikor mindenki arról beszél.

Hiszen mi kapóra jöttünk, mert mi vagyunk a legkönnyhívőbbek. Mi egy szóra elhinnénk mindent, amit itt néha napján a demokráciáról összekaratyolnak, csak olykor-olykor ne zavarnának meg bennünket holmi kedvezőtlen tünetek, jelek, megfoghatatlan rejtélyek. Íme, mind-

járt itt van egy kibogozhatatlan rejtély. Ki tudná azt megmagyarázni, hogy hogyan van az, hogy jóllehet a huszadik század második negyedében tartunk, mikor már a demokrácia levegőjét úton-útfélen be lehet lélegzeni és minden vásári ponyván a demokrácia portékáját áraljak s még sincsen a szegedi torony alatt, a városi közgyűlésen a munkásságnak egyetlen képviselője sem? (Taussig Armin a mi képviselőnk ugyan s etekintetben egyedül van a többiek között, de annak idején nem munkásszavazatok segítségével jutott be a városi közgyűlésbe.)

Igaz, nagyon igaz, le sem mérnök tagadni, hogy Szeged ipari viszonyai a nagyvárosi méretekhez képest eléggé kezdetlegesek és fejletlenek. Itt nincsenek nagyobb gyárvállalatok, itt a gyárkémények csak módjával füstölögnek, ha füstölögnek s nagyon elalélt az élet az ipari viszonylatokban. Azért mégis van itt ipari munkásság. A munkásbiztosító pénztárnak közel 15.000 tagja van a nagy munkanélküliség idején is, a városnak még a szűk keretű választói jog mellett is szociáldemokrata az egyik országgyűlési képviselője. Miért nem szólhatnak bele még sem a munkásság képviselői is a városi közügyekbe? Á tek. Tanácsrólunk és nélkülünk intézkedik és nincs szavunk ahhoz, amit tervez és tesz. Nem tudjuk sarkalni az intézőket, hogy mindig csak azt tegyék, ami a legtöbb ember egészségének, jólétének érdekében szükséges tenni való.

A város ügyeinek intéző fóruma olyan testület, amely hosszúra nyúló életével megszegyeníti a Cromwell idejébéli parlamentet is, amit pedig »hosszú parlament«-nek neveztek el a történelemben. — Mikor választották? Erre a kérdésre csak hosszás levéltári kutatások után adhatnánk meg a választ. — Kik választották? Azok már talán nem is élnek, hiszen közben nagyon gyorsan haltak az emberek.

De akár élnek, akár nem élnek, itt körülöttünk az utolsó választás óta minden megváltozott. — Emberek memtek, emberek jöttek, új igények, új követelések keletkeztek, amelyek érettek már arra, hogy testet öltsenek.

Széles körben új intézményeket kell életre keltem. Hogyan végezhetik el ezeket a feladatokat azok, akik jórészt a sírók elköltözött csendes lakóitól nyerték a megbízatásukat? »A társadalmat inkább kormányozzák a holtak, mint az élők«... mondja egy régi jónevű szociológus és mi úgy érezzük, hogy annak, aki ezt ugyan más vonatkozásban mondotta, ma itt Szegeden még mindig igazat kell adnunk.

Hanem azt is érezzük, mintha ez az ügy nemsokára válaszút elé érkezne. Már készül a törvényhatósági törvény. Abban is intézményes alakot ölt majd a hírhedt demokrácia. Tudjuk, hogy hogyan, tudjuk, hogy a fővárosi törvény mintájára egy kissé letérnek majd benne a tiszta demokrácia egyenes, zökkenő nélküli útjáról s kapunk majd valamit, ami a mostani szellemnek jobban megfelel: holmi autokráciával higitott demokráciát. A nép majd szavaz és választ, de választottainak szerepét korlátozzák a kinevezettek szerepével. Egyszóval a népakarat, a homályos^ a meghatározhatatlan közjó érdekében államhatalmi felügyelet és ellenőrzés alá kerül. Hát ilyen lesz az ő demokráciájuk.

Mindegy. Akárhogyan lesz is, a szocialistáknak ezúttal már lesznek képviselőik a torony alatt. Hogy valami nagyon nem várják ott őket s hogy az az óhaj is felmerül: »hogya jönnek is, minél kevesebben jönnének csak«, az is bizonyos. Azt sem vonjuk kétségbe, hogy a város mindenható feje a mi képviselőinket gondosan megkülönbözteti majd a tanya népének józan« képviselőitől. Hogy a hírhedt »vörös« nevezetet kapjuk-e, vagy valami más hasonlóan kedveset, az nem fog változtatni azon a tényen, hogy — aminek régen meg kellett volna történie, — belül kerülünk a a községi alkotmány sáncain is.

A szocialista pártnak meg van az a jó szokása, hogy ahol megjelenik öntudatosan és tervszerűen végzi a dolgozó milliók érdekében vállalt feladatát. Így fog működni Szegeden is a torony alatt. Ez a könyv arra való, hogy

követeléseink foglalata előre ismertté váljon és arra való, hogy a városban mindenki lássa, hogy mire vállalkoztunk és mit várhatnak tőlünk.

Eddig még nem voltak képviselőink a helyi parlamentben, de azért néha-néha sürgetőleg és követelőleg mi is beleszóltunk a városi ügyekbe. Csak amolyan kívülről elhangzó beleszólás volt ez s úgy is intézték el mindenkor. A hivatlan vendégnek, a nem illetékes beleszólóatónak az ajtó mögött volt a helye. Hangja feltűnést keltett, inkább bosszankodást, mint megrökönyödést s egyszerű kézlegyintéssel vették tudomásul a munkások szószólóinak alkalmatlan szereplését.

Húsz éve annak, hogy először szóltunk bele abba, ami az illetékesek szerint bennünket nem illet. Batitz Gyula és társai 1907 október havában észrevételeket nyújtottak be a városi költségvetéshez. Ekkor tettük először bírálat tárgyává a város községi politikáját és ekkor hangoztattuk először követeléseinket. Akkor is azt akartuk, amit ma. akarunk, hogy ez a város, amelyben életünket lemorzsoljuk, szép legyen, egészséges és nagy, lakói élet-erősek, egészségesek és boldogok. Jórészen akkor is azokat akartuk megvalósítani, amikért ezentúl is síkra szállunk, ha majd belül leszünk a falakon. Csak egy dologra akarunk akkori észrevételünkéből rámutatni. Követeltük, úgy mint ma is, városi közüzemek, iparvállalatok létesítését. Erre akkor azt válaszolta Balogh Károly pénzügyi tanácsnok, hogy »Nem lehet feladata és nem szabad a községnek oly iparvállalatot létesíteni, amely versenyt támaszt saját polgárainak s azoknak létérdekeit veszélyezteti«. Oh, hogy megváltoznak az idők múlásával az emberek is, meg a gondolataik is ! Hiszen láttuk a közel múltban, hogy egy vállalkozó szellemű városi polgár megcsinálta a dorozsmai és környéki társaskocsi-vállalatot. Üzembe helyezte azt és boldogult is. És mit tett a város Tanácsa? Bevonatta és magának adományoztatta annak a polgárnak az engedélyét és nem nézte azt, hogy létérdekeit veszélyezteti.

Persze, Balogh tanácsnok már nem élt, hogy a város eme lépését megokolhassa. De ha élt volna még, bizonyosan szépen és klasszikusan meg tudta volna magyarázni azt, amit mi sem vonunk kétségbe, hogy a többek érdeke előtt a kérésekének háttérbe kell szorulnia, vagy el kell hallgatnia.

Második érintkezésünk akkor volt az elmúlt időkben a tek. Tanáccsal, amikor egy népgyűlés határozati javaslatát küldöttük el neki. Ez volt ugyanis az első népgyűlés, amelynél napirendjén szerepelt Szeged város községi politikája. A népgyűlést 1909. évi november hó 3-án tartottuk a Hétválasztó-kávéház nagytermében s elnöke Marosán Milán volt, előadója pedig e sorok írója, aki ötnegyedórás beszéde végeztével beterjesztette a már említett határozati javaslatot. Ez többek között megállapítja, hogy a város munkássága a városi ügyek intézésébe *jogfosztottságánál fogva bele nem szólhat* s ennél fogva azok az intézmények, amelyeket a város létesít, csak a polgári osztályhoz tartozók érdekeit elégítik ki; megállapítja másodsorban, hogy a város hatóságának munkájából hiányzik a *kellő érzék* egyrészt arra, hogy a várost a modern élet követelményeinek megfelelően fejlessze, másrészt arra, hogy helyes szociálpolitikával létesítsen olyan intézményeket, amelyek a szociális bajok orvoslásának alkalmas eszközeivé válnának. Ezek előrebocsátása után követeli a népgyűlés, hogy keresse a város hatósága annak útját és módját, hogy a *közzsükségeket ellátó* vállalatokat, minők a villamosum v-ek, a közlekedési eszközök, a világítást létesítő vállalatok, vegye házi kezelésbe, a vízművet fejlessze oly módon, hogy a város egész lakossága használhassa és ezen közüzemek jövedelmét a lakosság adóterheinek könnyítésére fordítsa. Követeljük a városi közvagyon terhére *munkásházak* építését oly keretben és környezetben, hogy az egészségügyi és szociális követelményeknek megfeleljenek s a modern munkás igényét kielégítsék s ezek tervezetének megvita-tásához a munkások képviselői is meghívassanak. Köve-

teljük, hogy a szegényügyi közigazgatást a *munkánélküli* és egyéb segélyek nyújtásával hathatósan szolgáló *munkás-szövetségek* oly *anyagi támogatásban* részesüljenek, hogy feladatuknak fokozott mértékben megfelelhessenek«.

És sok minden egyebet követeltünk még s majd elfelejtjük itt megírni, hogy ebben a határozati javaslatban, tehát tizennyolc év előtt, mi követeltük először, hogy létesítsen a város *hatósági mézsárszéket és pékműhelyt*. Később ezek csakugyan meg is lettek és mikor a város közönsége azoknak már hasznát is vette, akkor szüntették be. Igaz, jó volna tudni, vajjon Balogh Károly mit szolt a létesítéshez, meg a beszüntetéshez? Mert hiszen, mint tudjuk már, nem szabad a községnek oly iparvállalatot létesíteni, amellyel versenyt támaszt saját polgárainak és azoknak létérdekeit veszélyezteti«. Talán ezen üzemek létesítésénél arra is gondolt a tek. Tanács, hogy kell gondoskodni olyankor, mikor sok minden körülmény az árak emelkedő irányzatát segíti elő, valami árszabályozó és egyensúlyozó tényezőről is. Ha valóban erre gondolt, jó volt az elgondolása. Száz szónak is egy a vége, határozati javaslatunk ad acta tétetett. Mi nagyon naiv emberek voltunk, nem tudtuk, hogy a tek. Tanács nem olvas határozati javaslatokat.

Harmadszor akkor jöttünk a közügyek terén érintkezésbe a város hatóságával, mikor az, 1913 április havában, Varró Kálmán és társai kérelmének teljesítése gyanánt 1000 K-t adott a munkánélküliek segélyezésére. Volt ugyanis akkor, — de csak dr. Somogyi Szilveszter főkapitány kimutatása szerint — 380 munkánélküli Szegeden, A megadott 1000 K-ból közülük mindegyiknek jutott 2 K 63 f. De ez a jószándékú juttatás mégis csak megkerülése volt annak, amit Varró Kálmán és társai kértek, ők ugyanis a munkánélkülieknek nem alamizsnát akartak szerezni, hanem azt kérték, hogy járuljon hozzá a tek. Tanács ahhoz, hogy évente egy nagyobb összeg legyen beilleszthető a városi költségvetésbe azon munkásegyletek meg-

segítésére, amelyek tagjaikat munkanélküliség esetén segítyezik. Hivatkoztak arra, hogy hiszen ők közigazgatási tevékenységet vállalnak magukra, mikor a munkanélküliség bajában segítyt adnak a rászorulónak, mert ha azt nem adnák, akkor az a szerencsétlenül járt ember mégis csak a hatósági támogatásra volna, mint inséges szükölködö ráutalva. Hivatkoztak külföldi példákra, Gent város segítyezési rendszerére. Mindhiába, a tek. Tanács szívesen adott 1000 K-t, csakhogy megszabaduljon az elvi kérdés eldöntésétől.

A negyedik érintkezéskor már jó órában jöttünk, mert könnyebben kaptunk egész palotát mindenestől, ha kívántuk volna telekkönyvi jogostul is, mint Varró Kálmánék annak idején a nagy istanciázásra azt az 1000 K-t. Tudja mindenki, hogy 1918-ban megkaptuk a Munkás Otthon céljaira a Berliini körüti honvédkaszárnyát. Bőkezü volt ebben az időben a tek. Tanács, kisebb ház is jó lett volna, egészen nagyot adott. Ellenszolgáltatást is adhattunk volna érte, még ez se kellett. Akkor fontolta-e meg a tekintetes Tanács jobban a dolgot, amikor adott, vagy amikor elvette azt, amit adott, még ma sem tudjuk, talán a pártatlan oknyozozó, majd azt is kideríti. Mindegy. Csak az a valóság, hogy volt palotánk s mire szétnézhattünk volna benne s átengedhattük volna magunkat a zabolátlan örömmek, már megint nem volt otthonunk!

úgy látszik, hogy jobban jártunk volna, ha másodsor is csak 1000 K-t adott volna a tekintetes Tanács.

Íme, így volt a múltban. De a pillanatnyi érintkezések tartósak, állandóak és kölcsönösek lesznek a jövőben. Reméljük, hogy a mi fegyelmezett erőnk a választásnál biztosít nekünk annyi eredményt, amit a mai helyzettel szemben a munkásosztály nyereségként könyvelhet el a maga számlalapján.

De mielőtt még a bevezetés szükreszabott keretét elhagynánk, szükseges lesz itt valamit leszögeznünk.

Senki ne magyarázza félre szándékunkat. Távol áll

tőlünk az, hogy gáncsoskodni akarjunk. Igenis, a következő lapokon komoly bíráló alá vesszük a tek. Tanács községi politikáját, tervezetét, alkotásait s ahol helytelenséget, hibát találunk bennök, arra kíméletlenül rá is mutatunk. Tárgyilagosak akarunk lenni és azok leszünk személyeskedés nélkül s vélt sérelmeket nem teregetünk ki. Előttünk a közügy szempontjai lebegnek, ami ennél kisebb érdekű, azt meg sem látjuk. Egyéni érdekek kiszolgálói nem leszünk, kortoscélok bennünket hidegen hagynak s egy percig sem hisszük, hogy más baj nincs, csak az, hogy alkalmatlan személyt állítottak az ügyek élére. Megértheti mindenki fejtegetésünkből, hogy a bajok forrását csak az elavult rendszerben találjuk meg, nem az intéző emberekben.

És itt, mindjárt az elején, el kell ismernünk nekünk, akik átértük az előző korszakot is, — mondjuk röviden: a »szobrok korszakát«, — hogy Szeged hatósága tudott alkotni a mostoha időkben is, az ellenforradalmat követő időkben is és látjuk a további alkotásra való készségét is. Nem mondjuk azt, hogy alkotásai kielégítenének bennünket s azt csinálta, arait mi is csinálnánk. Nem, ezt egy szóval sem mondjuk, csak annyit ismerünk el, hogy a tek. Tanács tud tevékeny lenni és kész az alkotásokra. Amit nem találunk helyesnek az ő működéséből, arról később bőven lesz még szó.

Most pedig azt, hogy mit akarunk, könnyen olvasható formában az alábbiakban mondjuk el az érdeklődőknek.

I. A MODERN VÁROS SZEREPE ÉS FELADATAI.

— Ne tépdessük a szerzett babérokat. A bölcs Rabbi Akiba kétségtelenül bölcs is volt és bizonyára nem alaptalanul ékesítették fel ezzel a díszítő jelzővel. Hires igazságát azonban, ami széles körökben egyedül tette nevét ismeretessé, hogy t. i. »semmi sincs új a nap alatt«, egész általánosságban és minden vonatkozásban még sem tehetjük a magunkévá s a hit pecsétjét nem mernénk ráütni«

Mert hol vannak már a régi városok? Velence a tengerek királynője is lehanyatlott. Hatalma, egyeduralkodója a múlté s beraktározván régi dicsőségeinek emlékeit, oda, ahova az való, múzeumokba és könyvtárak nagy salabaktereibe, békésen megfér szerepének szűkre szabott keretei között s ebben osztozik a többi nagy olasz várossal, amelyek közt voltak riválisai is, hatalmas és legyűrt ellenségei is, egyeduralmának és hegemoniájának elvitatói is. Egyedüli vigasztalása, hogy nem csak őt gázolta le a forgandó sors kereke, hanem többi vetélytársát is mind egytől-egyig. Oda vannak mind a nagy városi köztársaságok, állami hatalmuk teljességével, szűkkörű hazafiságukkal, zsoldos-seregükkel, vad, fékevesztett, fékezhetetlen és kalandos életű zsoldos-vezérekkel együtt. És ha nem is új dolog a nap alatt, vagy a világtörténelem változó színpadán az, hogy minden nagy hatalom szertefoszlik, az már új dolog,

hogy a városok leszorultak a csillogó dicsőség útjáról és ma már mind egyenként a községi igazgatás hétköznapi csendes munkáját intézik és végzik.

A középkori város, akár hatalmas volt és gazdag, akár csak gazdag a nagyon félelmetes hatalom nélkül, ma már mind eltűnt és átadta a helyét az új kor városának, amely többé nem kápráztat, fényével nem vakít s beleéli magát zúgolódás nélkül a munka békés szerepébe.

A középkori város a védelem és biztonság városa volt. Ehhez képest erős, kőből épült falak körítették, azokon kiszögelő tornyos bástyák szolgálták a védelem hathatóságát, fegyveres örök és szakállas ágyuk jelentették a hivalkodó erőt. Vízrel elárasztható árkok nehezítették meg a város falainak megközelítését és a felvonó hidaknál könnyen ellenőrizhették a városiak, hogy alkalmatlan elemek ne jussanak a védelmezett helyre. Hiszen az ököljog korában nem is lehetett ez másképp. A városok népének bőven voltak ellenségei. Itt voltak mindjárt az elhatalmasodott urak, akiket a fejedelem akarata sem tarthatott féken s akikben sóvár vágyat keltettek a városok felhalmozott kincsei. Ott voltak a pártok, amelyeket az előkelőknek különös érdekei keltettek életre s amelyek az élet-halálharcot belső háborúk formájában vívták meg egymással is, meg az uralkodóval is. Aztán külső ellenség is igencsak akadt és így a védelem felkészültsége mindig helyénvaló volt. Ezért kellettek a falak és a tornyos bástyák. A városi polgárok védtek is magukat, meg oltalmat is kerestek. Rendszerint a király (néha mégis ez volt a leghatalmasibb ur), oltalma alá helyezkedtek. Innen van a barátság a városok és a király között. Az oltalomért nem is volt olyan nagy ár a királyi pénztárba fizetett adó. Ami ott viszont nagy szerepet játszott, mikor a közös teherviselés elve még ismeretlen fogalom volt. A kölcsönös nagy barátság eredményezte a különböző kiváltságleveleket, ami meg a városiaknak volt jó, mert ezekből áradt a rév- és vámmentesség és a számtalan más kedvezmény, a birtokadományozás

és a többi, ami megédesítette abban a viszontagságos korban a polgárok életét.

Ma már ezek valahogy mind másképen vannak. A középkori rablólovag, aki valamikor vígan és gyönyörrel űzi? a vadászaton kívül a zsákmányolás mesterségét is és réme volt a vásárokra járó városi polgárnak, ma, ha véletlenül feltámadna és a régi helyeken a régi városokat keresné, ugyancsak hümmögne, mert mindent másképen látna viszont, mint ahogy akkor volt, mikor ájtatos szemforgatások között a földöntúli életre szenderült át. Nemcsak a falak omlottak le és a bástyatornyok tűntek el róluk, de kiveszeti a harcias szellemű polgárok fajtája is. A mi rablólovagunk még úgy tudta, hogy a város polgármestere néha, ha a viszonyok megkövetelték tőle, még kardot is övezett a derekára. Nem is ment ez épen ritkaságszámba. Hiszen tudjuk, hogy Szeged egykori polgármestere, Pálfi Balázs, felkészülve várta Dózsa György paraszthadát s nem rajta múlt, hanem a város körül épített földsáncok erősségén, hogy a kardokat nem kellett összemérni. Aztán azt is tudjuk, forgatván néha a város krónikájának lapjait, hogy a város hajdankori főbírája, néhai való Tóth Mihály, anno 1552-ben nem csekélyebb dologra szánta rá magát, mint arra, hogy 700 főnyi hajósnépével megtámadja a világhatalmas törököt és felszabadítja a városát. Mennyire más ez, mint az, amit késői utóda cselekedett, mikor a vörösöket arra igyekezett rábeszélni, hogy valahogy meg ne támadják a várost megszálló franciákat.

És végül, ha a mi feltámadt rablólovagunk nemcsak a dolgok külső alakját tudná észlelni, hanem az a tehetség is megadatott volna neki, hogy a dolgok lényegébe is beható tekintetet vethessen, akkor volna még csak nagy oka az álmélkodásra. Mert a dolgok lényegében még nagyobb változás történt.

A városi hatóság hatásköre sokkal, de sokkalta tágabb körű volt, mint manapság. A törvényhozás és törvényalkalmazás hatalma teljesebb volt. Az előbbiből még meg van

a szabályrendelet alkotásának a joga. De ez csak csökevénye a régi hatalomnak. A magánjog, a kereskedelmijog és a büntetőjog szabályait a város tetszése szerint és a szükséglet kívánalma szerint hellyel-közzel szintén maga szabta és állapította meg. Az életviszonyok kicsinyessége a törvényhozót a szabályalkotástól visszatartja, mert elv az, hogy kis dolgokkal nem érdemes vesződni. (*Minima non curat praetor.*) De nem tartotta vissza a várost. Az öltözködés, a két nembeli fiatalság érintkezése, az illem-szabályok mind olyasmik voltak, amiket szigorú rendeletekben, súlyos megtorló intézkedések kilátásba helyezésével kötelező módon irt elő.

A városi hatóság a város falain belül életnek és halálnak mindenható ura volt. Törvényeit szigorral szabta meg és szigorral hajtotta végre. A legtöbb városnak pallósjoga volt, ítéleteit senki sem bírálta felül, a hóhér, a kínzókamra és a kínvallatás borzalmas eszközei mindig kéznél voltak. Elkobozhatta az elítélt vagyonát s annak hovafordításáról számadással nem tartozott, sőt lebontathatta házát is a föld színéig s helyét sóval vethette be, ha épen úgy akarta.

Hadvezérek és kényurak tehát a városi nyárspolgárok fejei. Ezenfelül gyakran adódik még olyan alkalom is, hogy diplomatáknak kell lenniök. Előbb voltak azok, mielőtt a született diplomaták még megszülettek volna. Hányszor kellett a zavaros időkben a győztes előtt megjelenniük a város kulcsaival és hányszor kellett a béke árát ügyesen, körmönfontan megvásárolni s az alkudozásoknál olyan körütekintést tanúsítani, hogy a nagy bajból a civitas ép bőrrrel, vagy kevéssé megkoppasztva kerüljön ki. Bölcsék és körütekintők voltak és büszkén követelték meg érte a címzést: *Prudentes et circumspecti.*

Ma már mindez a lezajlott és vissza nem hozható idők történetéhez tartozik. Igazi kényurak szülőanyja volt a város. Ma már akkora zsarnokok egyáltalában nem születnek, de olyan reszkető nyárspolgárok sem, amilyenek a

régi Város lakói voltak. Zengjünk talán siralmas nótákat, hogy idejutottunk? Sirassuk talán azt, ami elveszett a mindenható hatalomból? Ostobaság volna. Nem történt egyéb, mint az, hogy a fejlődés mérföldes csizmájával magasabb lépcsőfokra hágott. Ezért látunk a nap alatt mindig újabb és újabb dolgokat a régiek helyén; Látjuk az örök változást, mely a jobb felé tör, magaj mögött hagyván az ósdit és elavultat és tapasztaljuk, hogy az emberi társadalomnak is, mint minden egyéb földi dolognak, örökké működésben lévő elve a fejlődés és nincs az az emberi intézmény, mely elzárkózhatnék átalakító hatása elől.

Két tényező siettetti azt a folyamatot, hogy a középkori városok átalakulnak. Az egyik a hűbéri rendszer bomlása. Ezzel az egyes országokban a központi hatalom erősödött meg s apránként elszed mindent a város törvényhozó, bírói és végrehajtó hatalmából. A másik tényező az ipari forradalom, melynek révén a lakosság hirtelen megszapordik, felbomlanak a régi patriarchális keretek s nagyranő a nycmor a nyárspolgári jólét helyén. Hiszen a jólét azért nem tűnt el végkép, vannak a városokban még dúsgazdag emberek is. De mellettük ott vannak a bibliai Lázárok is, a szegények, ügyefogyottak és nyomorultak. S nemcsak ott vannak, de nyomorúságuk árnyékot vet a nagy gazdagságra, sötét, ijesztő, vészterhes felhők rémes árnyékát.

Az emberiség történetében az egyes korszakokat a használt eszközökről szokták elnevezni. így van kőkorszak és bronzkorszak is. A mi korszakunkat legáltalában papirkorszaknak lehetne elnevezni. Életünk, jogunk, szabadságunk nemcsak a papiroson van, de a papirostól is függ. S ha az elhasznált papírmennyiség mázsáival mérnök, hogy mivé lett a közigazgatás a régi városok igazgatásához képest, a mai papírral végzet ágas-bogas közigazgatást szédítő magasságba látnánk a megelőző fölött. De nekünk az arányokkal kevés dolgunk van. Nincs időnk arra, hogy gyönyörködjünk a mai közigazgatás hatalmas lombkoroná-

jában, mely árnyat adó helye lett számosaknak a sokak közül, inkább csak, mintha babot szemelgetnénk, azzal vesződnénk, hogy a város közigazgatási teendőit súly szerint osztályozzuk. Egyikről megállapítanánk, hogy a város lényeges feladatai közé tartozik, a másiktól meg talán annak az ellenkezőjét. Kiemelnénk a fontosabbakat s a kevésbbé lényegesek elé helyeznénk. Egyik oldalon tehermentesítenénk az intézők vállait, a másikon meg még raknánk is azokra. Van egy iránytűnk, amelynek a segítségével könnyen boldogulunk. Azt tartjuk és ez a városi politikánk alapja, hogy *a város azért van, hogy lakóinak egészségét, jólétét és kényelmét biztosítsa, adjon nekik módot arra, hogy az életüket, — ezt a pillanatnyi mozzanatot két végtelenség között, — kellemesen, a napfényes oldalon járva tölthessék el.* Ami ennek a célnak az elérésére szükséges, az a város elsőrendű teendője, ami ezen kívül a közigazgatási akták körültekintő elintézésére szükséges, az mind másodrendű feladat. Általában nagyon szeretnénk, ha az akták túlsúlyukat elveszítenék és mindenütt a lényegre kerülne a hangsúly. Az aktaintézés bürokratizmusra vezet, ezért pedig méltán haragszanak az adóalanyok.

A cél körvonalozása után most már szemügyre vehetjük a városi közigazgatást úgy, ahogy van. Amit ezután mondunk, azt úgy mondjuk, hogy egyre Szeged és különös viszonyai lebegnek a szemünk előtt.

Már érintettük, hogy régebben törvényhozó hatalmuk is volt a városoknak. Ma már alig van. Mindössze csak a szabályrendeletek alkotásának a joga maradt meg a régi hatalomból. Szükség van ezekre a helyi viszonylatokban. Hogy egyebet ne említsünk, a jó építkezési szabályrendelet alkalmas szabályozója lehet a város egészséges és célszerű fejlődésének. Aki csak néha vetődik ki a tanyák világába és tele tüdővel szívja magába a poros város levegője helyett a homok friss levegőjét, az azt hiszi, hogy odakint az emberek mind makkegészségesek. A kisteleki csodadoktor felvilágosíthatná őt, hogy mennyi tüdővész

páciense van a tanyák világából és milyen nagy ott a gyermekhalandóság. Nem is lehet elképzelni, hogy másként legyen a dolog. A tanyai házakban alacsonyok a szobák és földes padozatúak, az ablakok meg tenyérnyi nagyságúak s nincsenek berendezve a szellőztetésre. Az építkezési szabályrendelet sok bajnak vehetné elejét, ha megszabná szigorúan a padozat és a mennyezet közötti magasság mértékét, előírná a szobák kipadozását, az ablakok méreteit és azt, hogy azok kinyithatók legyenek. Mindjárt kevesebb lenne odakint a tüdővész és mindjárt kisebb a gyermekhalandóság. A jó szabályrendelet tehát még erre is jó.

Az igazságszolgáltatás terén sem tényezők többé a magyar városok, bár csekély intézkedő hatalmuk maradt azért itt is. Gondoljunk csak a községi bíraskodásra a 100 pengőn aluli ügyekben és a kihágási büntető bíraskodásra. A sors iróniája ugyan, hogy a város, amely a mesés hajdanokban megvillogtatta pallosát az orgyilkos és a titkon vétkező hajadon feje fölött (Mindég a gyöngébb nem leányzója volt a bűnös és sohasem az, aki vele vétkezett. Az erkölcsi felháborodás ma is a bukott leányt sújtja és napi-rendre tér a csábító dolgai fölött), ma már csak tilosba tévedt birkák ügyeit intézi és más csekélysegeket von ítélőszéke elé. De így van. Mind a két fajta bíraskodás azonban csak teher a város nyakán. A városi közigazgatásnak sokkal fontosabb feladatok igénylik idejét és erejét, s különben is anachronizmus az igazságszolgáltatása. A városok amúgy is bírói székhelyek, könnyű volna a kis ügyek tömegét is a maga helyére átutalni, hogy lemondhatna a város a böles Salamon szerepéről. Talán béke-bíróságokat kellene szervezni, talán más valamit, csak a város szabadulna az igazságszolgáltatás kötelességétől. Jól tudjuk, hogy erre egyelőre nincs kilátás, mert hiszen mostanában rendezték a peres eljárást s így tervünk csak a jámbor óhajtások sorába sorakozik.

Régi hagyományok és a törvény, mely a hagyományok

jól kitaposott ösvényéről ritkán tér le, az árvaszéki ügyek intézését is a városokra bizza. Ezek pedig itt idegenül érezhetik magukat, mert a magánjogi szabályok alkalmazása inkább birói feladat. Birói hatáskörbe utalják a telekkönyvi ügyeket is, holott a bekebelezések körül nincsenek mindennapos jogviták, csak ténybeli adatok megállapításai vannak. úgy véljük, hogy nemcsak azért, mert a magánjog elveit kell alkalmazni a kiskorúak, gyámoltak és gondnokoltak ügyeiben, hanem azért is, mert legtöbbször ezekben az ügyekben birói természetű döntésre is van szükség a rokoni érdekellentétek összeütközései közepe, az ügyek inkább találják meg a megfelelő elintézés lehetőségét a birói körben. Az árvaszék, a gyámhatóság léte ésszerű elgondolás eredménye. Az elhagyottak és gyámoltalanok védelmet igényelnek, hatósági védelmet, melynek hathatóságát a hatósági tekintély biztosítja. Ára, ezen becsületes elven sérelem nem esik, ha a gyámoltalanok gondozását nem városi, hanem állami szervek veszik a kezükbe. Vannak azonban az árvaszéki ügykörbe tartozó ügyek között olyanok is (elhagyott gyermekek elhelyezése stb.), amik közigazgatási természetűek. Ezért az ügyeket két csoportba soroznánk. Azok az ügyek, amelyekben vagyoni érdekek vannak összekötve, amelyekbér; vagyonos kiskorúak, gondnokoltak vannak érdekelve, vagy a családi helyzet megváltoztatásáról van szó, birói hatáskörbe valók, ezek oda átutalandók, a gyámpénztárnak pedig az állampénztárba kell beolvadnia. A vagyontalan árvákról és gyámoltalanokról való gondoskodást pedig át kell vennie a városi népjóléti igazgatásnak.

A végrehajtó hatalom gyakorlásából a városok (mindig a mi magyar városainkat értjük) alaposan kiveszik a részüket. Ami e téren teendőjük van, azt tulnyomórészen állami célok megvalósítása érdekében átruházott hatáskörben végzik. így a pénzügyi igazgatás terén reájuk hárul az a feladat, hogy az adózókat összeírják azokat nyilván tartásá, a megállapított adókat előírják és be is szedik

a kellő eréllyel. Költséges szervezetet kell ezért fentartaniok, amiből egyetlen előnyük csak az, hogy egyúttal a pótadót is beszedik, ami költségtöbbletet már nem okoz. Történhetnék fordítva is az adóügyi eljárás, hogy t. i. az állami igazgatá; vállalná a városok ezen szerepét s a pótadót átutalni a városoknak. Az adózóknak mindegy volna a dolog elrendezése, mert hiszen az adóigazgatás költségeit mindenképen ők viselik, talán csak a városoknak nem volna mindegy mert felszabaduló energiájukat saját igazi ügykörükben használhatnák fel.

A városok vezetik az állami anyakönyveket, szerepük vau tisztviselőinek a házasságkötésnél (dispensatio), végzik a közrendészet némely teendőit, mióta a rendőrségi ügy elkerült tőlük, szerepük van a katonai igazgatás körül, bár lényegesen kevesebb, mint a békeévekben. Városi hivatal intézi az elhaltak vagyonának összeírását, bár ez a teendő is annyira kikívánkozik a városi kezelés köréből, mint a bíraskodás, vagy a gyámügy. Városi közegek végzik a választópolgárok és az esküdtképesek összeírását és sok minden egyebet, fjüknek a felsorolása szinte lehetetlen. Az általános igazgatás terén sokkal több az állami, mint a tulajdonképeni városi feladat. Ami teendője a hatóságnak ezen átruházott teendőkön kívül még feumarad, az a községi illetőségi ügyek és hatósági bizonyítványok kiállítása és más kisebb jelentőségű ügyek elintézése körül mutatkozik. Ez utóbbiak azonban korántsem oly nagyszámúak, mint az előbbieik.

A népmozgalmi jelenségek körül csoportosuló általános igazgatás körébe tartozik a népesség nyilvántartása, amit a bejelentő hivatal végez. Előbb rámutattunk néhány ügycsoportra, amelyek valójában állami elintézést igényelnek. A bejelentő hivatallal ellenkezőképen van a dolog. Ennek városi hivatalnak kellene lennie. Hogy kik élnek a városban, kik jönnek ide és kik távoznak el, egy szóval a városi népesség állományának nyilvántartása, mégis csak a város érdekében való. Sőt az egyszerű nyilvántartással

be sem érhetné, szüksége volna még a bejelentő hivattal kapcsolatban egy városi statisztikai hivatalra is, mely a lakosság személyi, vagyonbeli, kereseti, lakásviszonybeli és kulturális adatait is mind feldolgozná, mert ezen adatok tökéletes ismerete nélkül a közigazgatási működése csak tapogatózó. Ha nem ismeri helyi feldolgozásban a gyermekhalandóság adatait, az egészségre alkalmatlan lakások, a támogatásra szoruló egyének számát, nem is tudja a bajok leküzdésére szükséges eszközöket sem kellő mértékben igénybe venni. Most folyik például Szegeden a lakhatatlan lakások összeírása, csak most, mikor már lakásépítésekbe is belefogott a város, anélkül, hogy tájékozva volna arról, hogy mennyi lakásra van szükség.

Mi az újkori város feladatait nem az általános igazgatás teendőiben, a gépiesen elintézhető ügyeknél, hanem a közegészségügy, népoktatás, közművelődés, közlekedés, a közlekedési politika és a népjóléti igazgatás tennivalóiban ismerjük fel.

A város polgára mindig várt valamit a városától. Hiszen a városok a kölcsönös segítség intézményei voltak, az hozta létre őket, hogy az egymásra utalt emberek szükségét látták egy nagyobb közösség megteremtésének. Régebben, amikor a világ még »kardhegyen forgott«, a polgárok a nyugalomuknak, életüknek és vagyonuknak a biztosítását követelték a városuktól. Inkább többet tűrtek és áldoztak is, csak ezt a célt megvalósulva lássák. Ma már az élet és vagyonbiztonság talán tökéletesebb. Ma már talán nincsenek rablólovagok és az ellenség se jelenik meg minduntalan a kapuink előtt. Ma tehát azt várja a város lakója a hatóságtól, mint gondviselőjétől, hogy juttassa tiszta levegőhöz, jó ivóvízhez, közlekedési eszközökhöz, világításhoz, tegye lehetővé, hogy művelődhessenek, hogy szórakozhassanak és legyen gondja arra is, hogy a város esettjei állandó, tartós és intézményes gondozásban részesüljenek.

Az emberek nagyobb tömege él ma együtt a városokban, mini bármikor egyébkor. Az ókori Róma hatalmas

kiterjesztette ragadozó csápjait az egész akkori ismert világra, de népessége nem volt nagyobb, mint ma egy kisebb német városnak. Szeged népessége is legalább ötször akkora ma, mint amekkora volt mondjuk száz évvel előbb. A kapitalizmus fejlődése a népeket a városok felé tereli. Nagy beözönlés ment itten végbe s ez a város felé özönlés még egyre tart. A városok megteltek és kiterjeszkedtek, a régi város, ami még falakkal volt körükerítve, ma már a naggyá lett városnak a magjává lett mindenütt. Ez oly tény, amit csak meg kell állapítani, de útjába állani nem szükséges és nem is kell. A tények kieroszakolják elismerésüket éi ellenmondást nem tűnnek meg. Egyszerűen tehát el kell fogadnunk ezt a tényt és úgy kell berendezkednünk, ahogy a megfelelő állapotok javasolják.

Az embereknek a városokban való megtorlódása azt hozza magával, hogy a legfontosabb városi feladat, a *közegészségügy* megfelelő rendezése. A tömeges együttélésből, ha nem öröködünk kellően, a bajok hosszú sora származhatnak, így elsősorban járványos megbetegedések keletkezhetnek, melyek megtizedelhetik a lakosságot. Legfontosabb tehát az embert környező helyek tisztántartása. Ahol ázsiai rondaság van uccákon, köztereken, ahol a bomlásnak indult anyagok a fertőző bacillusok miriádjait termelik ki, ott nincs közegészségügyi gondoskodás és az emberi élet Csáky-szalmája. Ezért kell az uccákat és tereket kövezettel burkolni, azt állandóan tisztán tartani, csatornákat építeni és mellőzni a szennyvizet elvezető nyílt árkokat, amiknek poshadt vizében az élet veszedelmei rejtőznek. Mindez elvitathatatlanul a város közegészségügyi gondozásának a tárgya s minél nagyobb a város, annál több anyagi evőt és gondoskodást igényel.

Nagy gondot kell fordítani a népes városokban a levegő tisztaságára. Fákat kell tehát ültetni az utakon és tereken, üdülő és sétahelyeket, gyermekjátszóhelyeket létesíteni és azok pormentesítéséről gondoskodni. Szegednek, mint a többi alföldi városoknak is, a legnagyobb

nyavalyája, hogy szerfölött poros. Mikor nyári alkonyatkor már a forgalom elcsendesedett, a fölvert por még mindig felhőként kóvályog a levegőben. Aki itt hagyja ilyenkor a várost és nyaralni megy az jól teszi a saját egészsége érdekében, de aki itt marad, mert nem mehet el jobb vidékre, az csak egyet szeretne, hogy t. i. az egek csatornáit kívánatra bármikor megnyíljanak s a kiadós záporosó idelent elverje a port. Az uccák burkolásán, azok locsolásán, fás parkokon, üdülő helyeken kívül még egy segítség van a por ellen, az t. i. ha a városhoz vezető *országutak és jártabb utak olajjal való portalanítását* is megvalósítják. Mindez ismét csak a legsajátosabb városi feladat.

Ugyanígy vagyunk a vízellátás kérdésével is. Az egészséges ivóvízről való gondoskodás a város elmellőzhetetlen feladata. De a feladat ebben még nem merül ki. A vízforrást oly bőségesen kell megnyitnia, hogy mindenki gondoskodhassék teste tisztántartásáról is. A közegészségügy minden követelményét víz nélkül megteremteni nem lehet. De nem lehetséges az sem, hogy a víz ne legyen mindenki számára bőségben. Ha nincs elegendő víz mindenkinek, az emberek tömeges együttélésénél fogva az is hiába használja a vizet az egészségügyi tisztántartásnál és teste ápolásánál, aki korlátlan mennyiségben hozzájuthat.

Sajnos, a nagy városokban az emberek túlnyomó többsége nélküli lakásában a fürdőt. Azért mig ebben a tekintetben a legeszményibb állapot meg nem valósítható, a városra vár az a teendő is, hogy közfürdőket létesítsen és pedig ne csak a város egy pontján, hanem szétszórtan a különböző helyeken, hogy mindenki, aki ezekre szorul, a lakása közelében megtalálhassa azokat. Olcsó népfürdőket kell tehát létesíteni, amelyeknél az olcsóság az önköltség árait érje el. S minthegy a népfürdők közérdekű cél érdekében létesültek, a magánvállalkozást innen ki kell rekeszteni.

A közegészségügy terén nemcsak baj elhárító szerepe van a városnak, hanem a meglevő bajok kiküszöbölésére

is gondolnia kell. A város-építés szerencsétlen és elgondolás nélkül való volt. Így épülhettek fel egészségtelen lakások. Szerencsétlen gondolat volt meglevő lakások eltöltése is, ezáltal is szaporodott az egészségtelen lakások száma. Aztán a beözönléssel járó baj volt az is, hogy minden lakhatatlan odu megtalálta a maga lakóját. Aránylag egészséges lakások pedig oly zsúfoltak lettek, mint a heringes hordó tartalma s így váltak egészségtelenné. Persze, mint mindent, azt is későn vették észre, hogy az elszaporodott pinceoduk, a túlszúfolt lakások nemcsak a járványos betegségek terjesztését mozdítják elő, hanem melegágyai a nemzeti szerencsétlenségévé előlépett tüdővésznek is. Mikor már észrevették itt volt a baj. Most már csak ennek a bajnak a leküzdései a legfontosabb teendő. Várni nem szabad arra, hogy megmozdul az állam, megmozdul a társadalom. Mire ezek megmozdulnak a temetők fejfái nagyon megszapordtak. De a sirok az áldozatokat nem mind fogadták be, javarészüik még itt vergődik, kínlódik és várja a sors beteljesedését. Városi bűnök okozták a bajt, városi nyomorúság szülte azt és a város népességének tekintélyes része sínyli azt. Tehát egy újabb fejezete a tüdővész elleni küzdelem a városi teendőknél. Mit kell elsősorban tenni? Egészséges lakásokat kell építeni, melyekben sok levegő fér el s a napfény is belátogat a tágas ablakon. A magánvállalkozó nem épít, amíg az odújáért is bért fizetnek. És különben is egyszerre annyi lakást kell építeni, hogy az odúk mind odahagyhatok legyenek. Ez a nagyszabású építkezés csak a városra vár. De még egyéb is vár reá. Régi bűnök, régi mulasztások gyászos eredője, a tüdővész irtózatos munkája. Ne keressük a bűnösöket és ne hánytorgassuk a hibákat még ha könnyen rájönnek is. Ellenben sürgősen gondoskodjunk a segítő eszközökről. Hogy annyi átok, szenvedés kegyetlen emléke ne kísértsen, a kiengesztelés felé egy jelentékeny lépést kell tenni: építsen az a város, amelynek vagyona az ország legnagyobb vagyonainak egyike, egy nagyszabású *tüdővészszanatoriumot*.

Íme, mennyi teendője van az újkori városnak csak a közegészségügy terén. Mi volt ehhez képest a középkori város egészségügye! Vajmi keveset értettek akkor hozzá! Csak így képzelhetjük el, hogy csekély városi tömörülés mellett is a dögvész és fekete halál, himlő és egyéb kór-ságok, bizony, nagyon megritkították a gyér lakosságot is. Mennyi gondoskodás kell napjainkban ahhoz, hogy a járványok úgy múljanak el, hogy áldozataik száma elenyésző csekély legyen. A középkoriak nem ismerték a végtelen kicsiny ártó szörnyetegeit, a bacillusokat, amelyeknek a szenny és piszok a hazájuk, ők még megtúrták tudatlanságból a nyílt és bűzös árkokat, amelyek át-meg átszelték városukat de bennünket bűnös nemtörődömséggel vádolnak, ha a paloták árnyékában megtúrnak a piszok posványos, bűzös lerakodóját.

A céhek fénykorából való városnak, ha volt is valami csekély tennivalója a közegészségügy terén, alig volt dolga a szegény ügygel, vagy ahogy ma mondjuk, szociálpolitikával, *népjóléti* ügygel. A városi polgárok úgyszólván jólétnek örvendtek, legalább nagy általánosságban ez így volt. Látjuk a németalföldi festők képein, hogy milyen jól táplált polgárai voltak a rég letűnt időknek: piros-pozsgás arcaikról nem leri, hanem leordít a jólét. Ám, jött a kapitalizmus könyörtelen kora s vele együtt apránként tűnedezt a jólét, visszavonult a kiválasztott néhányak hajlékába s felütötte a fejét, majd elárasztotta a várost a nyomorúság, a munkanélküliség, az inség és dagadt, egyre dagadt s többé nem a jólét volt a jellemző képe a városoknak, hanem a szédítő, feneketlen nyomor, nem a biztos megélhetés, hanem a napról-napra tengődő bizonytalanság.

A városban megszületett a nyomorúság, de **ki fogja azt elenyésztetni?**

Hiszen elenyésztetni, az más kérdés.

Nekünk szocialistáknak, meg van erre az orvosszerünk, csalhatatlan sikerű, az egész világot átfogó nagy gondolatunk, meg van az erőnk is, hogy tegyünk érte valamit s

tudjuk, ha a fejlődés rendjén odaérünk, ha a szükséges előfeltételek egyenként mind megvalósulnak a szépséges álom valóra válik és miénk lesz a jövő. De ez csak akkor lesz. A nyomor azonban nem vár, lázadzik és sürgetve dörömböl az ajtókon. Az emberek addig is míg elérnek az Ígélet földére, emberhez méltóan akarnak megélni s államtól, várostól követelik, hogy biztosítsa nekik az emberi élet legegyszerűbb követelményeit.

Mi inkább a városra gondolunk és azt is megmondjuk, hogy miért.

A gazdaságilag gyöngék, akik támogatásra szorulnak, a szűkölködők, a gazdasági rend áldozatai, itt élnek a közvetlen közelünkben szomorú életüket. A segítségnek hát a közelből kell jönnie, nem az állami igazgatás magasságaiból. A városi ügyek intézői azok, akik nem tudnak nyugodtan aludni, mert szüntelenül hallják az életnek a mélységekből feltörő sóhajait. A társadalom erőtlenség bizonyult már számtalanszor, mikor a tömegek ínségének enyhítéséről is volt csak szó, az állam szociálpolitikai tevékenységére pedig ott van leginkább szükség, ahol nincsenek gazdag városok a közelben, amelyek tehetnének s amelyeknek tenniük is kell. A városnak kell helytállania magáért, ha a városiakról van szó.

S most, hogy a város népjóléti tennivalóira rámutatunk, megfeshetnénk a városban tenyésző nyomorúság sötét hangulatú képét. De minek festegessünk? A cicomátlan tények te beszélnek. Beszélnek számadatok a gyermekhalandóságról, a tüdővész pusztításairól, munkanélküliségről, aggok és rokkantak nem biztosított életéről és még egyebekről íme a szomorú köd, amelybe be kellene világítani a népgondozás fátylójával.

Mi volt eddig a városok szociálpolitikája? Vagy elutasították maguktól a rájuk váró feladatot s a nemcselekvés merev álláspontjára helyezkedtek, vagy beérték a társadalmi jótékonykodással, amit a jótékony asztaltársaságok és nőegyletek épúgy siker nélkül végeztek el, mint a ható-

sági ténykedők. A «laissez faire, laissez passer» (hagyj mindent magára) elvét mindenhol lehet alkalmazni, csak a szociálpolitikában nem. A jótékonykodás pedig a betegség tüneti kezelése, amibe a beteg feltétlenül belepusztul, vagy az a korty víz, amiből több már nem jut az emésztő szomjúságban gyötrődő sivatagbeli vándornak, de ami után még jobban fokozódnak a gyötrelmei.

Nem. Mi a foltozgató munka helyett intézményeket követelünk, amelyek a bajokat gyökerükön érik. Követeljük, hogy a város vegye ki a részét a munkából s vállalja el a népgondozás feladatát, még ha tultengésbe megy is e téren a munkája a közigazgatás rovására. Alkosson népjóléti intézményeket. Hogy mikre gondolunk, azt később sorjában elmondjuk.

De nemcsak az emberiség követelménye az, hogy minden ember számot tarthasson a nagy közület bölcsőtől siring tartó támogatására, hanem elsőrangú gazdasági érdek is. Mostoha helyzetük, egészségtelen, piszkos környezetük miatt azok vannak pusztulásra kárhozhatóak, akik a társadalmi munka nélkülözhetetlen oszlopai, akik nélkül nincs termelés sem, még kevésbé többtermelés.

Mindezeken felül még a szociálpolitika, ahogy azt már sokan is mondták, a társadalmi feszültség biztosító szelepe is. Ha a város a szociálpolitika új útjára gördíti át a közigazgatás kerekét, három célt ér el egészen biztosan: lakóinak jólétét, a termelőerők bőséges munkáját és a béke nyugalmát.

A népjóléti ügyek a városi feladatokat tagadhatatlanul megsokasítják. Oly területen, mely eddig az elhagyatottság és magára hagyottság területe volt az intézmények hosszú sorát kell létesíteni. Itt mindent előről kell kezdeni, hogy a népsokaság gondozása megfelelő legyen. Mi azt hisszük, hogy a teendők nagy száma kellően megindokolja egy új tanács (népjóléti) ügyosztály szervezését. Ha a bejelentő hivattal kapcsolatos statisztikai hivatal felállítása nem lehetséges, erre az új ügyosztályra várna az intézkedések

eredményessége érdekében szükséges statisztikai adatok gyűjtése és feldolgoása is.

Közegészségügy és népjólét kielégítő gondozása nélkül városi életet elképzelni nem tudunk. Enélkül sivár és kietlen az élet, a nyomorúság jajveszékel és az emberi energiák belefulladás a tehetetlenség örvényébe, martalécai lesznek szomorú sorsuknak.

Nem kevésbé fontos ügye azonban a városi igazgatásnak *a népnevelés és a közművelődés* ügye sem.

De itt egy pillanatra meg kell akasztanunk fejtegetéseink fonalát, mert akadt valami, amit tisztáznunk kell. Sokan ugyanis nem hiszik el nekünk, hogy az újkori város szerepe annyi mindennel bővült volna. A megjelölt közegészségügyi feladatokat ugyan mind odautalnák a városi intézés körébe, talán csak epén a tüdővészszanatóriumot nem tartják olyannak, amely a városnak köszönhesse létét. Amennyiben meg tudnak békélni a szociálpolitika gondolatával, semmiképen sem soroznák a városi feladatok közé, a népoktatásról pedig széltében azt az elvet hangoztatják, hogy az állami feladat. Megvalljuk, hogy mi sem tudjuk, hogy hol kell megvonni a körök határait s nem is akarjuk tudni. A hatáskörök szentségét nem méltatjuk figyelemre. Megmondottuk, hogy mi a vezérelvünk a községi politika teendőire nézve s azt tartjuk, hogy a városban mindazokat az intézményeket meg kell teremteni, amik a város nagyságának, lakói jólétének, egészségének és művelődésének az előmozdítására alkalmasak. Minden a városiak akaratán múlik s csak egyedül rajtuk áll, hogy a boldogság és békeség eldorádóját a maguk számára megteremtsék. A középkor hatalmas városai a belső erők munkájából keletkeztek. Az újkor városa is naggyá lehet a saját erejéből alkotott intézmények révén.

Nem habozunk tehát, hogy városi ügyé tegyük a népoktatás és közművelődés ügyét is.

A betű az emberi haladás nagy emeltyűje. Szerepe hasonló ahhoz az eszközhöz, amelynek segítségével az

ősemler az első lépést tette meg à civilizáció útján. A betű és az írás-olvasás által elérhető művelődés hatásairól már sokat beszéltek és írtak, de semmi sem bizonyosabb, mint az, hogy népek és nemzetek, melyek a műveltségükkel kiváltak, előrehaladtak, a művelődésben hátramaradt népek pedig lehanyatlottak. S így szerencsésen odaérkeztünk a kultúrfőlényhez, amely ma a pohárköszöntők és ünnepi szónoklatok elmaradhatatlan gondolata. Szépen hangzik, csak az a baj van vele, mint a többi alkalmi szólammal is, hogy sorsa a könnyen szétpattanó szappanbuboréké. Hiszen Magyarország 6 éven felüli lakosságából 1,000.000 az írástudatlan.

Mi inkább azért követelünk több világosságterjesztő városi iskolát és azért akarjuk a közművelődési intézetek fejlesztését, mert ezektől várjuk, hogy kitermelik a jövő öntudatos és eszményi magaslatokra törekvő embertypusát.

És valami másért is. A néptenger mélyében mennyi erő vesz el ismeretlenül és mennyi erő szunnyad felismeretlenül! Ami felszínre jut belőlük, az a véletlen eredőinek szerencsés összejátásából érvényesül. De hánynak nem kedvezett az a véletlen? A magyar közművelődés nagyjai közül is hány járta a vergődés rögös útját, míg már-már ereje fogytán a kitaposott ösvényre jutott?

Petőfi Sándor iparosgyermek, Arany János paraszt szülők fia, Vámbéri Ármin (uram bocsáss!) szegény házaló-zsidó gyermeke, Munkácsi Mihály asztalosinas, Fadrusz János lakatosinas és Jászai Mari cselédlány volt. Ezek a szerencsés érvényesülők. A többi el szokott veszni nyomtalanul. Pedig egy-egy elkallódott őserőért a köznek kell siránkoznia. Az egyén elvégezte dolgát, ha elpusztult, az elveszett erő ellenben a nagy emberi közösség vesztesége.

Szeged, — ismerjük el, ami igaz, — mindig szívesen áldozott a közművelődés oltárán. Attól kezdve, hogy 200 év előtt az első gymnasiumot fölállította s hogy azt Dugonics Ádám polgármestersége idején díszes hajlékba költöztette, a pénzbeli hozzájárulással sohasem fukar-

kodott. Középiskolája hírneves volt mindig s büszkélkedhetik vele, hogy fényessé vált nevek bontogatták itt szárnyaikat. Messze környéken híres iskolájának növendékei voltak: Dugonics András, Révai Miklós, Katona József, a »Bánk bán« költője, Horváth Mihály, a történetíró és Klapka György, a legendás idők hőse. Az egyetemért folytatott majdnem évszázados küzdelmében is csak az a cél vezérelte, hogy a közművelődés érdekében a nagyobb áldozatokat is meghozhassa. Hogy törekvéseiben a várost az a cél vezérelte-e, hogy a fényességnek és a szépségnek a kultusza általános legyen lakói között, vagy lakói műveltségétől várt sokat, az előttünk mellékes. Mind a két cél olyan, hogy érettük érdemes elindulni. Ám a várost múltja is kötelezi, de még inkább kötelezi a most élő lakosság érdeke, hogy a közművelődés érdekében tevékenysége állandó legyen. Ami tennivaló van ezentúl is, arra még rámutatunk, ellenben itt szóvá kell tennünk, hogy a legutóbbi időben, ha népoktatási kiadásokról van szó, előszeretettel hangoztatják, hogy a népoktatás állami feladat. Már ennek az elvnek volt az is a folyománya, hogy a tanyai iskolákat állami kezekbe adták. Közoktatási kérdésekben nem szívesen halljuk a hatásköri és illetékességi vitákat. Mi a közművelődés és a népoktatás ügyét a város elsőrendű feladatai közé sorozzuk, nincs helye az egymásra utalásnak, itt a városnak magának kell helytállania vagyónával. Aztán azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a város annyit ér, amennyi értéket önmagából és a maga erejével kitermelni tud. A várost kívülről alkotásai után értékelik s minél erősebb az a fény, amely az alkotásokból kisugárzik, annál nagyobb körben érvényesül a városnak a magához vonzó ereje. Ez pedig érték, még azok szemében is, akik az értéket a szerint becsülik meg, hogy az pénzzel felmérhető-e vagy nem. Még ez utóbbiaknak is megnyugtatójukra mondhatjuk, hogy a város kulturális szerepe gazdasági viszonylatokban is értékelhető, mert elősegíti a vidéknek a város felé meginduló áramlását, ami viszont a gazdasági kapcsolatokat

teremti meg. Gazdasági kapcsolatokban pedig már pénzről beszélünk.

A közéleti és a közlekedési politika még az, amiről a városi elsőrendű feladatok sorában meg kell emlékeznünk.

A *közélet* rosszul hangzik némelyeknek és azt mondják, hogy még a háború idejéből a szájukban van az ize. De nem tehetünk róla, ha kellemetlen visszaemlékezések járnak is vele. A városi élet, a megszorított népesség, nagy tömegek egy helyrehozása, ami a fejlődés szükségszerű jelensége, arra kényszeríti a város hatóságát, hogy a lakosság érdekében némi rendszerező és szervező akaratot vigyen a tétova összevisszaságba. Aztán ott van a szegénység is, mely védelmet igényel s megkövetelheti, hogy ne legyen kiszolgáltatva látszólag a kereslet és kínálat játéknak, valójában pedig az ezek leple alatt üzött üzleti számításoknak. A mai élet sajátossága követeli tehát, hogy a hatóság a közélet terén is intező tényező legyen. Ma már semmiképpen sem elegendő a céhkorban bevált módszer, az árak megszabása, kötelező megállapítása. Volt alkalmunk tapasztalni, hogy ez többé célra nem vezet. Bizonyos fokú gazdasági tevékenység tehát mellőzhetetlen.

Amint elmúlt a forspontok és előfogatok világa, rövidesen a közlekedésügy is oly jelentőségre tett szert, hogy közmegelegedésre való elrendezése sokak érdekében való. A nagy városok manapság nem nélkülözhetik a menetrendszerű pontossággal járatott állandó közúti *közlekedési* eszközöket. A szétterülő és terjeszkedő városban a távolságok nőnek s a munkájuk után élő emberek minduntalan rászorulnak, hogy idejüket és erejüket takarékosan beosszák és napi teendőiket zavartalanul elvégezhesék. A városnak kell gondoskodnia a megfelelő könnyítő módokról meg eszközökről is, hogy az azokra utalt lakóin segítsen. újabb fejezet tehát ez is a városi politikában.

Íme ezek az újkori város igazi feladatai. Első pillanatra kettőt látunk. A szerep bővült, ez az egyik. A másik a

hatalomnál észlelhető s abban látható, hogy az veszített félelmetességében és nyert annyiban, hogy a népgondozás feladata révén bensőségesebbé vált. Hogy mivel bővült a városok működési köre, azt részletesen láttuk. Apránként egyébre is rájövünk. Ma már nem elegendő semmiképen sem az ügydarabok gépies, vagy körültekintő gonddal való elintézése. Az ügyek adminisztrálásáról, vagy közigazgatásáról már nem igen beszélünk s a hangsúly mindinkább az alkotás gondolata felé terelődik. S itt van a legszemmel láthatóbb elhajlás a régi közigazgatás irányvonalától. A lakosok kielégítendő szükségletei érdekében városi vállalatoknak kell létesülniök a különböző városi intézetek mellett s az aktaintéző tevékenységnél sokkal fontosabb lesz a városok gazdasági tevékenysége.

Rége, vagy nem is olyan régen, Szegeden az alkotás feladatai elöl kitértek és jobb ügyhöz méltó buzgalommal valami mást hajszoltak. Pártfogókat kerestek. Hűségesen szállátották a maguk kormánypárti képviselőjét, hogy a kegyosztó hatalom hajlandóságait megnyerjék. Ezenkívül gyakran lehetett látni a város polgármestereit a miniszteri előszobákban és a megfelelő összeköttetések útjain. Lázár György, Szeged néhai polgármestere minden hét 3—4 napját Budapesten töltötte s itthon tetemes útszámláit mutatta be és arról számolt be, hogy mit hoztak a kedvező összeköttetések. A vidék nagy polgármesterei: Kada Elek, Bernády György, Brolly Tivadar és a temesvári Telbisz nem jártak összesen sem annyit Budapesten, mint a szegedi polgármester egymaga. Kicsinyes és erőtlén várospolitika volt ez. Ha néha-néha sikerült egy-egy állami intézményt Szegeden meggyökereztetni (pl. a vasúti bevétel ellenőrzőosztályt) sohasem gondoltak arra, hogy nem a kijárások és az összeköttetések eredményezték azt. Hiszen a nagy állami hivatalokat rendszerint ott állítják fel, ahol az előfeltételek ahhoz leginkább meg vannak. Kiskunfélegyháza ilyesmikért kevés szerencsével versenyezhet, Sándorfalva meg jobb, ha hallgat. Nem látták be, hogy a kedvezés

a nagy városnak szól s Szeged már jóideje az ország második városa volt. Szegednek nincs szüksége arra, hogy házaljanak az érdekében. Elég erős arra, hogy amire szüksége van, azt mind a maga erejéből megvalósítsa. Alkothat nagyszerű dolgakat, alkothat kicsinyeket, minden csak azon múlik, mit tart megvalósítandónak s mennyi erőt állít a cél szolgálatába.

Ezzel aztán el is mondtuk mindent, amit az újkori város feladatairól, de mindig Szegedet tartva szem előtt, elmondhattunk. Most még csak a városi gazdálkodásról kell egyetmást elmondanunk.

Előre kell bocsátanunk, hogy a város mai gazdálkodási rendszer mellett nincs mód arra, hogy a város azokat a terveket, amiket mi a későbbiekben mint elsőrendű tennivalókat megjelölünk, mind megvalósítsa. Nemcsak azok megvalósítására nincs mód, hanem még sokkal kevesebbre sem. A nagy áldozatok után, amiket a fogadalmi templom felépítésére, az egyetemi építkezésekre hozott, ki is merült ereje és ma már nagyon előtérbe tolul a jövedelmek fokozásának kérdése. Épen legutóbb korlátozták az önkormányzati cselekvés körét és nem igen van kilátás arra sem, hogy nagyobb kölcsön felvétele, amikor kell, lehetővé váljék. Pedig a városrendezés ügyének, hogy semmi egyebet ne említsünk, hamarosan a végére kellene járni, főképen a közlő közszégi választások előtt, vagy talán emiatt.

A mi javaslataink segítenének a bajon, de szocialista köntösben jelentkező javaslatok, jól tudjuk azt, ma figyelemben nem fognak részesülni. Ám ezzel nem törődünk, a mi javaslataink a jövő számára készülnek s hisszük, hogy az idejük, ha sokára is, majd csak elérkezik.

Vegyük szemügyre egyenként a város főbb jövedelem forrásait.

A legtekintélyesebb jövedelem a különböző adóbevételekből származik. A mindenféle adóbevételekből, melyek közt van fogyasztási adó, forgalmi adó is, Ezenkívül volt még a pótadó. A városi pótadó a bevételek tetemes része

volt mindig s a szegedi magisztrátus gondosan vigyázott arra, hogy ez 50%-nál nagyobb ne legyen s nem is volt több soha, jóllehet voltak az országban városok, persze, mind szegényebbek, mint Szeged, amelyek 150—180%-os pótagóval dolgoztak. Ám az adóval ma is csínján kell bánni. Ma, amikor az emberek roskadnak az adóteher alatt s teljesítőképességük elérte a legvégső határt, s mikor adórendszerünk igazságtalansága következtében amugy is aránytalanul nagyobb terhel viselnek a kisebb emberek, mint a tehetősek, az adójövedelem fokozásáról szó sem lehet. Ellenben lehetne Bécs város példájára a fényűzési adók körét tágítani. A háború alatt és a háború utáni első években a lezüllött és zilált viszonyok között élő Bécs gyorsan felemelkedett és háztartását jórészt a fényűzési adók segítségével hamarosan rendbehozta. Ez egyedül a szociáldemokrata városvezetőség érdeme. Az ott behozott adónemek közül megemlítjük a vigalmi adót, a nyilvános luxushelyiségek adóját, a személyautók adóját, a luxuslovak adóját, a házi személyzet után fizetett adót. Ez utóbbi 25 milliárdra volt legutóbb előirányozva s ebből Rothschild egymaga 3.5 milliárdot fizet és fizeti pontosan, mert nem akar késedelmi adót fizetni.* Nálunk Budapest törvényhatóságában a szocialisták nyújtottak be indítványt a bécsi adók egynémelyikének bevezetése tárgyában. Természetes, hogy az indítványt leszavazták. A mi viszonyaink között nem is remélhető, hogy hasonló indítványok keresztül menjenek. A bécsi adókat csak azért emiítettük, hogy lássák, hogy van az adófokozásnak egy módja, amely csak a teherbírókat sújtja s ezek közül is csak egyedül azokat, akik közteherbíró képességük határán jóval innen mozognak.

A másik jövedelmi forrás, ami számottevő, a városi ingatlanok jövedelme, illetve a bérbeadott földek hasznobére. A város mintegy 70.000 holdnyi ingatlanából körül-

* Dameberg: Bécs város községi politikája.

belül 40.000 hold van bérlők kezén. Az utóbbi időkben a bérbeadott ingatlanok mennyisége még szaporodott is, mert a város hatósága, hogy a fogadalmi templom és az egyeterr. építési költségeit fedezhesse, egyremásra törette fel legelői egyrésztét is, hogy így is növelje a bérjövédelmet. A legutóbbi békeévekben a haszonbérek összege úgy 1,000.000 K körül volt, ma még ennél is kevesebb. A bérbeadott ingatlanok tehát körülbelül értékük 2—2.5 százalékát jövedelmezik. Nyilvánvaló, hogy kevés ez a jövedelem, a jó gazda kezében ennél többet hoznának az ingatlanok. A béreket pedig emelni nem lehet, a bérlő így is csak tengődik, a nagyobb bérek meg végkép koldusbotra juttatnák. Valami mást kellene kieszelni. Az ipari tőke a bérjövédelmeket sokszorosan felülmúló jövedelmet hoz. Többet érne tehát, ha a nagy vagyon-értéket jövedelmező ipari vállalatokba fektetné a város. Erre vonatkozó javaslatainkat egy későbbi fejezetben terjesztjük elő.

Láttuk a két jövedelmező bővizű forrást (a többi már csak bugyborékolva adja, amit adnia kell), melyekből a város jövedelmeinek legnagyobb része származik. Nagy elgondolás, mélyen szántó pénzügyi politika nem kell ahhoz, hogy ezek a jövedelmek évről-évre visszatérően a kiadások fedezésére együtt legyenek. Talán egyéb sem kell hozzá, mint odaültetni valakit a pénztári rácskerítéshez, hogy szedje el az adóalanyok és a bérlők obulusait. De ez csak a pénztárnok és estleg a végrehajtó dolga. A jól átgondolt, a céltudatos és eszközöket előteremtő városi politika még egyebeket kivan. Nem is merész elgondolás, csak okos számítás kell hozzá, hogy a meglevő városi vagyontárgy ik jobb kihasználását lássuk. Hol vannak azok a közüzemek, melyek a város jövedelmét megtöbbszörözik? Szegeden a közüzemek gondolatával csak a legutóbbi időkben barátkoztak meg úgy ahogy, de még ma sincsen a város iák oly vállalata, amely anyagi eredményei révén számottevő lenne. Az meg szinte kétségbeejtő, hogy még a gázgyár és a villamosvasút is magánkezekben van. Másutt, ahol jól

átgondolt községi politikai vezérelvek irányítják a városi üg'yeket, ezek a vállalatok azok, amelyeket legelsőbb vesznek ki a magánvállalkozás karmaiból.

Most, hogy a fejezet végére értünk és felvonultattuk egyenként a városi jövedelemforrásokat, megint a közép-kor jut az eszünkbe, amivel kezdtük a fejezetet. Eszünkbe juttatják a város jövedelmei. Bevételi források ugyanis az eddig tárgyaltakon kívül a városi vámok különböző nemei, a kövezetvám, a helypénz, a hídpénz, a partjavadalom, a révvám. A különbség mégis a régi vámok és a maiak között, hogy régen azzal az idegenek adóztak, ma a saját polgárait fizetteti meg különböző címen a város. A régi úri jognak ezek a termékei ma már anachronizmusok az életben. Ezen anachronizmusok eltörlésére szavazunk. Ezek kisszerű és lendület nélküli községi politika bevett és elismert intézményei, helyettük inkább újakat ajánlunk.

Itt van mindjárt egynek a telekértékadó.

Van ésszerű alapja, igazság is van az alapgondolatában és szolgálja azonkívül a városi fejlődés érdekeit is. A városban a házak és telkek értéke nem állandó, az emelkedik folytonosan és pedig egyenes arányban a város fejlődésével. Minden lépés, amit a város a fejlődés útjában előretesz, egyúttal a házak és telkek értékét is emeli. Minden mozzanat, ami a fejlődést szemmeláthatóvá teszi, tehát a közúti villamos egy új vonalának létesítése, piac megnyitása, vásárcsarnok építése, új kövezet, csatorna, egy-egy helyi intézmény megtelepülése, a városi ingatlanok értékén is emel egyet. A ház és telek boldog tulajdonosa jóízűt alszik a paplanos ágyán, miközben ingatlanának ára észrevétlenül emelkedett s értékelkedéshez jut, anélkül, hogy a kis ujját is mozdítania kellett volna érte, valami rajta kívül eső okból. Illő és méltányos, hogy az így előálló érték után adót fizessen az értéket növelő városnak. Az üres telek tulajdonosa, hogy ne fizessen hiába a telke után s annak jövedelméből fizesse az adót, gondol

egyét s maga is épít azon, hogy jövedelmező tárgyhoz jusson, vagy eladja azt, anélkül, hogy építene s akkor a vevő jut hasonló helyzetbe. A harmadik eset csak az lehet, hogy felajánlja ingatlanát a városnak. A tek. Tanácsot nem lesz nehéz ezen adónem célszerűségéről meggyőznünk, hiszen az alapelvet magát alkalmazta már a kisvasút esetében. Tudjuk, hogy a tanyai gazdának a földje értékét átszelő vasút költségeihez majd hozzájárulást kell fizetnie. A zsebet érintő gondolat az, hogy a vasút emeli a földek értékét, méltányos tehát, hogy a városi alkotás révén jelentkező földáremelkedésből valamit a tulajdonos fizessen meg a városnak.

A telekértékadó ugyanez, csak más színben.

II. A MAI DOLGOK BÍRÁLATA.

a) LÁTSZAT-DOLGOK.

Sok jel mutat arra, hogy Szeged a látszatok városa. Bosszúsan kapják fel némelyek e szóra fejüket, azért egy percig sem szabad késnünk a bizonyítással, mert különben mi lennénk azok, akiket legyöztek, mielőtt még csatába elegyedtünk volna.

A civis szegediensis (szegedi polgár) keblét büszkén dagasztja az a gondolat, hogy a népszámlálás városának **118.000** lakóját mutatta ki s az ő városa Budapest után az országnak második városa. Budapest és Szeged között ugyan nagy az arányokban való és értékbeli különbség, majdnem olyan nagy, mint Vas Gereben huszár-anekdótájában a bakancsos és a huszár között. De a szegedi nem válogatós a büszkeségében. S ha jobban meggondoljuk a dolgot, még nagyobb oka is van a büszkélkedésre, mert hiszen az utolsó népszámlálás óta már sok víz lefolyt a Tiszán s azóta az emiitett szám még nagyobbodhatott. S különben is legutóbb nem is számláltak meg minden szegedit, nem számították ide Újszeged népét s nem számították ide Alsótanya egyes részeinek népét sem, hiszen ezek a népek akkor a szerb-megszállás igáját hordották. Jobban szemügyre véve a dolgokat, beszélhet a szegedi polgár ma **130.000** lakosról is. Szép szám. Konstantinápolytól Prágáig nincs nagyobb város, ha a fővárosokat figyelmen kívül

hagyjuk. Még ezek közt is Szófia alig népesebb valamivel, Belgrád meg mindenesetre kisebb nála. (Legalább a legutolsó népszámláláskor még az volt.) Ezért, meg egyébért is hajdanában a »magyar Moszkvát díszes jelzőjével illették a várost. Ma persze Moszkvát nem illik emlegetni. »Nunquam mentio fiat«, (ne emlegessék), mint ahogy Kálmán király mondotta annak idején a boszorkányokról. Az »Alföld büszke metropolisa« jelző azonban még ma is járja.

Nem szívesen rontjuk el senkinek sem az örömét, azonban, ha a dolgok mélyébe vetünk egy futó tekintetet, kell, hogy alább hagyjon kissé a lelkesedés nagyon lángoló tüze. Azt kell ugyanis látnunk, hogy a 130.000 főnyi népességből csak mintegy 80.000 főnyi a városi lakos. Ez még nem volna olyan nagy baj, hiszen Pozsony, Temesvár és Nagyvárad, ez a tőlünk elszakadt három város, kevesebb lakossal is város volt. Város a szó igazi értelmében. Mert nem a lélekszám ad városi jelleget, hanem az intézmények, a lüktető élet, ipar és forgalom, a műveit-ségnek a környékre kisugárzó fénye. És annál nagyobb a város, minél messzebbre érezhető ezen tényezőknek a kifelé való hatása is. De maradjunk csak a népességnél.

Nagyon leolvad a nagy lélekszám, ha azt nézzük, hogy a lakosságból hányan élnek városi környezetben és városi kellékek között.

Itt van először is a tanya népe a maga 50.000 főnyi tömegével. Távol él a várostól, legnagyobb részben távol a járható utaktól is. A nagy tanyavilágban még faluszszerű telepek se igen vannak, a szegediek nagy része elszórt tanyákban él, nemcsak a várost, de egymást is csak hosszú utakon közelíthetik meg. Ezek tehát csak névleg városi lakosok, bár a papíron szaporítják a város lélekszámát. A várost magát csak hébe-korba látják, nem ismerik a városi életet, a városi intézményeket, bár azok fentartásához tetemesen hozzájárulnak. Fizetik a pótadót, a vámot, meg a csirkeadót.

A körtöltésen belül van az igazi város. Ez az úgyneve-

zett belterület. Itt is előbb körül kell néznünk, csak azután mondhatjuk meg, hogy mennyi az igazi városi lakos. Könnyű az eligazodás. A nagykörút a Tiszától a Tiszáig félkörben keríti el a város egyik részétől a másikat. Nos hát, ami a nagykörúton belül a Tisza-felé van, az a város. Itt van kövezet, csatornázás, vízvezeték, meg közvilágítás is. Ez utóbbi igaz, hogy gyengén közvilágít, de legalább mégis van. A nagykörúton kívül mindez nincsen. Burkolat híján itt nyáron por van, az év többi részében meg sár. A sár abból a fajtából való, amit vendégmarasztalónak hívunk. Ezért a kocsikkal való közlekedés a sár évadjában alapos nehézségekbe ütközik. Csatornázás itt nincsen. A szennyvizet fedetlen árkok vezetik el, de csak akkor, ha a városi közegek gondoskodása utat nyit neki. Ha ez nem történik meg, ami legtöbbször így van, a víz megáll, zöld hínár és békalencse lepi el a mocskos víz színét s párolgásuk megfertőzteti a levegőt s mindent áthat a mocsárirrat büze. Vízvezeték sincs. Az ivóvizet artézi kifolyócsövek szolgáltatják, amik a legtöbb embernek több ucca messzeségében vannak, ha kántákkal és köcsögökkel megindulnak. Jobb állapot ez annál, mikor még a szüretlen, iszapos Tisza-vizet szerezték be ugyanúgy az emberek, de valljuk be, hogy nem kielégítő. Közvilágításról ezen a részen nem beszélünk, mert nincs. Régebben még voltak petróleum-lámpák, amelyeknek fénye elég volt arra, hogy az árokba ne lépjen az ember, vagy a lámpakarónak neki ne menjen, de ma már ezek sincsenek a külvárosokban. Ebben a részben él a város lakosságának másik nagy része, mondjuk a másik 50.000 ember. Tehát falusi környezetben élnek. Helyzetük annyival előnyösebb, mint a tanyai részek lakóié, hogy ők a sugárutakon besétálhatnak a város belsejébe, ott látják mindazt, ami náluk nincs. A pótagójukért meg van ez az egyetlen, igaz, hogy nagyon sovány vizgasztalásuk. Ebben a városi részben él a munkásság, mely az eljövendő községi választások idején érthetően fogja kinyilvánítani, hogy a bűzös árkok levegő-

jében és az uccák porfelhőjében egészsége vész el s azt is, hogy ezeken az állapotokon sürgősen kell változtatni.

Látszólagos valami tehát a városi lélekszám, de ugyanilyen látszólagos dolog a város városi léte is. És azt az igazságot, hogy itt faluba ojtott város van, nem igyekszik a város intéző hatalma sem Potemkin-fallal ellepleszni. Ez ugyan dicséretére szolgál, de nagyobb dicséret volna az, ha azt látnók, hogy lényeges újításokkal igyekszik a városiasság megvalósítása felé.

Az idegen, aki vonaton jön a város felé, nem kicifrázott, jólétet sejtető Potemkin-falat lát a városból, hanem látja a rideg valóságot, azt, hogy előtte egy nagy, népes falu bontakozik ki. Messziről lát még kupolákat, égbetörő tornyokat párosával is, lát egynéhány gyárkémenyt is és csakugyan az a sejtelme keletkezik, hogy a gőzmasina város felé hurcolja. De a távoli képek délibábja eltűnik a szemei elől, ha a város közelébe ér. Látja a rendező-pályaudvar környékén a tócsás libalegelőt, bepillant a nyílt egyenes uccákba és látja azoknak falusias külsejét, látja a bogárhátú házakat, igaz, hogy paprikafüzérekkel felékesítve, ami legalább megengedi neki, hogy a paprika-kereskedelem élénkségére következtessen. De várost azt nem lát az istenadta. Majd ha kikecmergett a vonatból s elér a Gizella-térre, akkor lát egy darabot a városból. S ha tovább megy még többet is lát. Lát szobrokat, palotákat s látja a műkertész dicsőségét hirdető szép parktűkröket. Most csakugyan azt hiszi, hogy városban van. Szeged szépségének, városiasságának és nagyságának rajongói! Nem szegődnétek ennek az idegennek a kíséretébe, hogy a ti kalauzolástok mellett ne lásson egyebet a Széchenyi-térnél és a Kass körüli tiszaparti részletnél? így elérhetnétek, hogyha véletlenül egy angol globetotterrel akadtatok össze, az messze viszi el híret a ti szép várostoknak. De a nagykörúton kívül a világért se engedjétek!

Szegeden nem hiányoznak az anyagi eszközök, hogy

a várost kiemelhessék az elmaradottság állapotából. Ezek meg vannak, csak a célokat kellene megfelelően összeválogatni s az eszközöket azok érdekében igénybevenni. De úgy vesszük észre, hogy a fejlődés szellemi hordozója hiányzik — a polgár.

A polgár tette hatalmassá a városokat. A városok falai közt nőtt gazdasági tényezővé, míg a francia forradalom nem tette őt politikai tényezővé is. A város volt a harmadik rendnek a politikai iskolája. Szegeden azonban mindig nagyon halványan lobogott a polgári öntudat fénye. Csak kivételes jelenségekkel találkoztunk. Így például a múlt század negyvenes éveiben a pozsonyi diétán a szegedi Rengei Ferdinánd volt a polgári érdekek nyílt fejű szószólója. Rengei vérszerinti rokonai még élnek Szegeden, ha mindjárt Aignereknek hívják is őket, de világuk más ezeknek és más volt amazé. Nincs csoportosulása Szegeden a polgári érdekeknek, csak alkalmoszerű jelentkezéseik vannak s amint felöltöttek, úgy el is tűnnek s jelentkezésüket nem kísérik sem maradandó alkotások, sem mélyebb nyomok. A szabadelvű korszakban grófi képviselője volt a városnak s megtörtént az is a közelmúlt időben, hogy a szomszédos falu földesurát küldték innen a törvényhozásba, akit nem ajánlott nekik semmi kiváló tulajdonsága, — mert vagyonán kívül mivel dicsekedhetett volna? — de ajánlotta az, ami volt neki, — a bárói rangja.

És most, mintha olyasmit érintettünk volna, ami nem különösen szegedi jelenség, bár Szegeden észlelhető legjobban. Értjük a polgári érdekű tömörülés hiányát. Ezért volt itt bolsevizmus is, meg ellenforradalom is. Gerinces, céltudatos polgársága hiányzik az országnak is, különben nem látnók az agrár-feudalizmus intézményesített uralmát.

A polgári erők meddősege idején a munkásság harcol a polgári szabadságjogokért s a városban ő kénytelen a városiasságért folytatott harc zászlaját a kezébe venni.

És végezetül még valamit a látszatok közül.

A büszkeségtől dagadó localpatriotizmus újabb tápot

nyert legutóbb. Ma már Szegednek egyeteme van. Amiért hosszú évtizedeken keresztül szervezte a küldöttségjárást, amiért az áldozatok bőségszarujának megnyitását hiába ígerte és akarta, az váratlanul az ölébe hullott. Trianon meghozta a sóvárgott egyetemet. »Minden bánatnak van oltogató könnye«. Szeged a hazafias keserűség könnyei között végre rámosolyoghatott egyetemére. Nem várt szerencse volt ez, mert akkor jött, amikor törvény mondotta ki, hogy a szellemi pályák proletárosító hatását meg kell szüntetni és meg kell fajok szerint szabni az e pályákra törekvők számarányát. Már-már azt hittük, hogy ezen elv hatásosabb érvényesülése kedvéért az egyetemek számát is kevesbítik. Nem kevesbítették s Szegednek is jutott belőle.

Az egyetem elhelyezése okozott még egy kevés gondot. De azért elhelyezték mégis hamarosan. Kiszorították a helyéből a felsőipariskolát, kiszorították az egyik gimnáziumot. Még így is kevés volt a hely Megszüntettek tehát egy népiskolát is. Ma aztán az a helyzet, hogy Szeged egy terjedelmes városrészének, a Rókus-városrésznek, egyáltalában nincs népiskolája. A közművelődés kis bajnokai, a pöttömmemberkéék ma jó időben, rossz időben, akár fű, akár csikorog, a Petres ucca környékéről is a jó két kilométernyire, — ha nem háromra, — levő Csongrádi-sugárúti iskolába járnak a tudomány elemeiért.

Mi ez? Ez a »fenn az ernyő nincsen kas« várospolitikája.

b) MIT TARTOTTAK LEGSÜRGŐSEBB TENNIVALÓNAK?

A háború Molochja mindent elnyelt s a bálvány nagy étkezése után az emberek csupaszon és kenyértelenül maradtak. A termelő erőt hatalmas parancsolok a pusztítás munkájában fáradoztatták s mire a bősziült kicsapongásnak lángja lohadt, a békében termelt javak is mind oda voltak.

Mi sem volt természetesebb, mint az, hogy a háború után mindenütt meg kellett indulnia az építő munkának.

Voltak is fogadkozások országszerte és nekigyürkőzések, de előbb még egymással számoltak le a szeretni nem, de gyűlölni annál jobban tudó emberek. A munka aztán ímmel-ámmal mégis csak megindult.

A megindulásnál első dolog az lett volna, hogy előbb megállapítják a kielégítő szükségletek kisebb-nagyobb fontosságát s ennek megfelelően az alkotás sorrendjét. Előbb kerültek volna sorra azok az alkotások, amelyek létesítését az elsőrendű szükségletek követelik, azután a többi, úgy ahogy fontosságuk sorrendje megszabta.

Szegeden az alkotó munka első kalapácsütésének hangja úgy vagy három évre hangzott el az utolsó forradalmi hullámcsapás ideje után. Hogy mit csináltak addig, az már érdektelen valami, elég az, hogy végre mégis munkához kezdtek.

Sajnos azonban az, hogy a sorrendet alaposan elvették. Kapkodás, vagy egyéb idézte ezt elő, mindegy, a sorrendben hiba esett.

A legelső dolog, aminek a megépítéséhez hozzákezdtek, a fogadalmi templom volt. A város hatósága ezt találta a legsürgősebben megalkotandó városi műnek. úgy vélte, hogy most van a legfőbb ideje annak, hogy beváltsa az árvízi fogadalmat és Szeged legerősebb, legnagyobb vallási felekezetének templomot emeljen. Ebben az időben a háborús romok még mindenütt láthatók voltak, ebben az időben a város minden intézménye még elhanyagoltabb volt, mint valaha. Ekkor volt az, hogy az emberek marhavagyonokban laktak, mert más fedél alatt nem akadt hely, ahol fejüket lehajthatták volna; ekkor volt az, hogy a lakásos emberek nagyrésze egészségtelen környezetben élt és tegyük hozzá, hogy a gyengébbje el is pusztult a zöldhináros és büzlő árkok mentén; ekkor volt az, hogy a lakásnélküliek sorsfalat állottak a lakáshivatal ajtaja előtt és néha-néha ostromot is intéztek ellene; és végül ugyanekkor volt, hogy mikor ráérő idejükben sétálni indultak az emberek, a pincék mélységes, napfénytelen mélységéből köhögés nesze

hangzott fel s ekkor eszméltek rá, hogy a patkányok birodalmában is emberek, más néven adóalanyok, élnek.

Nagyon is lehet vitatni, hogy nem-e túlkorán ítélték halálra a háború után még félig épen állott Demeter-templomot és nem siették-e el helyén az új, pompázó és szép templom építésének idejét? Lelkünkben néha fel-tolakodik az eltemetett emlékek raja és emlékszünk Váradi Antal »Az ezüst fátyol legendája« című szép költeményére s annak igazsága a fonák intézkedések láttára eszünkbe jut. Valahogy úgy szól ez az igazság, hogy amíg nyomor van a földön, az égiek nem kedvelik a fénynek és a pompának az áldozatait. Az ínség elenyésztetése szebb cselekedet, mint a faragott ékességek szemképráztatása.

Cheops piramisát is parancsszó és hajthatatlan akarat építette fel a rabszolgaság korában. Ma így építeni atavisztikus ötlet. A templom csak a sokféle összhangzó alkotások betetőzése lehet, az alkotások virága, mikor már mindaz meg van, ami az emberi élet elsődrendű céljait szolgálja.

Aztán azt is lehet vitatni, vajjon nem volt-e megfelelőbb más mód arra, hogy a templom felépüljön.

Mielőtt rámutatnánk arra, hogy csakugyan lehetett volna-e ilyen módot találni, előbb még egynémely egyéb dolgot kell tisztába hoznunk.

Szinte halljuk, hogy ellenségeink hogy horkannak fel a meg nem értők táborában, amint olvassák fejtegetéseinket és halljuk, hogy mondják: »Persze tudtuk, hogy ők belegáncsoskodnak a templomépítésbe. Tudtuk nagyon is, hiszen istentagadók ezek és ellenségei a vallásnak«.

A szocializmust tanítják az egyetemen is, meg nemzetgazdasági könyvekben is. Aki fáradtságot vesz magának arra, könnyen rájöhet, hogy a szocializmus nem az istenfogalommal foglalkozik, — mert ez nem esik bele a tárgyi körébe, — hanem inkább a termelési eszközökkel. Kiindul a mai társadalomgazdasági rendszer bírálatából, rámutat bizonyos jelenségekre és törvényszerűségekre és ezekből következtet. Látja a fejlődés irányvonalát és felismeri,

hogy az a collectivizmus felé mutat. Hisz ezért egy jobb gazdasági rendszer eljövételében s abban, hogy az igazságos jövedelemeloszlás alapján szervezett társadalom igenis lehetséges. Ahol a szocializmust jobban ismerik, mint nálunk, ott papok is vannak a sorainkban és azt, hogy mihozzánk álltak, nem tartják összeférhetetlennek azzal, hogy hívő lélekkel forduljanak az Istenük felé.

A vallásnak pedig nem, csak a szicíliai vecsernyéknek és a Szt-Bertalan-éjeknek vagyunk az ellenségei. No meg a gyűlölködésnek és a szeretet minduntalan való elvi eltorzításainak. A vallást magánügynek tartjuk, ami azt jelenti, hogy az üdvözülés útját mindenki arra veszi, amerre akarja. Nem szeretjük a türelmetlenséget, a tüzzel-vassal és hatalmi eszközökkel való térítgetést és a más vallásúak fejbeverését. A vallásos érzület ellen és annak megnyilvánulása ellen senkinek nem lehet kifogása. Amíg emberek élnek, akiknek a vallás lelki szükségleteik kielégítését nyújtja, addig a vallással és annak intézményeivel, mint létező erővel számolni kell. A vallás pedig ezerféle és ugyanannyi a vallásos érzés megnyilvánulásainak külső módja. Ezért van szükség a türelemre minden vallással és minden vallásos intézménnyel szemben. Mi sem zavarja jobban az emberek békés együttélését, az életfentartásért való zavartalan munkát, mint az, ha a sokféle vallás emberei elvakult szenvedéllyel egymásnak esnek.

Egy nagy város számban legerősebb felekezete egy templom építését határozza el, azt a templomot fel kell építeni. Más kérdés az, hogy a felekezetnek kell-e a saját templomát felépíteni, vagy a többféle felekezetből egybeverődött egész városi lakosságnak? Ennek a kérdésnek a bővebb megvitatását nem tartjuk szükségesnek, mert már megmásíthatatlanul elintézték az ügyet, bár elég világosan látjuk, hogy a sokfélekezeti város csak valamennyi felekezet lelki ügyeit karolhatja fel, vagy egyét sem.

A város legnagyobb felekezetének tagjai — és most emlékezünk meg arról a módról, amiről az előbb szóltunk

— a templom felépítése után csak akkor dicsekedhetnének önérzetesen a végzett munka láttán, ha azt a saját lelki épülésükre és Isten dicsőségére a saját erejükből, kifogyhatatlan áldozatkészségükből önmaguk létesítették volna. ugyan hol volt ez az áldozatkészség? Láttunk hírlapi rovatot az adakozók neveivel. De hamar kifogyott ennek a rovatnak az anyaga! Pedig nagyon szép lett volna, ha az építés ideje alatt mindig lett volna tápláléka. A városi közös vagyon bőségszaruja csak szórta a kincseket, de a hívek nem igen szórták. Még a templom merev formái is nyertek volna szépségükben, ha a fogadalom az áldozatkészségből táplálkozott volna. Milyen szép lett volna, ha a háborúban megmentett vagyonok, vagy a háborúból és annak következményeiből eredt vagyonok általában felükre olvadtak volna le s a másik felükből emelkedtek volna fel a templom égbetörő tornyai, szentélye és oltárai. De bármennyire vallják is az emberek magukat vallásosaknak, bármennyire szeretik alkalomadtán tizenhárompróbas, vagy nem tudjuk milyen (talán intranzigens?) kereszténységüket hangoztatni, az eszméért való áldozatkészség intranzigenciájáról minduntalan megfélekedeznek. Szeged nagyon gazdag város építette fel a templomot, úgy, hogy elhanyagolta igazi kötelességeit. így aztán a fogadalom beváltása *egyedül annak a férfinak az érdeme*, akinek a nevét a kevésbé érdemesek nevei között majd belevésik a felépült templom márványtáblájába.

Mi a templomépítésnél itt csak a város nagyfokú áldozatát és a sorrendet hibáztatjuk.

Mennyi egyébnek kellett volna a templomépítést megelőzni. Hiszen tagadhatatlan, hogy a háború lezajlása után valamikor csak fel kellett volna építeni azt, hiszen a falak csonkán az idők végezetéig nem meredezhettek, ha egyszer már felhúzták őket s a kettészelt templom sem állhatott volna kettészelve ottan.

Előbb mégis a népjólét terén kellett volna egyetmást megvalósítani. A nyomorúság nagy volt itthon a háborúba

belevesztett országban. Emlékezünk, hogy a szegényemberek nem tudták a gyermekeiket táplálni. Annyira nem, hogy a külföld jó szíve megindult nyomorúságuk láttára és tele-tömött vonatokban vitte ki a magyar gyermekeket, hogy odakint táplálhassa őket. Ma sem tudjuk megérteni, hogy hogyan történhetett ez? A gazdag magyarnak sem volt talán kenyere? Annak is kifogyott talán mindene? De így volt. A sok vézna és vérszegény gyereket azonban a tömött vonatok sem tudták kiszállítani, maradt itthon belőlük elég. Talán az irgalmasság és emberiség nevében ezeken is kellett volna itthon, ha másnak nem, hát a gazdag városnak segíteni, hogy a jótét könyvében a hollandusok és a belgák mellé kerülhetett volna a neve, vagy méginkább azért, mert szociális téren is vannak tennivalói.

Előbbvaló teendő lett volna a lakásépítés is. Egészségtelen lakások már a háború előtt is voltak Szegeden, azt is hozzátehetjük, hogy nem is kis számmal, vagy épen hogy bőségesen voltak. Ezek a háború alatt még egészségtelebbek lettek, mert az emberek mással bajlódtak akkor, nem a tatarozással. Hiszen, ha eleinte nem is, az utóbbi időben épített a város bérházakat is. Tagadhatatlan ezt az érdemet senkinek sem jut eszébe elvitatni. De az építést felülről kezdte, nem alulról. Nem a munkáscsaládok lakásait építették fel, akik tűrhetetlen helyen, tűrhetetlen módon laknak s akik életükkel fizetnek rá egészségtelen lakásokra, hanem azoknak, akik a magas béreket megfizetni tudják. Mintha inkább azt tartotta volna a város hatósága fontosabbnak, hogy üzleti számításai beváljanak az építésnél s nem azt, hogy a segítségért kiáltóknak segítségére legyen.

Ha elgondoljuk, hogy a fogadalmi templom két tornyának 160 cm. szélességűek a falai és hogy ezek a falak 80 méter magasságban érnek véget a rájuk nehezedő légoszlopban, akkor lehetetlen rá nem gondolnunk arra, hogy helyes sorrendű alkotó munkával az oda beépített anyagból egy kis munkástelepet lehetett volna építeni valahol a körtöltésen belül s néhány száz család szép és

egészséges otthonhoz juthatott volna. Sok emberi szenvedésnek lehetett volna véget vetni. De nem akarunk érzelgősi várospolitikában nem irgalmassági cselekedetekről van szó, hanem a tömegek szükségleteiről. Lakásokat a munkásosztályhoz tartozók számára azért kellett volna építeni, mert lakáshiány volt, az embereknek nem voltak rendes lakásaik és a legtöbb ember pinceodúban és zsúfolt tömeglakásokban helyezkedett el.

c) A KISVASÚT.

Sohasem volt jó az a nagy sietség. Ez régebben közigazgatási elv volt a torony alatt, bátran be lehetett volna vésni valamennyi városi intézmény márványtáblájába. Emlékszünk még rá, hogy egyebet ne említsünk, hogy a városi közbiztonság ügye majdnem egy emberöltőig vajúdott, míg aztán testet ölthetett az intézmény. Mennyi panasz, mennyi irka-firka sürgette, hogy elavult és ósdi rendszerű intézményét cserélje ki újabbal a város. Mennyi tinta, mennyi nyomdafesték pazarolódott el a régi vágóhíddal kapcsolatos »vértó« dolgára. Teltek-múltak az évek s a tengeri kigyóból mégis modern vágóhíd lett. Ma már csak néha hangzik a panasz hangja a vágóhíd körül.

Ugyanez történt a kisvasúttal is.

Aki elgondolta, annak már a csontjai is porrá váltak. Kivárni nem igen lehet, míg a közigazgatásban a gondolat megfogamzik, még kevésbé, míg testté is válik. Hiszen a »kised makk« sem egyszerre »szökken merész sudárba«. Azért van az érlelő, ami nem más, mint a porréteg, mely az aktákat egyidőre sűrűn betakarja. Erről pedig Madách-tól tudjuk, hogy »egy évben csak néhány vonalnyi, egy századévben már néhány könyök«. Alaposan érlelő porrétegnek egy könyöknyinek kell legalább lennie.

A terv sokáig volt itt is szülemelőben, pedig nagy érdekek kívánták és óhajtották a létesülését. Alsótanya a szegedi tanyavilág nagyobb részét foglalja magában s a

várossal mégsem kötötte össze valami közlekedési eszköz. Csak egy sarkát szelte át az alföld—fiumei vasút vonala. Míg Felsőtanyán keresztülhúzódik a budapesti fővonal s lakóit a várossal könnyen hozza összekötetésbe, Alsótanya várta a jó terv megvalósulását. Pedig a vasút emeli a népesség kulturális színvonalát is. E tekintetben bárki összehasonlítást tehet a két tanyavilágbeli népesség értelmi fejlődése között is s az eredménybeli különbséget, ahol többet mutat ki, a vasútnak kell tulajdonítani.

Kellett tehát a gazdasági vasút régebben is, mégis az ügye az érlelődésben aludt a porréteg alatt. Az előtérbe került új tervek már a vasúti tervezetet el is feledtették, mikor valami közbejött véletlen ötlete egyszerre csak felszínre hozta az elfeledett dolgot. Nem történt egyéb, csak az, hogy Miskolcon ócska vassínek eladását hirdették, ami valahogy a tek. Tanács fülébe jutott. Az eladásra kínált ócskavas ötlete megmentette a kisvasút ügyét s ma már gőzmozdonya vígan eregeti a füstjét, ha végigcammog az akácos, nyárfás tanyák között. (Együttal az egész ügy kitűnő példája annak is, hogy hogyan varrnak néha a drága gombhoz kabátot.)

Mi az ötletekkel való kormányzást szerencsétlennek, erő- és időfecsérlőnek tartjuk. A városépítő feladatot mi úgy képzeljük el, hogy meg van a városrendezés nagyvonalú terve, melyben a megvalósítandó gondolatok a szükségesség nagyobb foka szerint vannak sorrendbe illesztve. A jó ötletek a program keretében sikerrel alkalmazhatók, de az ötletek vezérszerepet nem játszhatnak, mert akkor céltalanul minduntalan kizökkentik a tervszerű alkotót a munkájából. De Szegeden még csak tervszerű program sincs, amit ötletekkel megzavarni lehetne. Itt minden ötlet-szerűen megy és azért van a városban felzúdulás és kavardás, amikor látják az emberek, hogy a külvárosok siralmas állapotán változás nem történik és minden dolog, amit újonnan felvetnek, megelőzi a legszükségesebben megoldandó feladatokat. Még szerencse, hogy a Rosenfeld

Richard kolibri-adományozása nem keltett nagyobb visszhangot. Mert mi lett volna akkor, ha akad valaki, aki az; adományozás ötletéből felveti, hogy csináljuk meg a forróóvi madárgyűjtemény múzeumát? Akkor bizonyosan előbb lett volna exotikus múzeumunk, mint általános csatornázás, külvárosi vízvezeték és közvilágítás.

A kisvasút régi terveinek ötletszerű megoldása útját vágta annak, hogy kellően átgondolhassuk, hogy a tanyai közlekedés régen vajúdo ügyét nem lehetett volna-e jobban megoldani. Az bizonyos, hogy a tanya népének mai elmaradottsága mellett nagyon sok követelni valója van a várostól, amikről majd később beszélünk, de az is bizonyos, hogy a kisvasúttal egy lépést tettünk abban az irányban, hogy a tanyaiak is városi polgároknak érezhessék magukat. De még bizonyosabb az, hogy a gazdasági kisvasút rendszere valami idejétmúlta, atavisztikus gondolat. Majd az idő igazolni fogja, hogy a régen ápolt gondolat, régen elképzelt megvalósítása olyan sokáig késett, hogy a megérkezésekor már nem várhatjuk tőle azt, amit 30 év előtt várhattunk. Valahogy úgy tűnik fel a dolog, hogy ha már 30 év óta pöfékelt volna is a tanyák között a kisvasúti mozdony, ma már a gazdasági vasút felcseréléséről kellene gondoskodni. Mert míg a Szesztay-féle tervek téli álmukat aludták a műszaki fejlődés azalatt sem pihent, azóta a motorok szédítő gyorsan szerephez jutottak s magukhoz ragadták a közlekedés terén a vezetést. Ma már mindenütt teherautók és személyautók közlekednek s talán Szegeden is ezeket kellett volna a forgalomba bekapcsolni s talpfák és sínek lerakása helyett az utakat kellett volna megépíteni.

Míndezt elmondta már valaki Szegeden, csak az volt a baja, hogy épen úgy elkésett, mint a kisvasút. Amikor a mentőötletével megérkezett, már épen a szájához tette az első induló vonat vezetője az indító jelzősípot. Hiába, a későn ébredő magyarok országában élünk.

Míndazok dacára, amiket elmondottunk, még az ötlet-szerűség felett mondott bírálat dacára is, örülünk a kis-

vasútnak. Elsősorban is a város alkotókészségének egyik eredményét látjuk. Másodszor munkát adott munkásoknak az inség és munkanélküliség idején. Harmadszor pedig a dolgozó emberek tekintélyes részének állandó kereseti lehetőségét biztosított.

Ma mindez érdemszámba megy.

d) AZ EGYETEMI ÉPÍTKEZÉS.

Az egyetemről már szoltunk, igaz, hogy keveset, de az is elég volt arra, hogy bizonyos körökből mindvégig rossz szemmel nézzenek reánk. Az egyetem ma »noli me tangere«, neántsvirág, kétszer is meggondolja az a dolgot, aki még csak a tárgyilagos bírálat ártatlan eszközével közeledik is feléje. De ennek dacára mondanunk kell még többet is, mert a város annyira beleszerelmesedett az ő egyetemébe, hogy a szegediek minden vagyonát kész lábai elé helyezni. A dúsgazdag város nagy vagyona pedig mégis arra való volna elsősorban, hogy annak segélyével a varasodás útját egyengessük és a városi célokat, ha el nem érjük is, legalább megközelítsük. Valaki mostanában hangoztatta az amerikai Monroe-elvet szegedi vonatkozásban. Igenis, mi is azt mondjuk, hogy Szeged legyen a szegedieké. Mikor a falu elmaradottságának minden jelét itt, a városban észlelhetjük, mikor lépten-nyomon látjuk, hogy itt nemcsak a lakosok városi kényelméről nem beszélhetünk, hanem a közegészségügyi, szociálpolitikai, közművelődésügyi intézményel is mind vagy kezdetlegeseek, vagy alig mutatnak többet annál, akkor igazán helye van annak, hogy túlságosan ne rajongjunk az állami intézményért és felmérjük az érte hozott és még hozandó áldozatokat. Az egyetemért hozott áldozatokkal együtt emlegetik gr. Klebelsberg miniszter nevét, akit máris báró Eötvös József mellé helyeznek, ha nem föléje s aki annyira bevette az illetékesek szivét, hogy még a képviselői megbízatást is mindenáron az ő kezébe kívánták juttatni. Hiszen majd meglátjuk, hogy

mivé női ki magát a magyar glóbuszon, de az bizonyos, hogy ő az, aki Szegeddel az egyetem érdekében az áldozatkészség húrjait túlon túl feszítette.

Mi hangoztatjuk e lapokon is, hogy nem szeretjük, hallani, hogy folyton az állam terhére utalják a közművelődésügy költségeit s hangoztatjuk, hogy nem szeretjük ebben a dologban a hatáskör és illetékesség kérdésének a felvetését. Ez így is van. Azonban szerintünk a főiskola csak kivirágása és betetőzése lehet a népoktatási és középfokú oktatási intézményeknek. De láttuk már előbb, hogy a város népoktatása még sok kívánniival állhat elő s még sokat kell tennünk, hogy mindenünket, ami már van, bekoronázhassuk az egyetemmel. Amíg csak ennyire vannak a dolgok, addig ám viselje az állam az egyetem minden terhét. Ha a szellemi proletariátus megnövekedésének a veszélye a korlátozó »numerus clausus«-t teszi szükségessé és az állam mégis egyetemeket létesít, akkor meg méginkább a maga számlájára tegye azt.

Ma már minden mindegy, hiszen nem tervezgetésekről van szó, hanem befejezett tényekről, megkezdett alkotásokról, amikről beszél már egy földig lebontott városrész s a mi szavunk az építkezés és annak erőnket meghaladó költségei ellen már hiába hangzik el. Csak álláspontunk körvonalazása érdekében mondjuk el tehát, hogy a város minden erejét igénybevevő áldozatát talán mi sem sokal-nánk, ha a kolozsvári egyetemmel valami világhíres intézményt kaptunk volna kiváló tanárokkal, páratlan tudományos gyűjteménnyel és felszereléssel. Sajnos, a szegedi egyetemen nem csupa Apáthy István és Márki Sándor tanít. Bizony, a mi sivár viszonyainkra jellemző az, hogy az országban élő tudományos kiválóságokat egy egyetemen is mind el lehetne helyezni. ugyanígy a tudományos erők utánpótlásának is valami nagyon kicsiny a lehetősége. Erdély felhalmozott tudományos kincseit sem kaptuk meg. Meztelenül költözött ide az egyetem, még az anyakönyveit és iratait sem hozhatta magával, hogy legalább Szegeden is,

a Pázmány Péter-egyetem módjára megsemmisíthette volna a bolsevizmus bukása után az érdemteleneknek minősített egyének doktori okleveleit.

Szová tesszük most már az egyetem elhelyezésének kérdését is. Hiszen bírálatot mondunk az elmúlt évek alkotásairól.

A végleges elhelyezés az egyetem megkötésére való. Hiszen Trianon elmúlhat, mint ahogy elmúlt Napoleon is és akkor, nem ahogy hozták, de felszereléstől is elvihetik az egyetemet innen. Ami a megkötést illeti, ahhoz értünk, hiszen az alföldi futóhomok megkötése is jórészen a szegediek érdeme.

Már az egyetem ideiglenes elhelyezése is áldozatokkal járt. Hiszen iskolákat kellett megszüntetni, más iskoláknak a működését megbénítani, a lakásínség idejében lakásokból hivatalokat alakítani át, a tanárokat a benszülőtt lakosság rovására úgy helyezni el, hogy még nagyobb legyen a lakásnyomoruság. Az megfoghatatlan, hogy miért nem választotta a város hatósága a legegyszerűbb elhelyezés módját. A Mars-téri kaszárnya például mindenestül magába fogadhatta volna az egyetem intézeteit s még a helyőrség sem szűkölködött volna helyben és térségben.

Még a lakásínség meg sem szűnt, mikor a tek. Tanács úgy választotta meg az egyetem végleges helyét, hogy egész városrészeknek, a palánknak a lebontását határozta el s ezzel együtt sok lakónak a hajléktalanítását.

Tagadhatatlan, hogy a palánki rész, ami lebontásra ítéltetett, meg is érett a lebontásra. A régi dolgoknak általában ez a sorsuk. A munkáscsákányok ütése alatt oly házak tűntek el, amelyek épen, mert nagyon régiiek voltak, az egészségügyre még veszélyesek is voltak. Azon a "részen még vannak olyan házak, amelyek már eléggé roskatagok és nedvesek s környékük híres patkányfészek, hogy várva-várjuk a vásárcsarnoki építkezést, hogy akadjon megint dolguk a csákányoknak. Igaz, hogy néhol szép baroccrészletek mentek veszendőbe s volt valami tiszteletreméltó

ódon zamat a régi házakban úgy összevéve is őket, meg egyenként is. A múltat azért minden tiszteletreméltósága dacára sem sajnáljuk, mert az élet hoz helyette olyat, amiért érdemes volt cserébe bocsátkozni.

Azért mégis merész dolog volt az a mozdulat, amely a régi házakat elsöpörte a föld színéről. Egyrészt azért, mint mondtuk, mert még a lakásinség nem múlt el és sokan találták ezen mozdulatra magukat kérdőjel előtt, hogy: merre most? Másrészt azért is, mert amibe a háztulajdonosok és a lakók kártalanítása került, azért a pénzért épülhetett volna egy új városrész a munkáslakta negyedek közelében, egészséges tiszta lakásokból, egészséges és jó levegőjű környezetben, ahol virgonc, pufók-képű gyermekek arcát simogathatta volna a napfény. Vannak azért olyanok is, akik ezért a romboló gesztusért rajonganak. Igen, ez volt a római caesarok autokratikus mozdulata, mikor a régi Rómának újabb és újabb építkezésekkel kedveskedtek, amelyek nagyszerűségükkel felülmúlták a régit. Így romboltak és építkeztek ők és az arasznyi életen úgy akartak kifogni, hogy mindegyik a halhatatlanság egy-egy emlékművét iparkodott hátrahagyni.

Lehet mindebben szép is, meg felemelő is, de mi mégis úgy érezzük, hogy valahogyan valami itt nincsen rendjén. Mi talán azt szerettük volna jobban, ha a Tisza-part valami szépen, észrevétlenül alakult volna át. Pezsgésbe hozott élet, a munkáskezek szakadatlan munkája, a gépek állandó ritmikus zaja közben, miközben a városban mindenki sűrög-forog, kényszerű tétlenségre senki sincs kárhoztatva, kellett volna itt mindennek újjászületnie és megifjodnia. Szerettük volna, ha a korállók csendes munkájához hasonló folytontartó életelevenség alakította volna át a szemünk láttára és mégis jóformán észrevétlenül a tiszaparti részt. Ehhez tervszerű elgondolás és tervszerű munka kellett volna. Ilyesmit szerettünk volna látni a várostól a rombolás helyett. Irányiadó gazdasági tevékenységet a munka általános meddősége idején. A városnak ehhez ereje lett volna,

ha az akarata nem hiányzik. A nagy vagyon megadta volna az alapot. S aki a munka lendítő kerekét megindította volna, láthatta volna, hogy nagy mozgást indított meg, amelyben részt vesz nemcsak a város által képviselt erő, hanem minden erő, ami itt van és ami itt akar életre kelni.

Ilyen alkotó munkáért mi is lelkesedni tudtunk volna. A rombolás azonban vegyes érzelmeket kelt bennünk.

A palánki városrészt mi meghagytuk volna, az egyetememet másutt helyeztük volna el. Természetesen az állam költségén.

Az orvostani klinikák a Kállay-liget környékén megfelelően lettek volna elhelyezhetők. Megmaradhattak volna a százados fák s mindenütt arább is facsoportok és parkok közé épülhettek volna az épületek. Innentől kezdve a Maros régi medrében a főfasor-menti villákig az egész nagy területen kertes villák létesültek volna. Itt kapott volna valamennyi tanár és egyetemi tisztviselő lakást. Ezzel a városrész jellege mindenkorra meg lett volna állapítva, itt ezentúl csak hasonló építkezésnek lett volna helye. Valószínű, hogy az itteni házak béreiből több bevétele lett volna a városnak, mint amennyi ma a bérletekből, amik ugyanitt vannak, befolyik. Az egyetem többi épületei épülhettek volna a Tisza balparti részén a hídfőnél, vagy a Temesvári-körúton. Természetesen valamennyi középület illeszkedett volna stílusban és alkotásban a környezet képéhez.

A városrész is jobban benépesült volna. Az egyetem nyújtotta előny kihasználására az üzleti számítás is felkerekedett volna. Iparosok és kereskedők költöztek volna át a túlsó partra, megindult volna a magánosok építkezése is, az országút városi uccává vedlett volna át, csak a vámházat kellett volna Szöreg felé arább tolni, ami a kisebb baj lett volna.

Természetes, hogy egyidejűleg a közlekedési eszközöket, a vízvezetéket, a csatornázást és a közvilágítást is meg kellett volna teremteni. Ha telt a kisajátításokra, erre is csak tellett volna.

Nem így történt semmi és egy csalódással lettünk gazdagabbak. Ez is valami ebben az Ínséges világban. De azért új-Szeged jövője mégis csak azok kezében van, akik csak ezután szólnak bele először a város ügyeibe.

e) A VÁROSI BÉRHÁZAK ÉS A TELEPEK ÜGYE.

Nem tisztára szegedi jelenség a lakásínség, nem is országos ügy, hanem valami világszerte mutatkozó baj. Eredő oka azonban mindenütt egy: a jól megfontolt és meg gondolt háború. A küzdelem megindult ellene mindenütt, hol több, hol kevesebb sikerrel. Nálunk például kevés siker járt a nyomában.

Már a háború alatt jelentkezett a baj. Hiszen a lakás-hivatalt még a háború alatt felállították. Észlelték, hogy egyszerre kevés lett a lakás. Az emberek a nagyobb helyeken megtorlódtak, egyrészt mert a háború alatt ide-oda lökdöstek őket, másrészt mert építkezés nem volt az építőkezek mind be voltak fogva a rombolás munkájának a jármába.

Szegeden az összeomlás után lett kirívóbb a baj, mikor megkezdődött a város felé való nagyobb özönlés. Jöttek az; elűzött falusi jegyzők, jöttek az itt-ott megriasztott tőkepénzesek, a háborús esélyek gazdagjai. Később jöttek a megszállott vidékek magyarjai közül a hivatalnokok, a kommün alatt összeverődtek serege, úgy hogy egyszerre csak nagyon sokan voltunk. A város külső kitépéről ítélve néha azt hittük, hogy legalább másfél-százezer ember van itten. Ekkor volt a város igazán százezres lakosú.

A nagy bajon nem segíthetett más, mint a lakásépítés. A város eleinte nem mozdult, a magántőke még kevésbé. Yolt idő, mikor a tőkepénzes azt hitte, hogy bolond, ha épít, vesződik, mikor a tőzsdén minden munka és fáradtság nélkül, csak egy kevés izgalom árán tőkét hirtelen megkészszeresheti. Az izgalom néha jól is jövedelmezett. Hát nem épített. Körülbelül ezelőtt négy évvel azután a

város maga fanyalodott rá az építkezésre. Talán még ennél is előbb megépítette a Püspök-téri üzleti helyiségeknek szánt ideiglenes jellegű csarnokát. Ezzel úgy ahogy segített az üzleti hiányon.

Azután megépítette az új-szegedi, cserepessori és József főherceg-téri lakásokat. Ide azonban csak kiszemelt egyéneket, katonákat, hivatalnokokat fogadott be lakóul. Első pillanatra láthatni, hogy ezek az épületek csak szükség-szülte alkotások. A cél az volt, hogy minél előbb meglegyenek. Meg is lettek, de eredetük bélyegét magukon viselik és környezetükön. A modern követelményektől messzebb vannak, mint Makó Jeruzsálemtől.

Ezen előzmények után épültek fel meglehetősen gyors egymásutánban a háromemeletes bérházak. Tagadhatatlan a jószándék a tek. Tanácsban, hogy intézményesen megszüntesse a lakáshiányt. Csak az a baj, hogy a népesség széles, igazán nyomorgó rétegei érdekében nem igen tett valamit. Amit tett, azt is javára írjuk és ez, hogy építési kényszerrel osztott ki házhelyeket is, meg egészen nagy területeket is és ezenfelül azt is javára írjuk, amiről pár sorral alább lesz szó, természetesen, sehol sem hallgatjuk el a hibákat sem. A bérházakban természetesen a lakók kijelölésének és megválogatásainak szigorú rendszerén keresztül a dédelgetett egyetemi tanárokon kívül csak azok kaptak lakásokat, akik amellet, hogy lakásra van szükségük, egyben borsos béreket is tudnak fizetni. Enyhített tehát a hatóság a fizetni tudók lakáshiányán, a nagy tömegből azoknak a szükségén is, akik legalább egy viskó felemelésére rendelkeztek valami csekély vagyoni erővel, de nem segített azokon a sokakon, akik még ez utóbbi körön is kívül esnek és akik leginkább igényelhetnék a hatósági támogatást.

Egy kivételről mégis beszámolhatunk. Épített a tek. Tanács a köztisztasági telep munkásai számára munkásházakat is. A szándék jóra valóságát ismét kiemeltük, a kivitel módozataival azonban nem értünk egyet. Hogy

hogyan kell munkáslakásokat építeni, arról egy későbbi fejezetben bőségesen beszélünk. Annyit mégis kérünk ezúttal a tek. Tanácstól, hogy ha jövőben munkásházak építéséről lesz szó, ne irtózzék attól, hogy a munkásság képviselőinek a véleményét is meghallgassa.

Mikor a tavaszi hóolvadás és esőzés a külvárosok mélyebb helyein áradásokat okoz, a sárgunyhók falai meg-inognak, össze is esnek, a pincelakások vízzel árasztatnak el. Ilyenkor az emberek elhagyják nyomorúságos lyukaikat, mint az ürgék, amelyeket a csintalan ifjú emberek ugyancsak vízzel öntenek ki. Erre az esetre is gondolt némileg a tek. Tanács és két helyen egy-egy fedél alatt 20-20 szükséglakást építtetett. Egy-egy lakás csak egy szobából áll, ami konyha is egyúttal. Igaz, ez is jó az inségesnek¹, különösen, ha ugyanis csak pár hétig tűrik meg a jó szükségintézményben. Csak azzal lesz sok baj, mikor az inséges embert arra kényszerítik, hogy a szükségből adott lakást hagyja el. Akkor is csak az lesz a legfőbb kérdés, hogy az istenszerelmére, hát hova menjen?

A lakásínség leküzdésére legtöbbet az érdekelt szegényemberek maguk tettek, akik megtakarított s keserves nélkülözések árán félretett garaskáikból, nehezen felhajsolt kölcsönökből a város által kijelölt helyeken vályogputrikat emeltek fel. így keletkezett a Somogyi-telep, a Kecskés-telep és még néhány elszórt telepítés, végül a tanyai központok kisebb telepei.

A szükség törvényt bont. A telepek is csak ennek az elvnek a segítségével bírtak létesülni.

A múltban a tek. Tanács a telepítések — értjük a város körüli telepeket — elvi ellensége volt. Egyrészt azért, mert — talán helyesen — az volt a nézete, hogy a körtöltésen kívül való telepítés meg nem engedhető addig, míg a város belsőbb helyein elég terület van, ami beépít, hető és beépítésre vár, másrészt ellenezte azért, mert úgy gondolta, hogy ha a sűrűbb lakóhelyek hatósági támogatás nélkül épülnek is fel, hozzá még a várostól távolabb,

a hatósági gondoskodásnak valamikor ide is ki kell terjednie, közműveket, meg iskolákat is kell ott valamikor létesíteni és így kívülről kényszerítenek rá a hatóságra oly intézkedéseket, amik terveiben megzavarják. A tanyai telepeket meg azért ellenezte, mert attól félt, hogy a telepek faluvá nőnek ki magukat — aminthogy Röske és Szentmihálytelek már ilyené fejlett s egy szép napon, mint hűtlen gyermekek, elszakadnának az anyavárostól. Ennek bekövetkezésétől annyira félt, hogy minden megmozdulásra gyanakvóvá vált és sokáig nem akart pl. hallani sem arról, hogy a tanyákon hetipiacokat tarthassanak. Az elszakadás tehát mumusként ijeszgette a tek. Tanácsot. Igaz, hogy az elszakadó népek még nem kerülnének a holdba, az országot sem hagynák itt, nemzeti-ségüket nem vetkőznék le, viszont az önkormányzat jelentene nekik valamit, mai elhagyatottságuknál mindenestre többet érne. De mikor úgy szép a város, ha délen Mirtonosig, délnyugaton Szabadkáig, északon meg Félegyházáig nyújthatja ki végtagjait és úgy szép és üdvös, ha a tanyai adóalanyok tetemesen hozzájárulhatnak a városi aszfalt költségeihez.

Emlékszünk még arra, hogy milyen kavardást idézett elő ezelőtt mintegy másfél évtizeddel a Családi-otthon — vagy mit is beszélünk? — az Aigner-telep ügye. (Oh hálátlan utókor! Alth Lajos-telepnek kellene ezt a helyet nevezni. Mert ez az ember járkált, fáradott és koptatta térdig a lábát, míg összehozta a települőköt és emlékoszlopot érdemelne azért a furfangért és csalfintaságért, hogy a tek. Tanács akarata ellenére is létesült a telep. Hiszen Aigner Károly neve ugyanis megmarad az idők végezetéig a városi közgyűlések jegyzőkönyveiben, miért kellett mégis a szegény Alth Lajost elfelejteni és mellőzni?)

Alth Lajos városi polgár ötlete volt, hogy a rókasi állomás mögött levő Csányi-féle ingatlant meg kellene vásárolni és felaprózott részletein lakóházakat, családi otthonokat kell építeni. A terv kipattanása után jöttek lassacs-

kán a települők. Hiszen minden szegény ember vágya az, hogy ne hányódjék-vetődjék élete végéig a más házában, hanem egyszer már a magáéban éljen. Szájától vonja meg a falatot, egészségétől és jólététől az áldozatot, hogy elérje a messze levő kápráztató célt. Mindenütt így van. Tudjuk, hogy az angol munkás életszínvonala már megengedi, hogy kényelmes saját-házat rendezzen be magának. Tehát volt jelentkező a Csányi-féle ingatlanra is. Megvették, mérnökök bíztak meg, aki a telepet uccákra ossza, a telkeket felmérje. Minden telek 400 négyszögöles volt. Ámde az új-honalapítók számításait a tek. Tanács nélkül csinálták. Mikor a Tanács elé jöttek az építkezési engedélyek tárgyában, csak akkor eszméltek rá, hogy micsoda nagy akadály előtt is állanak. Hiszen a szép álmom nem valósítható! A Tanács előkereste a §-t és rájukolvasta a kétségbeesett szegény emberekre, hogy külterületen 800 négyszögöl az a legkisebb telek, amire még építeni lehet. (Talán ezt a szabályt is a mumustól való félelem szülte?) Hát ez mindenesetre nagy baj volt, mert akárhogy forgatjuk, a Csányi-féle ingatlan külterületen volt, ha mindjárt a kör-töltés téglaburkolatától csak 100 méternyire is. A már felépített házakat le kellett rombolni, ez volt a felsőbb parancs. Pedig már szép számmal épültek a kis házak, némelyik már tetőtől-talpig készen volt. Próbálták a felebezés segítségével huzni-halasztani az ügyet, de sokra azzal sem mentek. Most segítsen aztán a fűrfang! össze kell állni a szomszédoknak és két-két szomszéd két telkén, ami már együtt 800 négyszögöl, építsenek a telkek összeérő szélén közös fedél alatt ugyan, de egyenként, mégis a saját külön telken levő lakásokat. Igaz, hogy az együttépítő emberek között így némi közösség jön létre, különösen mikor a tető javítására kerül a sor, de két rossz közül rendszerint a kisebbiket választja az ember. Csakhogy másnak is van esze. A tek. Tanács átlátott a szitán s az ötlet nem bizonyult jónak. Most indult csak meg az igazi küzdelem. A város elrendelte a lebontást, a települők nem foganatosí-

totlák. Jöttek volna a tűzoltók a csákányokkal, de mielőtt kiértek volna, már bent volt a kérvény s benne méltányos ságra, emberségre és hasonló jókra való hivatkozás s főképpen a lebontás elhalasztásának a kérelmezése. A Tanács engedett, mert özönével jöttek a kérvények s annyi tűzoltót, amennyi ide kellett volna, honnan vegyen elő. Az építkezés a halasztási kérelmek idején is nem lankadó eréllyel folyt tovább. Végre is a város hatósága volt kénytelen meghátrálni. Közben a háború is beköszöntött, mintha várták volna s a családi-otthoniak is fegyvert fogtak. Most már igazán kegyetlen dolog lett volna az otthonmaradt ártatlanok feje felől leszedni a tetőt. Így győztek a települők s ;ma már minden építménynek meg van a létjogosultsága.

Igaz, hogy a tek. Tanács azért még sem hagyta magát Mikor már mindenki elfelejtette a település bajait, — mondjuk az Ur 1926. esztendejében — végzést kaptak a telepések, hogy az építkezési engedély díját, — persze aranykoronában — fizessék meg végrehajtás terhe mellett. Építkezési engedély ugyan nem volt, de díja mégis volt. Aki utoljára beszél, az mond igazat s így lett a tek. Tanácsnak is igaza.

Íme ez az Aigner-telep történetének veleje. Tanulsága is van a történetnek, amit mindenesetre megszívlelésre ajánlunk.

A Somogyi-telep, az már újabb alakulás. 1918 végén, vagy az is lehet, hogy 1919. elején adták be Bálint János és társai, jobbára ácsok és kőművesek, kérvényüket a városi tanácshoz, hogy új-Szegeden, vagy bárhol másutt, adjon nekik helyet, ahol a saját költségükön egy-egy viskót emelhetnének. Nem olyan idők voltak azok, hogy ilyen kérelmet elutasítani lehetett volna. Így adta nekik a város azt a helyet, ahol most a telep van, még pedig örökbérlet formájában. Persze a hely a városon kívül van, kívül a körtöltésen, a körtöltés és a tiszai védtöltés által alkotott szögletben. A vízvédelem szempontjából a somogyi-telepiek kissé háttérbe szorulnak ugyan, mert a körtöltés, ami az orruk előtt

húzódik el, nem védi őket, mint a többi városiakat. De ezt is ki lehet bírni. Veszély esetére a menedékhely úgy is biztosítva van nekik.

A Somogyi-telep létesülése valóságos szerencse a városra, mert akkor kezdtek az emberek oda, jórészt magukcsinálta házaikba kiköltözödni, mikor bent a városban már elviselhetetlen volt a lakásnyomorúság és a lakásért való egymást legázoló csete-paté a tetőpontra hágott a bentmaradottak között. A telepre költözők után lakások üresedtek meg idebent, amikért újból megindulhatott a dulakodás. Igaz, hogy a proletár elhagyott fészke szármalmas és siralmas állapotban volt, de mégis lakás volt. Legalább fedele volt, ha rossz is.

A telep hamar benépesült. Ma már talán ezren is felül van az ott épített házak, gulibák és szárnyékok száma. Mindenki azt épített, amit akart és úgy építette meg, ahogy akarta. Ezúttal már a tek. Tanács kifogást nem emelt semmi ellen sem. Hjah, mások voltak az idők s más magatartást követeltek. Még a tűzrendészeti követelményekkel sem sokat törődtek, mert, hogy egyebet ne említsünk, a legtöbb háznak még tűzfala sincs a szomszédja felől.

Az építésvállalkozás a Somogyi-telepen még a legtömegesebb építkezés idején sem vágott zsebre sokat a polgári hasznából. Itt lehetőleg mindenki mása dolgozott az építésnél. Maga verte a vályogot, rakta a falat, ácsolta a gerendákat. Néhol a vertfal bedőlt egyszer-másszor, de végül mégis győzedelmeskedett a kitartó munka. Nem szünetelt az még vasárnap sem, sőt talán akkor még élénkebb sürgés-forgás közepette folyt, mert hiszen a szegény munkás, mégha máskülönben cipész volt is, a pihenőnapját használta fel arra, hogy megépítse a családja hajlékát.

Az építésnél használt anyag túlnyomórésztben vályog és földből vert fal. Ezért csodálkozott az ember, mikor olvasta a lapokban, hogy az országos statisztikai hivatal valamelyik évi kimutatása szerint Szegeden a házak 80 százaléka vályogból épült. Igen, mert abban az évben itt jórészt csak

a somogyi-telepi szegény emberek építettek. A házak tartósságát tehát valami különös biztosítékok nem támogatják. De az egészségességüket sem. A kényelemről meg nem is beszélünk. De minek is az a proletárnak? Nagyon sokan csak egy szobát építettek, amely konyha is egyúttal, meg minden ami kell. Ebben az egy helyiségben él aztán a nagy létszámú szegény család. Beszéljetez azután ezeknek egészségről is, meg erkölcsről is.

De mit tegyen a szegény ember? Csemetéi bőven vannak, mert vagyon híjján az egyke vagyontartó gondolata nem hódított közöttük s minden ilyen családban az orgonasipok módjára állnak egymás mellett a kis szöszkék, a kis mosdatlanok. Ekkora családdal pedig legjobb, ha a maga házában él az ember, még ha szűk is az, szűkebb, mint kellene, mert a legtöbb helyen a mord háziurak, akik ebédután nyugalmost féltik, nem is engedik be lakónak a többgyermekes szülőket. Hiszen háziúri szemmel nézve is szép a szentírás, ők is találnak abban magasztos dolgokat, a példák is buzdítók abban, de ha egyszer a nyugalmost forog szóban, hát ők nem szívesen engedik a maguk közélébe a kisdedeket.

A telepek a külvárosi részek bajait mind örökölték. A város útravalóul adott egy darab földet a települőknek s azzal bocsátotta el őket: éljetez, ahogy tudtok. És élnek ők is kövezetlen, sáros uccákban, nélkülözik a vizet, a közvilágítást. Iskolát már kaptak, a többiért reménykednek majd, ha rosszul megy a dolog, egy újabb emberöltőn át. A szegedi telepek példája intő példa arra, hogy hogyan nem szabad a városfejlesztést intézni. Intő példa arra, hogy újabb városrészt a meglevőhöz csak úgy lehet építeni, hogy a városias élet minden előfeltételét előbb meg kell teremteni.

Nem hallgathatjuk el személyes tapasztalatainkból azt, ami idevág s ami a telepések életére jellemző. Csak egy délelőtt volt alkalmunk a Somogyi-telep intézményeit közelebbről látnunk és sikerült is valamennyit megismernünk.

Ezen az egy délelőttön két terhes kocsí ragadt egy uccának a feneketlen sarába. Volt nagy hujahó, ostorpattogtatás és erőlködtek a vézna lovacskák, meg az emberek is, akik a löcsöknek nekivetették a vállaitkat. Mind hasztalan volt. A kocsik a kerékagyakig belesülyedtek a ragadós sárba, nem volt semmi mód rá, hogy a teher tovacicpeltessék.

Nagyon megbosszankodhatnak az ilyesmin az állatvédők.

Látjuk íme, a két telep rövid történetéből és leírásából, hogy a kényszerűség miként szabja meg és miként befolyásolja a város községi politikáját. Ahol nem enged is, ott is kénytelen később engedni, még később pedig minden szabálytalanság előtt szemethuny s kénytelen eltekinteni az építkezési szabályrendelet rendelkezéseitől is.

A kényszer nagy erő, annál nagyobb minél nagyobb társadalmi közületben jelentkezik. De kérdés az, hogy tervszerű városi politikával nem lehetne-e megelőzni, hogy a városra ne kényszeríthessék rá az egyesek az akarukat, akkor is, mikor a városi érdekek az ellenkezőt javasolják. A tervszerű várospolitikának már eleve számításba kellene venni azt az erőt, amely időnként tágítani akar a városi kereteken. Látjuk, hogy Szegeden mindig azt vették már észre hivatalosan, ami elemi erővel jelentkezett s amit épen azért nem volt tanácsos működésében megzavarni. Egy kis előrelátás talán segített volna. A telepeseket el kellett volna helyezni a várost körülövező körtöltés által alkotott keretek között.

Ha a város az egyetem céljaira egy egész városrészt ki tudott sajátítani, tervszerű és előrelátó politikával meg tudta volna még könnyebben szerezni azokat a szántór földeket a körtöltésen belül, melyek az egészséges városi terjeszkedés útjában állanak. Ide előrelátó telekpolitika kellett volna. De erre sohasem gondoltak. Ma, nem tudni micsoda okból, talán az új városháza helyének biztosításképen, egyre vásárolja a város a Széchenyi-téren levő házakat. A pénzét kész házakba öli bele, ahelyett, hogy új

házakat építene, mert még mindig pár ezer egészséges lakásra volna a városban szükség. Egy évtizeden belül bizonyára fel kell épülnie az új városházának is. De sehogy sem tudjuk azt elképzelni, azon a helyen, ahol ma a város házakat vásárol. Valamivel kijebb kell annak lennie, hiszen a város még jobban fog terjeszkedni s ami ma a központon van, az később már nem lenne ott. Az új városházának megí van a helye már a Püspök-téren.

A telepesek is jobban jártak volna, ha alkalmas telekpolitika révén a város belsőbb helyein helyezkedhettek volna el. Itt is nélkülözték volna jóidéig a közműveket is, meg az iskolákat is, de mégis közelebb érték volna azokat és a reményük is meg lett volna rá, hogy hamarabb jutnak maguk is ilyenekhez. A külvárosok azért mégis jobb helyzetben vannak. Ami itt hiányzik, az hiányzik a telepeken is. De a külvárosok nemcsak azért fognak a városrendezés áldásaiban részesülni, mert régebben várnak azokra, hanem azért, mert a város szívéhez (a jól ellátott belső részhez) közelebb is vannak.

A multak mulasztásait pótolni már nem igen lehet. De az alkalmas telekpolitikára még ezután is szükség van. A Kálvária mögött és másutt is már lépked kifelé a város. Csakugyan a későbbi települöket már itt kell helyhez kötni. De van a városnak magának területe a rendező-pályaudvarnál, a Lóverseny-téren és ott van a Búvartó és környéke. Nem tudjuk, hogy e beltengert mire tartogatja a város s nem értjük, hogy miért nem csinál vele valamit? Mi majd később, ha odaérünk megmondjuk, hogy mit tegyen vele.

A harmadik nagyobb telep a legrégibb. Ez az új-szegedi gazdasági telep. Ezelött több mint húsz évvel vetette meg az alapját tevékeny közbenjárásával, a városi hatóság ösztökélésével a régi közgyűlések »nagy ágyu«-ja, Pillich Kálmán. Ucca örzi a nevét az új-szegedi részen, itt létének nyomát egyéb is örzi s akik ismerték, azok mindig meg fogják emlegetni érdekes alakját és érdekes egyéniségét.

De azt, amit néha megtett, kevesen tudják majd utánozni. Pártja nem volt, egyedül hadakozott a városi közgyűlésen s egyedül is obstruait s mégis elérte, hogy az októberi közgyűlést december vége felé fejezték be egyszer, ő neki köszönheti életét az új-szegedi gazdasági telep.

Ez a telep sem elhagyatottabb, mint a többi, csak épen olyan elhagyatott. Talán kevesebb itt a viskó, mint a Somogyi-telepen, ami jórészen annak tulajdonítható, hogy ez a telep nem hevenyészve létesült s aki ott telket váltott, az gazdasági erejével jó előre számot vetett s kétségbeesett erőfeszítésre nem volt szüksége, hogy otthont teremtsen magának.

A gazdasági telepről nem sok mondanivalónk van, amit elmondhatnánk, azt már a többi telepekről szólván, elmondottuk. Megragadjuk azonban az alkalmat, hogy itt beszéljünk új-Szeged helyzetéről és jövőjéről.

Új-Szeged egész területe, csekély kivétellel a városé. Csak a tiszamenti soron és néhány uccában vannak magántulajdonban levő ingatlanok, a többi mind, ami itt van, egytől-egyig városi tulajdon. A tiszabalparti lakosság tehát majdnem teljesen városi bérlőkből kerül ki, akik a bérelt ingatlanon egy kis házacská körül kertgazdaságot, virágtenyésztést és gyümölcstermelést űznek. A bérleti idő minden egyes bérletnél 25 éves időtartamú s minden bérlő feje fölött Damokles-kardként lóg, hogy mi lesz 25 év múlva? Igaz, hogy a városi tanács a megújuló bérbeadásnál figyelembe szokta venni az előbbi bérlő szerzett jogát s ezt meg is teszi, ha akarja. Ámde még mindig számtalan eshetőség van, ami a régi bérlő hátrányára szolgál s mindezenetire a bérlő gazdasági erő kifejtését nagyban hátráltatja ez a bérleti rendszer. Mert, ha mindenk dacára mégis kiesik a bérletből, az teljes tönkremenetelét vonhatja maga után. Beruházott tárgyait, ha a földről elviszi, azok már keveset érnek, az új bérlővel való megegyezése pedig kényszerítő helyzetben történhetik. Ez a bizonytalanság visszahat az új-szegedi rész fejlődésére. Itt gyönyörű kert-

város létesülhetett volna már, ha a gazdasági erők korlátalanul érvényesülhettek volna.

A bérlő szempontjából a mai rendszer mellett sokkal jobb volna az örökbérleti rendszer. A városra nézve azonban ez nem volna jó. Ki tudja, hogy mi lesz 99 év múlva? Ennyi idő alatt a tulajdon- és birtokviszonyokban gyökeres változás történhetik. Sokkal jobb volna, ha a város az újszegedi ingatlanait eladná örökáron, részletfizetéses kedvezmény mellett a bérlőinek, akik felszabadulva a lenyűgöző mai rendszer békóiból, szabadon fejthetik ki gazdasági erejüket, vagyonukkal és munkájuk gyümölcésével szabadabban rendelkezvén, jobban boldogulhatnának. Boldogulásuktól pedig elválaszthatatlan a városrész fejlődése.

Új-Szeged, mint városrész époly elmaradott, mint akár legsötétebb Móraváros. Ami a külvárosokban mindenütt hiányzik, az hiányzik itt is. Van azonban, ami új-Szegedet már ma is megkülönbözteti a többitől. Itt van a népkert, a város legszebb parkja és sétahelye és itt vannak a nagyszámú gyümölcsöskertek oázisként a külvárosi elhanyagoltság és a városi nemtörődömség sivatagijában. Csak kövezet, csatornázás, vízvezeték és világítás kell ide és előttünk kibontakozik egy szép kertváros képe. No meg az kellene ezenfelül, hogy a város is annak nyilvánítsa és szabályrendeletben gondoskodjék arról, hogy új-Szegedet legalább ne lehessen elégteleníteni otromba bércaszárnyakkal.

A kertváros a mi eszményünk. A jövő városai mind ilyenek lesznek.

Ha ma építenék fel az emberek városaikat, azok egészen más formájúak lennének, mint amilyenek a régi városok. A régi városokat jórészt a védelem szempontja és az ezzel kapcsolatos egymásrautaltság építette fel. Ezért bújtak össze a házak egymás hegyibe-hátára és ezért keletkeztek a zezzugos uccák és a sikátorok. Ma már a városok nem védekeznek. ugyan minek is védekezniük? Hála az örült haditechnikának, ma már a levegőből jön a bomba-

zápor, ami ellen egyelőre — már ameddig az emberek eszükre nem térnek — nincs is eredményes védekezés.

A kertvárosoké a jövő. Az emberek el fogják hagyni a rossz levegőjű, napfénytelen, kloákák szennyétől fertőzött várost és az üdelevegőjű, virágillatos, napfényes, pázsitos, árnyas kertek közepén építik fel hajlékaikat. A kalyibák, a vertfalas házak fogalma ismeretlen lesz. Az emberek is életerősebbek és szebbek lesznek. Meg jobbak is.

A városi fejlődésnek ezen új irányát már látjuk itt-ott kibontakozni. Említsük Nagyszeben példáját. Itt még meg van a középkori ódon város. Megvannak még jórészen bástyái és falai is, melyek kipróbálták hajdan Bem apó erejét. De ez a rész visszamaradt a fejlődésben. Ellenben körös-körül már kertes házak terülnek és terpeszkednek szét, mint egy mesebeli tündérkert. Ilyen helyen jó élni, csak legyen mit aprítani a tejbe.

Új-Szeged az öreg Szeged oldalán a jövő reményteljes csemetéje. Majd megérkeznek azok is, akik megteremtik madárdallos ligeteit és tündöklő kertjeit.

Az egyetemi építkezéssel előre lehetett volna vinni az ügyét. De már most ezen túl vagyunk.

f) „FELTÁMADOTT A TENGER”...

Anélkül, hogy hízelegnénk, — hiszen miért hízelegnénk, nincs és nem lesz kapni és remélni valónk a várostól sem és senkitől sem — pusztán a tárgyilagos szemlélet körén belül maradván is, el kell ismernünk, hogy a város mostani polgármesterének nevét és emlékét őrzi meg a mai idők-ből a legtöbb maradandó alkotás. A fogadalmi templom monumentális tömege, az egyetemnek a Tisza partjára kirakott épületei, a kisvasút, a bérházak, az új telepek mind az ő hajthatatlan akarátának az alkotásai, az ő lel-kétől lelkezett gyermekei. Tekintélyének és képességének súlyával ránehezedik a tek. Tanácsra is, az elaggott képviselőtestületre is, amelyek mozdulatlanságra vannak kár-hoztatva. Nemcsak a kicsinyre nőtt környezet, egyéni

sajátosságai is magasra emelik őt és kiemelik az utolsó száz év polgármesterei sorából s azok közül talán csak az egy Osztrovszky József vetekszik vele. Rá is illik a költő szava: »Vállastul magasan látszott a többi seregből és ha körülhordozta szemét ellátta felettök...« Ám a felelőssége is annál nagyobb, ő felel azért, hogy az elmaradott város külső képe a létesített intézmények dacára is nagyjában a régi, hogy sir a nyomor és minden előbbvaló volt, mint ami legszükségesebb.

Nem véletlen az, hogy mikor annyi minden létesült, annál hangosabb a város a követelésektől és a kívánalmaktól és nem véletlen az sem, hogy egyre gyakoribb a feljajdulás a torony alatt, hogy kívülről akarják kormányozni a várost. Itt van a faluszerű külvárosrészek mozgalma és mintha a tanyáról is sűrűbben jönnének a »defetaciók«, (Értsd; küldöttségek).

Máskor nagyobb viharok sem jártak akkora zajgasság, mint ami most van. Mikor a föld színéről söpörte el a várost a szőke Tisza felbőszült áradata, utána csendben elvégezte a dolgát az újjáalkotás. Amit tehetett a városi hatóság, azt megtette, ami nagyobb fejtörésbe került volna, azt a jó öreg Pálffy Ferenc helyett és a tanács helyett elvégezte a királyi biztosság. S a viharokat a nyugalmas idők és a csendes emésztés órái követték.

Ma ellenben másképen van.

Ma nagy a zajlás, a hullámvás és a zörgés. Az újságok ma többet foglalkoznak a községi politikával és annak egyes részletkérdéseivel, mint bármikor azelőtt. A közönség is nyugtalan és egyre többet követel. A népkörök annak idején csak egy-egy hazafias ünnepély, egy-egy zászlószentelés alkalmával emelték fel poharaikat és üritették ki. Ma ezeken a helyeken is poharak csörömpölése közben kövezésről és csatornázásról beszélgetnek, küldöttségeket szerveznek és indítanak el, népgyűléseket tartanak és határozati javaslatokat fogadnak el, mintha a destruktív szocialisták iskolájába jártak volna.

Megértünk mindent és a nagy mozgolódásnak és megmozdulásnak az okait is ismerjük. Ma már nem hisszük, hogy személyes érdekek talajából táplálkozott a mozgalom és azért volt minden, mert más akart polgármester lenni. Hiszen hinnünk kell az elhangzott nyilatkozatok őszinteségében. A legfőbb eredő oka a nagy mozgolódásnak az, hogy a törvényhatósági bizottság elvesztette minden kapcsolatát a népi rétegekkel. Akik ott benn ülnek, a választóközönség jelentékeny részét, a munkásosztályt nem is képviselik. Nagyon természetes tehát, hogy a közélet csatái nem a fórumon folynak le többé, hanem elterelődnek máshova, a gyűlésekre és a sajtóba is. Ezen az egészségtelen állapoton csak új választással lehet segíteni.

Azt már kevésbé értjük azonban, hogy miért nem keletkezett a városrendezésért folytatott mozgalom előbb. Láttuk, hogy a forradalmak lezajlása után nem sok idő múlva a város hatósága az alkotások terére lépett. Láttuk azt is, hogy miket alkotott s hogy nem nézte az indiai fakir módjára a köldökét, hanem tevékenykedett is.

Igaz, hogy a városrendezés elsődrendű feladatai érdekében alig végzett egyebet a semminél, az is igaz, hogy a nagy anyagi erőket másodrangú és még töle idegen célok szolgálatába is állította. De dolgozott. És hol voltak akkor a népkörök választmányai és hangadói, hogy a közvéleményt felkavarták volna, mozgásba hozták volna és azt követelték volna, hogy a város elsősorban is legégetőbb feladatait teljesítse? Pedig akkor, ha sikerül a mozgalom — és miért ne sikerülhetett volna? hiszen egy ember akaratát könnyű ellensúlyozni a sokak akaratával — a külvárosok sokat nyertek volna az uccaburkolás, a csatornázás, meg a közvilágítás terén is. Legalább a kiáltó és leplezhetetlen nyomorúságot meg lehetett volna szüntetni. Olyan állapotok, aminők a Csendes-uccában, meg a Kormányos-uccában vannak — hogy csak példákat hozunk fel és a felsorolást mellőzzük — szégyenei a városigazgatásnak, ha nem bünei. Ám, akik akkor hallgattak, mikor a nagy

erőforrást mást célok emésztették fel, most vegyék észre, hogy akkori hallgatásukat is számontartjuk. És számontartjuk azt is, hogy csak a választások előtt kezdtek mozgolódni.

Már, ami az uccarészek mozgalmát illeti, azt nem tudjuk helyeselni. Először azért sem, mer a városrendezés nagy művét nem célszerű felaprózni s a terveket ötletszerűen megbolygatni. Másodszor azért sem, mert csak a zúr-zavar lenne nagyobb, a megoldás lehetősége kevesebb, ha minden ucca, minden teletkömb, annak hangoztatásával, hogy a város ütőere, vagy szíve — hiszen az is mindegyik — a különös elbánást és a gyorssegélyt igényelnék. Az Iskola ucca baját például ugyis a mai ucca egy részének mielőbbi eltüntetése és a vásárcsarnok felépítése fogja meggyógyítani. A másik része meg azután lesz eltüntetendő, mert nincs ott élet, ahol egészségtelen, roszkatag házakban húzódik az meg. Az átalakulás egy csomó érdekeltséget sért meg érdekeiben s azért mégis csak bele kell fogni, mert hiszen még sohasem történt meg, hogy a hasznos és célszerű újítás is ne sértett volna valami jogosult érdeket. Mi iskola-uccai külön érdekeket nem ismerünk, csak a városrendezés nagy feladatait.

A Tisza Lajos-körútnak harcát azonban sohasem tudjuk megérteni. Mert ha nekik jó is, meg üzletük érdekében való is, hogy a város legforgalmasabb helyén a nisnij-novgorodi vásár képét lássák kicsinyben, a közegészségügy és más érdekek meg azt követelik, hogy a piacok onnan elhelyeztessenek. Ám, ha a kisebb körök érdekei a nagy közönség rovására is dédelgetendők volnának, akkor Szegeden sohasem lenne lehetséges a vásárcsarnokok felépítése sem, vagy mindenáron a Tisza Lajos-köruton kellene azt felépíteni. Pedig a vásárcsarnokokat fel kell építeni ennek dacára is, mert a piacok mai rendszere nemcsak, hogy elavult és többszörös okokból tűrhetetlen, de nem is méltó már Szegedhez, akármennyire is elmaradott egyébként a város.

Mikor idáig értünk e sorok írásában, a nagy zajlás már jórészt lecsendesült, a vezetők némi ígéretük elhangzása után visszavonultak. Ám a vezetők félreállhatnak, a tömegek igényei a régiek maradnak. A munkásság magára hagyottan is elég erős, hogy megvívja a harcát a modern, egészséges városért. Mi nem félünk a destructio vádjától sem, ami a mozgalom szervezőit leszerelésre bírta, hisz nekünk minduntalan ugyis azt vágják a fejünkhöz.

III. A NAGYBIRTOKOS VÁROS.

Ha a nagy vagyon pótolhatná a város fényét, kulturális erejét, a falakon belül élő népek jólétét, akkor Szegeden semmi baj sem volna. A boldog város 70.000 kat. holdat mond a sajátjának a haza vérrel szerzett földjéből. A földhöz vert nyomorúság és nincsetlenség nagy szemeket mereszt ennek a hallatára. Van is miért. Bár csak vakondtúrás a mi vagyonunk a herceg Eszterházy Pál 220.000 holdjához képest, mégis nagy vagyon ez. Ez utóbbi latifundiumon kívül csak herceg Festetich Tasziló, Debrecen város, az egr| főkáptalan és a vallás és tanulmányi alap földbirtoka nagyobb, mint Szeged városé.

Honnan szerezte a város ezt a mammuth-méretű vagyont? Ezt a nagy vagyont, amely ha nem is a legnagyobb vagyon az országban, mégis a legnagyobb birtokosok vagyonával vetekszik, a legtöbbit meg felül is múlja? Jórészt a régi királyok adták neki, vagy vette szerződésekkel, mikor minek az ideje volt.

A királyok bőkezűségén nem kell csodálkoznunk. Azokban a régi időkben, mikor egy-egy hatalmas ur (oligarcha) vagyonban meg úrhatnámságban is a királlyal vetélkedett s nem egyszer húztak ujjat az alattvalók a hatalmával, a királynak is támaszra, vérbeli vagy vagyonbeli támaszra volt szüksége s tényleg jó támaszai voltak neki a városok. Ezért mondja Mátyás király a szegediekhez intézett ado-

mánylevelében: a királyok dicsősége a népek sokaságában s az országok fénye és ereje a városok gazdagságában és nagyságában rejlik«. Innen a nagy barátság, melyet nem annyira eszmék és érzések erősítettek meg, hanem inkább a kölcsönös érdekek egymásrautaltsága. Az érdek pedig sziklarepesztő nagy erő, az emberiség történetében is az övé a döntő szerep.

Óriási földbirtokának túlnyomó nagy részét a város a bérleti rendszer mellett kezeli. Apróbb-nagyobb részletekre darabolja fel s kiadja bérlőknek évi haszonbérért. Hogy a bérlők a föld termőerejét tönkre ne tegyék, nagyon helyesen, hosszúlejáratú szerződéseket köt a bérlőirel. A Károlyi-korszak idején, meg később, amikor a földbirtokreform jelszavai még a levegőben voltak, a város féltő gonddal örködött felette, hogy birtokállományát a földigénylők javára meg ne kisebbítsék. Azt hangoztatta ekkor, hogy Szegeden nincs helye a birtokreform révén való birtokhoz juttatásnak, mert hiszen itt minden épkezláb ember, aki a földet túrja, birtokhoz juthat. Az tényleg való, hogy a földbérletek legnagyobb részben 10—20 holdas részletekben jutnak egy kézre, vagyis annak a kezére, aki a földet meg is műveli. Igaz, hogy kisebb mennyiségben, de vannak 100 holdas, meg ennél nagyobb városi bérletek is. De ezen ne akadjunk fel. A nagyobb tévedése azonban mégis csak abban van a város tanácsának, hogy azt hiszi, hogy teljesen mindegy az, ha valaki tulajdonosa a földjének, vagy pedig csak bérlője annak. Ezzel a lényegbeli tévedéssel kissé később még bővebben foglalkozunk.

A békebeli években a tényleg bérbébe adott földek értékét 40.000.000 K-ra lehetett becsülni s a városi pénztárba befolyt érték bérösszeg fejében mintegy 1,000,000 K, vagyis a földek 2.5 százalék jövedelmet hoztak a városnak. A föld értéke azóta sem emelkedett, sőt inkább leszállott, a mai bérösszegek pedig nem érik el a békebeliek magasságát s így megállapíthatjuk, hogy ma még annyit sem jövedelmez

a földbirtoka a városnak, mint a békeévekben. A 2.5 százalékról tehát le kell mondanunk.

Az első eredmény, amire jutottunk tehát az, hogy a város rossz gazda, vagy rossz tőkés, mert vagyona jövedelmezőség tekintetében, a legkisebb rendszerint elérhető jövedelem határán is nagyon alul marad. Ezzel pedig nem törődni s ezt a tényt közömbösen fogadni nem lehet, mert a keleti fatalizmus árt a közérdeknek és a megoldásra váró közcélú feladatoknak.

A nagy vagyon az egyesek terhére is előír bizonyos közhasznú magatartást. A közteherviselés elvének a korában a vagyonnal tetszés szerint rendelkező uri dölyf idejét multa. A közteherviselés helyes értelmezéséből nem az következik, hogy mindenki egyenlően, hanem az, hogy a nagyobb vagyonbeli erő fokozottabb áldozatot köteles hozni az összeség érdekében. A városra még kötelezőbb ez a közérdekű magatartás.

Keveseljük azt, amit a nagy földbirtok ura ebben a minőségben eddig végzett. Semmivel sem több ez az időtlen-idők óta végzett hivatali kezelés teendőinél. Sok erőt fogyaszt így is, de az erők a meddő munka jegyében fogynak és sorvadnak el. Az ügyészség megköti a bérleti szerződést a bérlőkkel, a könyvvivőség előírja és nyilvántartja a bérösszegeket, elkönyveli a fizetést; a főpénztár beszedi a béreket. Ez az ügyek rendes folyamata. De a rendkívüli esetek is sok bajjal járnak. A bérlő néha késeldelmes a fizetéssel. Saját hibájából is megesik ez, de néha az elemi erők is odakényszerítik, eső vagy szárazság, vagy fagykár éri, jégeső szakad a nyakába. Ilyenkor az ügyészség lép az előtérbe és perel. A perköltség szintén elemi csapás, ha tönkre nem teszi is, de megviseli a bérlőt. Ezekben a kezelési teendőkön kívül aztán van még egyéb is. A tekintetes tanács gondosan őrködik, hogy az használja a földet, aki az árverésen kivette. Egy-egy átruházási eset ha mégis akad, azt kellően meghánytorgatja és megtárgyalja és azután dönt. Őrködik azon is, hogy a bérlő elhalá-

lozása esetén a szorosan előírt rokon körből jöjjön az új bérlő. Megint mérlegel és dönt. Mindenesetre a papírfogyasztás nagymérvű az ilyen döntéseknél s a papírkereskedelem örül is ennek, de mi a várostól, mint földesúrtól, többet várunk.

Mezőgazdaságunk külterjes, mezőgazdasági hozadékunk az országos átlag alatt marad, bár az országos átlag is kisebb, mint amilyen másutt, hasonló, vagy közel hasonló viszonyok között. A városi bérlő gazdálkodása sem különb.

Mi lett volna itt a hatalmas földesúr teendője? Nézetünk szerint létesítenie kellett volna mintagazdaságot, — hiszen még a bérbeadott földeken kívül is elég terület áll rendelkezésére — hogy megtanította volna a gazdákat arra, hogy hogyan kell okszerűen és belterjesen (vagy ahogy odakint mondják belterhesen) művelni a földeket és hogy az annyszor hangoztatott eszményt, a többtermelést hogyan kell a gyakorlatban megvalósítani. A mintagazdaság jövedelmező üzem is lehetett volna, de az sem lett volna baj, ha ez nem vált volna belőle. A cél lett volna a mindenekfölöttvaló, ugyanez a cél megközelíthető lett volna állandó és rendszeres mezőgazdasági szakoktatással, téli tanfolyamok rendezésével, vándor tanítókkal, vagy akár-hogy. Tanítani kellett volna a jó népet, hogy necsak szavazni tudjon a kormánypárti jelöltre, hanem a keze ügyébe eső földet úgy művelje, hogy nagyobb hasznára váljon az saját magának is, meg a nemzetgazdaságnak is. Milyen sok hasznát látta volna a város is, meg a népe is, ha például a kisbirtok körében megvalósítható baromfitenyésztés sikerrel biztató és vagyoni gyarapodással járó módjait meghonosították volna a városi földeken, meg egyébütt is. A gyümölcsstermesztés fejlesztésének is csak tudásbeli akadályai vannak, amik egy kis hatósági segítségé! elháríthatók leltek volna. Nem történt semmi. A paraszt úgy gazdálkodott, ahogy azt ő látta az apjától, ahogy azt jól-rosszul eltanulta. Leszedte a föld szemesztermését, megfizette bérösszegét és tengette életét igénytelenül,

a régen megszokott módon, nem fogyasztott, nem költött, rá ezért az ipar és kereskedelem nem is igen számíthatott. Valahogy az élet taposó malmából ki kellett volna ragadni a föld egyszerű népét, amelynek jórésze városi bérlő. Nem történt semmi. És Szegeden kisszerű élet folyt. Nem volt itt meg a gazdasági élet egészséges vérkeringése, az élet pezsgése, mint másutt. Igénytelen tömegek holt súlyával terhelt Szeged ipara, kereskedése és polgárosodása nem tudott erőre kapni. A gyártott cikkek mennyisége, a posta, táviró, távbeszélő és a vasúti áruforgalom statisztikájában a vidék legnagyobb városa csak hatodik, hetedik helyen szerepelt s kisebb népességű városok előzték meg mindenütt. Másutt füstölgő gyárkémények erdeje jele íű az élet eleveenségét, Szegeden ezek is csak módjával füstölögték. Mennyire más lett volna a dolgok képe, ha Szeged kiscgazda polgárai és a földbérlők egyrészt tanult gazdák és földművelők lettek volna, kényszeríteni tudták volna a földet, hogy azt a többet, amit még megerőltetés nélkül adhat, adja, továbbá a földdel kapcsolatban más üzletágra is ránevelték volna őket s a baromfival és tojással is pénzt tudott volna keresni és ha másrészt ugyanezek nemcsak termelők, hanem fogyasztók is lettek volna, támaszai és erőforrásai iparnak és kereskedelemnek.

De a város tanácsa csak nézte a dolgok folyását és a kisparaszt vergődését s nem kereste az eszközöket, melyeknek a segítségével a zöld hínáros posványból ki lehetett volna jutni. Megelégedett azzal, hogy a bérösszeg, ha lehetett per nélkül is, ha nem, hát perrel bizonyosan csak befolyt a városi pénztárba. Még az sem jutott az eszébe, hogy a bérösszeg hozadéka nem kevés-e, hogy nem lehetne-e egy más gazdasági rendszerrel azt a jövedelmet megsokszorozni. Mert a város ügyeinek intézését is csak úgy tudtak gazdálkodni, mint az elődök az ő helyeiken. A megszokott régi kereteken túllépni egy világért sem akartak. Itt az egész vonalon minden az apákról

öröklődött át, ide újító szellem soha be nem férközött, hogy elvégezhesse a koponyák kiszellőztetésének munkáját. Jól mondja Marx Károly: »Az elődöktől és az elhaltaktól öröklött tradíciók úgy nehezednek az élők agyára, mint a lidércnyomás.«

Volt idő, mikor a város nagy birtokállományának tekintélyes egészét veszedelem fenyegette. Holmi radikálisok, meg más kasza-kapa kerülők meg akarták azt csorbítani. Nosza, volt is ijedelem egy darabig az árnyas berkekben! A háború alatt ugyanis, még inkább utána, előtérbe nyomult a földreform ügye. Hiszen ígéretet kellett beváltani a hadból rokkantan, meg nem rokkantan visszatérő hősök javára. Mert a hadfi harcolt, ütötte az ellenséget ott, ahol érte, de a lelkében élesztőleg hatott az a gondolat, amit még némi biztatás is táplált (már t. i. illetékes oldalról), hogy a haza hálás lesz és sorsa, ha megéri a háború végét, előnyösen fog megváltozni s ha visszatér a sóvárgott béke után otthonába és foglalkozásának körébe, nem keserű, mord arcok veszik körül a nyomorúság okából, hanem nyájas, derűs arcok a jólét ölén. A harcos reménykedő volt a háború zivatarjaiban, hitt és nem hitte, hogy csalódik, mert kevesen ismerték Array János béna koldusának a sorsát, aki így panaszzkodott:

»Azt mondták, mikor a harcban ömlött vérem,
Tíz holdnyi örökség lesz valaha bérem.
Tíz arasz is jó lesz, gondolám magamban,
Koránsem gondolván, milyen igazam van.«

Tudjuk, hogy a háború nem győzelemmel fejeződött be, mint ahogy a vérmes reményűek várták, hanem a múltak bűnei miatt mennyiségtani pontossággal bekövetkezett összeomlással. A földreform ügye azért mégis napirendre került. Szeged földjeihez azonban sem az októberi forradalom idején, sem később nem nyúltak hozzá.

Nagyjában igaz az, hogy Szegeden apróbb parcellákban osztják ki a bérlők közt a földeket. De abban már nincs igazság, hogy mindegy volna az, hogy földbir-

tokos-e, vagy bérlő az ember. A föld tulajdonosa a földnek nyers hozadékából a bevetett mag értékét, a megmunkálás költségét és a föld közterheit vonja ie s így jut a tiszta jövedelemhez, a bérlőnek ezenkívül a sokszor tetemes bérösszeget is le kell számítania, hogy láthassa azt, amihez fáradozásainak gyümölcsként hozzájutott. Bérlő és öröktulajdonos tehát nem egyenlő feltételek mellett bocsátkoznak a gazdasági élet versenyébe. Különböző a tehersúlyuk. Maga a bérösszeg, ha nem is elegendő egy kis család évi létfenntartására, mégis a bérösszeg az, ami a nagyobb igényekről való kényszerű lemondást jelenti, ami az életszínvonal olyan lecsökkentésével jár együtt, hogy az emberi módon való megélést veszélyezteti. Mint-hogy pedig Szeged mezőgazdasági népességének jelentékeny része a bérlőkből kerül ki, nem nehéz megérteni, hogy a népesség nagyrészének csökkentett életszínvonala hogyan hat vissza az ipari viszonyokra és így a munkásosztály helyzetére is.

Mi nem tudtuk megérteni azt a siránkozást, amit a város képviselői vittek végbe, mikor a tápéi nincsetlenek kérelmét tárgyalták. A földi nyomorúság láttára kissé kevesebb kellett volna a szűkkeblűségből. Csak az ősiség szentsége védi a városi nagy vagyon csorbithatatlanságát, de minden időszerű gondolat és a megoldásra váró nagy feladatok mégis azt javasolják, hogy az ősi nagy vagyon tetemes része azok kezébe menjen át, akik a rögből élnek s akiknek veritékezése révén a rög termővé válik.

A városi földbirtok dolgában az az álláspontunk, amit mindvégig nyomatékosan fogunk hangoztatni, hogy a város adja el ingatlanait bérlőinek és azoknak, akik azt majdan meg is művelik. Csak az erdőket tartanánk meg, a szűkségszerűen még befásítandó területeket és azt, ami egy-egy mintagazdaság felállításához kell. A föld vételárát a városnak oly fizetési módozatok mellett kell beszedni, hogy a legszegényebb ember is, aki igényt tart a földre, bizonyos idő alatt megfizethesse.

Három szempontból tudjuk álláspontunkat megokolni. Az egyik az, hogy városi bérföldek jövedelme úgyis oly csekély, hogy a nagyobb jövedelmezés lehetőségét kell keresnünk, a másik az, hogy nagy feladatokat kell megoldanunk, hogy a város falusi jellegéből kivetkőzhessék és a harmadik az, hogy a föld népének életszínvonalát emelnünk kell. Vonultassuk csak fel ezeket az okokat egyenként.

A gazdának, a vagyon urának, a tőkésnek mindig az a magafelé hajló törekvése, hogy vagyonát jól felhasználja^ annak nagyobb jövedelmezőségét biztosítsa. Szeged nem meríti ki jól erőforrásait, hiszen láttuk, hogy a földek értéküknek mintegy 2.5 százalékát jövedelmezik. Hiszen, ha ahelyett, hogy a régi hagyományok erejénél fogva a bérföldek jövedelmére támaszkodik, házakat épít, iparvállalatokat létesít, részben olyanokat, amelyeket úgyis létesítenie kell s részben olyanokat, amiket a magánvállalkozás eddig figyelmen kívül hagyott, sokkal, de sokkal több eredményt látna és nagyobb erőt állíthatna a közhasznú célok szolgálatába.

Aztán nem kevésbé fontos, talán még fontosabb a másik szempont is. Talán már túlsókat is mondtunk a város elmaradottságáról, félszeg viszonyairól, csak félig városi jellegéről s amit még jellemzésül mondhatnánk az talán az elmondottak ismétlése volna s egyúttal olyan »siralmas krónika«-félévé tenné az írásunkat. De itt azért mégis nélkülözhetetlen, hogy rá mutassunk a fény és árny kirívó, ellentéteire. A Széchenyi-tér parktükreire és a Csendesuccának mély árckaira. Tessék csak észrevenni, hogy az ország egyik legszebben felcícomázott helyéről Vásárhelyi Pál érckarja is arra mutat, a külvárosi részek felé,, hogy ott vannak még az elvégzendő feladatok, nem idebent^, ahol mégis csak elértük a városiasság mértékét. És tessék figyelni a külvárosok népének felzúgó morájára is. Ezek már rájöttek arra, amire régebben is rájöhettek volna, hogy a porfélhő, meg a szenny,« a bűz és a piszok árt az egész-i ségüknek s arra is, hogy a nagyvárosban az egyik ember

egészségének hiánya a másikat is veszélyezteti. És mit szóljanak a legszerencsétlenebbek, a pinceodúk napvilágtalan levegőjének a lakói. A sok gyermekes apák, a vérszegény és korán hervadt anyák, akiknek nem jutott a gyermek kacajából, mert a szörnyű környezetben ez is elhalt, épúgy, mint ahogy a kiseded arcoskák rózsái sem ütköztek ki, mert mindezt kiölte jó előre az elátkozott hely démona. Csak az az egy baj van, hogy a környezet és népe ritkán kerülnek az intézők szemei elé. Nem ártana talán egy kis felfedező utazás. Olyankor, amikor a föld árja jelentkezik, vagy holmi pár napos kiadós eső áztatta meg a városi tereket. Móraváros például ilyenkor nagyon elázik, annyira, hogy a híres Velencéhez lesz hasonlatos, csak hogy annak bubája nélkül, mert a barcarola zenéje helyett csak az ungomok békák szolgáltatják a nyomorúság kísérelő melódiáját.

Habozzunk és tétovázzunk, ha ilyeneket látunk? Nem azon kell-e gondolkoznunk, hogy a nagy vagyont igénybevegyük, hogy ne legyünk csúfsága országának-világnak?

Ha ilyen bajok olyan városban mutatkoznának és olyan város képét csúfítanak el, amelynek semmi vagyona, semmi támogató ereje nincsen, a hatóságnak ugyancsak cselekedni kellene és az volna a legelső teendője, hogy a lakó-, sok nagymérvű megterhelésével biztosítsa a bajok kiküszöbölését. Lesz tehát adó, meg pótdadó. De Szegeden csak egy előítélettel kell megszabadulni, attól t. i., hogy a városnak az ország legvagyonosabb földbirtokosainak sorában kell állania. Az előzmények után nem gondolhatja, senki, hogy a földhaszonberek oly magasak, hogy ezek fedezik a városi feladatok, meg az összes közigazgatás költségeit. Szegeden mindig volt pótdadó, fogyasztási adó, vám, hídpénz, meg csirkeadó, azaz piaci helypénz. De, hogy legyen Szeged szebb mint volt, ha ezek is mindig elégtelenek voltak?

És van még valami, ami eléggé megindokolhatja egymaga is a földek elidegenítését.

Nincs szegényebb, a közművelődéstől, a szépnek és földi örömek élvezetétől elmaradottabb népe a városnak, mint a tanyai kisbérelő. A föld rabja és robotosa ő, aki az egész életét a homok megmunkálásában tölti el azért az igen kevés eredményért, amit ez a nem valami kitűnő termőföld nyújt. Csak az az egy baja van, hogy csupán egyszer arathat egy esztendőben, mert ha ez többször is lehetséges volna, az az ő munkája miatt ugyan nem maradna el. Az aratás eredményét már rajta kívül is sokan várják'. A város nyújtja a kezét a bérösszegért, a kincstár az adóért, legtöbbször az ügyvéd is oda áll, néha többedmagával is a perköltségért. Sokfelé kell és sokat kell fizetni a sovány eredményből, mert szegény feje jórészt csak rozstot termel, kukoricát, burgonyát és kevés szőlőt a levéért. Termelhetne olyat is, amit jobban megfizetnének, de okszerű gazdálkodásra, a föld eredményesebb kihasználására nem tanították meg. Egyáltalában nagyon keveset vesződtek azzal mások, hogy ő többet tudjon. Csinálja hát, ahogy tudja. Ezért van az, hogy az aratás utáni számvetésnél nagyon rosszul jár. Rozstot termel, de buzaföldlébért fizet. Ez elviszi egy negyedrészt termésének. Az adó mindig sok volt, most még mintha több lenne. A nehéz nyavalya módjára sűrűn visszatérő szomszédi perpatvarnak, a néha esedékes atyafiságos osztzkodásnak is meg kell fizetni az árát. Egy szó, mint száz, újévig még csakl meg vau a mi bérlőnk, de újév után már minden hitelezőjét azzal támogatja el, hogy majd újkor, vagyis az új termésből fizet. Aztán jön a kölcsön, persze kamatra, mert a Krisztus koporsóját sem őrzik ingyen s a jószágok eladogatása. Még jó, hogy csak minden ötödik vagy hatodik esztendőben vesz egy pár csizmát és a téli ködmön egy emberöltőn keresztül is kibírja, mert azt már igazán nem győzné, hogy minden évben újra ruházkodjék. Így él a mi parasztunk (azaz bocsánat ezért a divatból kiment szóért: a mi kisgazda bérlőnk), majdcsak úgy, mint Toldi Miklós lova a szeméten. Hiszen IV. Henrik meg lehetne vele elégedve,

mert vasárnap, vagy sátoros ünnepen egy-egy tyúkot csak megkoppaszt, a disznót is levágja karácsony táján, de ha zsírja, meg szalonnája nem volna, akkor még a semminél is kevesebbje volna. Hogy nem túloztunk abban, amit mondtunk, szavahihető tanukra is hivatkozhatunk. Ám mondják meg Farkas Elek és Kuhn János bírósági végren hajtó urak, hogy volt-e már eset arra, hogy az év első felében valamelyik csengelei, vagy alsótanyai kisbérlőnél eredményes végrehajtást tudtak foganatosítani? Különben a nemleges végrehajtási jegyzőkönyvek is beszélhetnének.

Ezt a derék városi bérlőt kellene a városi földek elidegenítésével erőhöz juttatni. Hadd lenne a város és az ország vagyonosodásának, a nemzetgazdaság kifejlődésének erős tényezője, fizetőképes adóalany, erős és szép nemzedékek létrehozója, az ipari termékek jó pénzzel fizető fogyasztója.

Nézetünk szerint a városi hatóság azért van, hogy a város lakóinak jóléte ne legyen neki Hecuba.

A városi ingatlanok el nem idegenítésének megokolására azt a fontos érvet szokták felhozni, hogy az ingatlanok mindig jó biztosítékok a város vállalt kötelezettségei teljesítésére s azok minden kölcsönműveletnek a legbiztosabb fedezeti alapot szolgáltatják. Hát ez igaz is. De nagy tévedés az, mintha csak a földek nyújtanának jó biztosítéket. Épen ilyen jók erre, ha nem jobbak, a város házai is, meg jövedelmező iparvállalatai is. De nem is volt még arra példa, hogy a városi ingatlanokat jelzálogilag lekötötték volna. Erre szükség nincs, mer a város közjogi állása és helyzete a hitelezőknek egyedüli és legfőbb biztositéka.

Minden ingatlanbeli biztosíték nélkül is jó hitelező a város, hiszen ha minden kötél szakad, a város adószívó gyökerei megmaradnak, azokat az egyéni vagyonokhoz és jövedelmekhez mindenkor odaeresztheti. Nagyon jól tudják azt a hitelezők, hogy a városok nem kéteshírű adósok, még ha szélesen elterülő határaik s azokon nagykiterjedésű ingatlanaik nincsenek is.

Az elidegenítés ellen szokták ugyancsak felhozni azt is, hogy a város nemcsak meglevő polgárainak, hanem egy későbbi nemzedéknek, vagy a nemzedékek hosszú sorának érdekeit is tartozik szemelőtt tartani s az ő jóelőre való megterhelésüktől óvakodni kell, vagy legalább is illik.

Szép elv ez, de sohasem tartják be.

A Mohács előtt vizzálykodó magyarok mindent egy kártyalapra tettek fel s bukásukkal hosszan egymásra következő nemzedékek sorsát pecsételték meg. S a világháború kevéssé szerencséskezű előidézői sem gondolták és fontolták meg, hogy az eljövendő nemzedékek búra és bajra születnek majd, hogy életük keserves lesz és nyögve nyögik az elkövetett bűnök és mulasztások következményeit.

A jövő nemzedék érdeke is csak az, ami az elődökéi volt. Az okos várospolitikai szól a jövőnek is. A bölcs gazdálkodásból oly előnyök sarjadnak ki, amiknek hasznát az utódok talán inkább látják, mint az elődök. Ha a város nem pazarolja el erejét, csak a befektetés alkalmasabb és jobb formáját választja meg, az a jövő szempontjából sehogy sem baj. Ellenkezőleg.

A jövőbeliek érdekeit féltve őrzők feleljenek inkább azért, hogy a jelenlegi rossz intézmények miatt s még inkább a hiányzó intézmények miatt az emberek már a betegségek csiráit hozták magukkal a világra. Feleljenek inkább azért, hogy a pinceodúk és a büzlő árkok levegője egészségtelenné tette a jövő számára születetteket és hogy mielőtt a termelő munkához fogtak volna, már eleve képtelenné váltak a munkára.

Szeged városnak a bérbeadott földeken kívül nagy kiterjedésű legelői is vannak. Ezek területét az utóbbi időben a fogadalmi templom érdekében kevesbitette, mert belőlük feltöretett és bérbe adott egy bizonyos mennyiségű részt. Mi a legelők még megmaradt területeinek épügy az eladását javasoljuk, mint a szántóknak és szőlőknek használt földeknek. A jószágtartó gazdákat ezzel sérelem

nem éri. Belterjes állattenyésztés lehetséges takarmányozással és istállózással is. Az év bizonyos szakaiban pedig lehet a jószágot legeltetni az ugarnak hagyott területen is, vagy a tarlókon is.

Ajánljuk tehát még a legelő területek elidegenítését is.

Hiszen azokat a szegényembereket, akik még csak nem is bérlők, más különben lehetetlen volna földhöz juttatni. Mi úgy képzeljük az elidegenítést, hogy a bérlők a kezükben tartott bérletek tulajdonosaivá lennének, ha a vételár megfizetésére magukat kötelezik. Így csak a jelenlegi bérlők juthatnának földhöz. De kell gondoskodni a náluknál ínségesebbek földhöz juttatásáról is szociális, meg egyéb nagyfontosságú okokból is. Kell végre gondoskodni a mezőgazdasági munkásokról is, mert ezeknek az életszínvonala még alacsonyabb, mint a kisbérlőké. Ezekkel nem lenne megelégedve a jóakarató IV. Henrik sem, mert bizony ők a tyúkot ritkán koppaszthatják meg, hogy a fazekukba gyömszöjlik. Ezeknek a nyomorúságát megfesteni csak a legrikítóbb színekkel lehetne. Szeged nincsetlenjei között ők a legnincsetlenebbek.

Vannak, akik az ingatlanok eladása helyett az örökbérleti rendszert javasolják. Tagadhatatlan az, hogy még ez a rendszer is jobb a mai rendszernél. Az örökbérleti rendszert azonban mi nem ajánljuk. Nem ajánljuk azért, mert ezzel a rendszerrel kicsúsznák az ingatlan a város kezéből anélkül, hogy a jövőnek is szóló más befektetéseket megteremtette volna s az ingatlanok vételárát jobban felhasználhatta volna. A legnagyobb bajunk az, hogy a jövőbe nem látunk s nincsenek alkalmas szellemeink, amelyek előre figyelmeztetnének, hogy mit tegyünk és mitől óvakodjunk. Ki tudja azt, hogy mi lesz 99 év múlva, mikor az első örökbérletek lejárnak? Ami ma megfogható, azt meg kell markolnunk.

E fejezet végén úgy érezzük, hogy tartozunk némi felvilágosítással. A szocializmus lényege a termelési eszközök: gyárak, földek köztulajdonba vétele. Hogyan van

mégis, hogy szocialista létünkre a városi földek elidegenítése mellett törünk pálcát? Hiszen a szocializmus nem földosztás. Jól tudjuk. De azt is tudjuk, hogy a Károlyi-korszak idején lekötöttük magunkat az akkor tervezett földbirtokreform gondolatához és épen Budapestről figyelmeztettek rá, hogy a polgármester és kormánybiztos helytelenül mutatták ki, hogy Szegeden nincs szükség a földbirtokreformra, mert a városi ingatlanok a szociális viszonyok figyelembevételével hasznosíthatnak. Tudjuk azt is, hogy a földművelő népesség mennyire idegenkedett és idegenkedik a termelő szövetkezetek gondolatától is. Az az egy bizonyos, hogy a fejlődés irányzata minden elkövetett hiba ellenére is egyfelé tart s azt újtjából emberi erővel kizökkenteni nem lehet. Az is bizonyos, hogy ma elsorvadnak a termelőerők s a nép gazdasági kultúrájának és életszínvonalának emelése mindennél fontosabb. Ezért tartunk ki a felvetett gondolat mellett.

IV. A TANYAVILÁG ÉS NÉPE.

Szegeden két világ lakói élnek. Mintha két külön bolygón élnének. Idegenül él egymás mellett a tanya és város. A két rész lakóit életnézetük, környezetbeli sajátosságuk, helyzetük viszonyai jobban elválasztják egymástól, mint a társadalmi osztályokat az osztályellentétek. Ez meg van a városban is, meg a tanyán is. Az utóbbi helyen még jobban, mint amott, mert itt a katasztrális holdakban való csekély eltérések, néhány holdbeli különbség, a gögnek és a hányaveti dolyfösségnek olyan korlátait emeli fel az emberek között, hogy a városi osztálytagozódás elválasztó vonalai korántsem olyan élesek és áthághatatlanok. De a tanyán minden réteg közös abban, hogy a várostól és a városiaktól való elkülönülés magányos életét éli. Próbálták jelszavakkal és ezzel egyenértékű eszközökkel közös nevezőre hozni a tanyát a várossal, de eddig az ideig ez még nem sikerült. A nagy nemzeti újjászületés gondolatai, a kurzusi eszmék sem tudták a tanya zömét közelebb hozni a városhoz. Ez, azt hisszük, inkább a városnak a bűne. Ezerszer látta a tanya népe, hogy érdekeit mindig háttérbe szorították a városban. Láthatta sokszor, hogy városi intézmények csak keletkeztek odabenn, amiknek terheit a tanya is viselte, de áldásaiban nem részesült. Azt láthatta, hogy a város elnyeli a pénzt, az áldozatait s a tanyát mégis magára hagyja.

A hullámsírból feltámadt Szeged palotás részéért nagy áldozatot kellett minden szegedinek meghozni. Nagy erők mozdultak meg azért a csekély városiasságért, ami itt van, de jóformán minden a város palotás részéért történt és az összeség érdekeit elhanyagolták és elhanyagolták különösen a tanya érdekeit. Odakint a ritkán épült iskolákon kívül alig van más, ami a város alkotása volna. Talán azért van a nagy idegenkedés, ami meg van, még ha letagadják is. Messziről látja a tanya embere a fogadalmi templom égfelé kapaszkodó tornyait, de ez nem az ő temploma. Bárhogy erőszakolták a gyűjtést, ő alig adott valamit. Majd ha készen lesz a nagy költséggel épült mű, megbámulja, körülnézi, mint a jó vidékiek Budapesten a bazilikát, vagy az országházat és többé nem törődik vele. Sanda szemmel nézi az egyetemi építkezést is, mint ahogy a belváros aszfaltozását nézte valamikor. Sőt ellenséges szemmel nézte az érette és csakis ő érte létrejött kisvasút kezdeményezését és terveit is. Felhorkant és küldöttségbe járt, mert úgy vélte, hogy az az intézmény még pénzizűbb, mint a többiek, mert tőle még külön is kivannak áldozatot. Egy szóval nagyon bizalmatlan, noha ő is szegedi polgár, bár ezen mivolta dacára is a puszták és kietlen vidékek lakója.

Nagy ellentétek vannak itt, amiket a város hatósága eddigelé nem tudott összekovácsolni. Nagyon kevés az, hogy jelszavakat visznek ki intézmények helyett a néphez, mint legutóbb is a kereszténység és magyarság hangoztatását. A tanya népe keresztény és magyar és az is marad. Ennek a természetes ténynek a kidomborítása fölösleges, de különben sem pótolja az eddigi mulasztásokat és a szükséges alkotásokat sem.

De igazságosoknak kell lennünk a város hatóságával szemben is. Az, hogy hatalmának területén az emberek két külön világba zárkóznak el, részben még sem az ő mulasztásainak az eredménye. Valami ősi beidegzés emelte itt jórészt a válaszfalakat. Első pillanatra arra gondoltunk,

hogy az egyik részen a tudat alatti érzések működnek s a volt jobbágyivadék lelkében a régi időkben felgyült keserűség emléke él. De nem találtuk el. Vannak ugyan nagy alföldi városok, melyek jobbágyközségek voltak, Szeged azonban sohasem hordott földesúri igát, bár néha a királyok feleségeiknek ajándékozták, mint valami szép nyakéket, vagy diadémot. De ez csak annyit jelentett, hogy a városi adó a királynőé volt. Szeged földművelői mindig szabad polgárok voltak, vagy ha polgárjogot nem is nyertek, de szabadok voltak. Ha történtek is beszivárgások a volt jobbágyi elemekből, a nagy ellentétek magyarázatát nem itt kell keresnünk. Hogy a gentry lenézi a polgárt, nyilvánartja mindenkinek származását és szűk köreibbe, csónakázó egyleteibe plebejusi származását be nem vesz, hogy a polgár lenézi a parasztot, ez a nincsetlen munkást, mind csak abból következik, hogy a mi ugarunkon nincs tenyészete a demokrácia plántájának. Majd ha egyszer igazán fel kel a demokrácia napja, akkor valóban több lesz itt az egymás megbecsüléséből, kissé megolvad az elzárkózottság jégkérgé, addig nem.

*

Egyik előző fejezetben foglalkoztunk már a városiasság felé meginduló fejlődés akadályaiival s az egyik akadályt abban láttuk, hogy az öntudatos polgárság hiányzik. Még nagyobb akadály a városodásnak, hogy Szeged népességének tekintélyes része, a népesség 40 százaléka mezőgazdasági népesség. Ezért felemás a város és külsőleg majdnem olyan, mint nagyjában a többi alföldi város. A parasztság nem városalkotó elem, legalább nem abban az értelemben, ami a mi városról alkotott eszményünknek megfelelő. Az alföldi mezővárosok porosak és egészségtelenek, közműveik csenevészek és esetlenek. Sok mindennek kell még történnie, hogy ezek az állapotok lényegesen megváltozzanak. Első sorban a kisgazda minden újtól irtózó gondolkodásának kellene változáson keresztül men-

nie. Újabban a nemzet gerincének épen ezt az osztályt tették meg, ami csak akkor volna baj, ha a haladással nem tudna lépést tartani, mikor egyidőben másutt előremennek a népek, mert a gerinc sorsa az egész nép sorsa. Minden rokonszenvünk a dolgozó paraszté, kinek munkában edzett izmaira számíthat az ország, de ha »tótágast« állnak is a bajkeverők, a fény árnyképeire rá kellett mutatnunk.

*

A város szélső házaitól még jó messzire kezdődik a tanyák végtelen birodalma. Még előbb szántóföldek és nem lakott térségek jönnek, amiket a várossal együtt ölel át az árvíz elleni védelmet biztosító nagy mű: a körtöltés. Még ettől is 15 kilométert kell legalább mérnünk, hogy eljussunk a legszélső tanyáig. A tanyák legmesszebbeső pontja 40—45 kilométernyire van a városhoz, úgy, hogy a legészakibb részen lakó szegediek közelebb vannak jóval Fél egyházához, mint saját városukhoz. Közben községek ékelődnek a hatalmas városi testbe. A városhoz való kötöttsége a tanyáknak tisztán közigi izgatási. Gazdasági viszonylatokban már lazább a kötelék, hiszen szükségleteiket az emberek a tanyavilág külsőbb részein kisebb városokban szerzik be s forgalmukat is elterelték pl. a béke boldogabb éveiben Szabadka felé.

Falyszerű településeket is találunk a városi területen, ahol a falu minden idillikus jellege és kezdetlegessége meg van, csak az önkormányzata hiányzik. Ilyen települések Röske és Szentmihálytelek. De az ilyesmi csak kivétel. A várost körülövező nagy síkon mindenütt a tenyészet zöldjéből kivillanó fehér pontocskákat látunk szanaszét elszórva. Ezek a fehérre meszelt kis vályog házikók a tanyák. Akácok és eperfák árnyékában húzódnak meg hallgatagon, csendesesen, a jegenyéktől szegett dűlőutak mentén, de azoktól mégis egy kutyaugatásnyira beljebb. Különbözőleg kellemesek, különösen annak, aki nem szokta meg őket. Nem úgy belülről. A legtöbb vályogház nedves falu,

a doh szaga csapja meg az ember orrát, ha belép az ajtaján. A padló földes, az ablakok kicsinyek. Nem csoda, hogy már odakint és szedi áldozatait a tüdővész. A tanyák körül találjuk az udvart, a baromfiak és a jószágok helyét és köröskörül a földet, amely az életet adja. Az egyes tanyákat dűlőutakon, szekérnyomon, vagv gyalogcsapáson lehet megközelíteni, már amikor lehet. Mert néha van úgy, hogy nem lehet. Ha a Pestmegyében leözönlő vadvizek tavasszal — majdnem évről-évre s minden tavasszal — elárasztják az itteni földeket, akkor az egyes tanyák úgyszólván nagy elszigeteltsége még nagyobb, megközelítésük még nehezebb. Az elkeseredett ajkakra ebből az évadban hangzanak el a legkomorabb szitkok és káromkodások. Ez ugyan rövidesen megváltozik s nemsokára csak enyhe fohászokat lehet majd hallani, mert a rendőr felír minden káromkodót, hacsak ötet magát is nem vetkeztetik a rossz utak, a sarak és a pocsolyák.

Régi sérelmeket orvosolna a város, ha a gyakori küldöttségjárások, kérvényezések okát egyszer már alaposan megszüntetné. Idekint nagyon szűkében vannak az emberek a használható jó utaknak. Van egy pár jó makadám ut, de csak elvétve. Van egy pár szikéit út is, ami csak ideig-óráig jó. Kell, hogy a gazdasági vérerekként elágazó utak hálózata épüljön ki itt rövidesen. Ezt kívánja a tanyaiaknak, meg a városiaknak is elsőrendű érdeke. Még a kisvasút sem teszi ezt fölöslegessé, mert sok víz folyik le addig a Tiszán, míg a vasút szerepe általánosan elismert lesz s a csökönös elmaradottság felenged a merevségéből és nem nélkülözheti azt, amit ma még nem tud meghszokni. Aztán meg ahhoz, hogy utak váljanak fölöslege-sekké, a kisvasút olyan elágazódó hálózatára lenne szükség, amire ma gondolni sem lehet, legalább egyelőre nem.

A másik nagy baj a vadvizekkel van. Ez az, ami a tanyai nép veritékes munkájának eredményét évről-évre a legnagyobb biztonsággal mindig megfogyasztja. És ennél a szerencsétlenségnél érzi legjobban a várostól messze

lakó polgára a városnak az ő siralmas elhagyatottságát. Segítséget eddig hiába kértek, nem kaptak. A nyakára szakadó bajban mindenki úgy segít magán, ahogy tud. Tehát a segítségnek tagadhatatlanul a legegyszerűbb módját választják. Vagy eleresztik egy pár ásonyomnyi csatornán a földükön felgyülemlt vizet a szomszéd földjére, hogy inkább azé ázzon, mint a maguké, vagy pedig nyúlógát hevenyésznek a földük határán és akkor a víz a szomszéd földjén marad, hogy igyék, ha megszomjazik. Természetes, hogy mind a két segítségi módozat olyan, ami odakint a hadrakelésnek a legkézzelfoghatóbb esete. Előkerülnek hát a különben békés és munkához szokott kezekbe a vasvillák és azé lesz az igazság, aki e rögtönzött harci szerszám forgatásához jobban ért. Ebből az állapotból a perpatvarnál, szomszédi huzavonánál és gyűlölködésnél egyéb nem is születhetik, de az aztán van bőségesen.

A vadvizek lecsapolása, csatornák építése a legsürgősebb segítség módja. Természetes, hogy a város ezt egymaga nem végezheti el, mert a baj az egész Duna-Tisza közére kiterjedő országos baj. Ám a város terhére kell mégis írunk, hogy elmulasztotta és régen halogatja egy országos mozgalom megindítását, hogy a kormányhatóság segítsen az Alföld népének nagy baján. A tervek, tudomásunk szerint régen készen vannak a minisztériumban, csak fogamatba kellene venni a munkálatokat. Íme, egy bajos ügy, amelynek megoldása munkaalkalom megteremtésével jár, amelynél a munkanélküliek is jól járnak, meg az a sok százezernyi adóalany is, akinek a munkáját veszélyezteti és létfenntartását nehezíti meg a bajok örökösen visszatérői pusztítása.

És sorompóba kellene lépni ennek a kérdésnek sikeres megoldása érdekében egy másik gondolatnak a megvalósításáért, aminek az ötletét talán legelőször, egy régi érdemes szegedi polgár, Vedres István vetette fel. A Duna-Tisza csatorna ügye eléggé régen érik már, hogy egyszer megvalósuljon. Minthogy pedig a víziut forgalmához fűződő érdekek

kapcsolatba hozhatók a vadvizek pusztításait sűrűn elszennvedők érdekeivel s minthogy a csatorna megépítésének a dolga minden érdekelt baján egy csapással segítene, beláthatjuk, hogy olyan ügy ez a régen húzódó ügy, aminek a halogatása csak a bajokat növeli. Szeged hatóságának nagyon sürgősen kellene lépéseket tennie, hogy a *szegedi betorkolású alföldi csatorna* kátyúba rekedt szekerén' jó nagyot lóditson.

*

A város mintegy ötvenezer főnyi népességének szülővárosától való különváltsága és külön élete sokszor adott alkalmat bizonyos adomaszerű esetek elmondására. Ilyen például az is, hogy az öreg tanyai magyar akkor volt bent utoljára a városban, amikor Kossuth apánk, a szónokok szónoka elmondotta Szeged népéhez intézett híres beszédét. Ilyen az is, hogy partriarchalis korú emberek élnek odakint a pusztákon és a jegenyék alatt, akik nem látták még belülről a városukat. Furcsa esetek ezek, csak az a legfurcsább bennük, hogy igenis megtörténhettek.

Hát mi is hozza be a városba a külső embert?

A piac az egyik. Heti piacokon és vásári napokon a kocsik végeláthatatlan hosszú sora indul el a tanyai részekről a város felé. Idebent pedig sok helyen egész kocsi-táborok állomásoznak kora reggeltől a délebédutáni órákig. Akinek eladni és venni valója akad, az nem igen kerüli el a várost. Bár az előfordul, hogy a legkülsőbb részekről leggyakrabban a közelebb eső piacokat keresik fel. Így Kistelek piacának élénkebb forgalmát nem kis részben emelik a szegedi illetőségű népek. Minden tanyai embernek meg van a városban az a kereskedője, akivel adásvételi dolgait szokta elintézni s a korcsmárosa, akihez áldomásra, vagy búfelejtés okából betér. Ezeken kívül nem ismer mást. Talán még az ügyvédet, de ennek az irodájába csak akkor óvakodik be, ha nagyon muszáj. A városban minden más idegen neki, mintha a világon se volna. Múzeumra,

színházra ügyet se vet, legföljebb haragszik rájuk, mert a pótdórából épültek fel.

Akit a piac, meg a vásár be nem csalogathat, azt behozza bizonyosan a közigazgatás és behozza akármilyen zimankós az idő. Az adót csak a városban lehet befizetni, meg az árendát is. A kihágási bíróhoz számtalanszor kell bejönni és számtalanszor kell ugyanott még fizetni is. Mert hát gyakran előfordul, hogy a birkák a tilosba tévedtek, még gyakrabban, talán mindennap, hogy a csirkék, meg a többi aprójószágok a szomszéd földjére látogattak át. Az ilyen betévedésekből, meg az oktalan lények látogatásaiból külön-külön kihágási ügyek származnak. Hiszen, ha egy kis szomszédi egyetértés, meg elnézés szorult volna az emberekbe, akkor máskép lenne a dolog s nem kellene félnapokig kocsizni a városba, meg a városból kifelé. De hát ez nincs máskép.

Ha »halomás« (haláleset) történt a családban, akkor is csak be kell menni, hol a »halottbíró«-hoz (leltárbiztos), hol meg a királyi közjegyzőhöz. No, meg a pörök, meg a tanúzások.

Ezekért kell sokszor a kocsi rúdját a városnak fordítani. No aztán, aki még adót se fizet, mert miből? meg mi után? fizessen, akinek eladni valója sincs, mások »halomás«-ából sem remélhet soha örökséget, az ugyan elkerülheti a várost. Gúnyát ugyan, ha úgy nem adnak, venni kell az ilyen embernek is néha, de van úgy, hogy ilyenkor meg a szomszéd várost éri közelebb.

Így van azután, hogy akad városi ember, aki képpel sem fordult soha szülővárosa felé.

A város és külső népessége között az érintkezésnek, különösen gazdasági okokból, élénknek és gyakorinak kell lennie. Sőt fokozni is kell azt és alkalmas eszközökkel fejleszteni is. Láttuk és látni fogjuk még, hogy ezen a téren a haladás szembetűnő eredményeket mutat. A város és tanya egymásrautaltságának kölcsönössége azonban még többet is megkövetel.

Feltétlenül tenni kell valamit, hogy az apró-cseprő közigazgatási ténykedések ne kényszerítsék a város ügyis mostohán kezelt lakóját, hogy időt és munkaeredményt veszítve, mindig a városba törekedjék. Lehetővé kellene tenni, hogy a legegyszerűbb közigazgatási tennivalók a tanyán is eintézhetők legyenek. Valamiféle decentralisationak kellene megtörténnie, hogy a közigazgatás előnyei el ne vesszenek az azokhoz való hozzájuthatás alkalmával.

Valamikor az ügyes-bajos emberek odakint a tanyai kapitányhoz jártak. Ez maguk közül való ember volt, de tekintélye, — ami nagyobbbrészt a vagyonán alapult, — volt nagyobb, meg talán a bölcsesége is, amiről holmi kisebb fajta Deák Ferencnek ismerték odakint s aki a városi tanács megbízásából tett-vett egyetmást hatásköre területén. Sokat ugyan nem tehetett, hatásköre jóformán a semmivel volt egyenlő. Be is szüntették azért az egész intézményt. Ma már csak az esküdtek vannak meg a régi berendezésből. De ha megkérdeznők, hogy mire valók az esküdtek, kielégítő feleletet bizonyára nem kaphatnánk. Talán bizonyos ajánlóívek aláíratásánál jut nekik szerep. Ki tudhatná azt? A tanyai kapitányságok régi intézménye helyett ma a tanyai központok vannak. Két ilyen központ van: egy Alsótanyán és egy Felsőtanyán. Központok ezek annyiban, hogy a legmesszebbeső tanyai részeknek közelebb van, mint maga a város, a város felé eső részeknek meg messzebb. Ámbár a közelség sem jelent néha sokat, mert esőben, sárban, a vadvizek évadján, meg a hófúvásakor bizony elég messze van az. Az a hasznuk mindenesetre megvan a központoknak, hogy a templomot, papot, kántort, az orvost, lódoztort, meg a szülésznőt és anyakönyvvezetőt itt együtt mind meg lehet találni. Hát ez is valami, de azért az adót, árendát itt nem lehet befizetni, a kihágási ügyeket sem itt intézik el, illetőségi, szegénységi bizonyítványt sem adnak itt ki s a hagyatéki leltározást sem végzik el. Ezekért a dolgokért hát csak be kell fogni a lovat és töretni a hosszú és rossz utakon

Bizony ez munkaidőben veszteséggel jár. Enyhített ugyan valamit a helyzeten a tanyai vasút is, meg az autóbusz-közlekedés is. De a tanyák minden részén ezeket sem érik közelben s aztán az egész napig való távolléteit ezek sem szüntetik meg.

Ezért mondjuk, hogy a városi közigazgatás nagy hiánya az, hogy központosít (centralizál) és nem teszi lehetővé, hogy a tanyaiak ügyeinek jelentékeny része ott kint a tanyán legyen elintézhető. Egy kis jóakarattal meg lehetne oldani a kérdést. Az adó és árenda is beszédhető volna ott kint, ha az arravaló hivatalnoki személyzetet kivinnék, a kihágási ügyeket is mind el lehetne ott intézni, sőt a. leltárbiztosi teendőket is. És még sok egyebet. Tart ugyan ma a város a tanyákon egy-egy községi bíró címmel felruházott hivatalnokot, mellettük egy-egy írnot. Hatáskörük azonban nincs körülírva s alig is terjed ki, valamire, de sehogy sem terjed ki a fontosabb ügyekre. A tanyaiak ezekkel a hivatalokkal nem sokat nyertek.

Nagy oka van annak, hogy a városi közigazgatás központosított. A félelem szülte meg azt a vezéreszmét, ami aztán örökletessé vált, hogy a tanyát nem kell a saját lábára segíteni, mert ha egyszer lábra áll, esetleg odébb lép. Félték mindig attól, hogy az óriási anyatestről leszakad egy rész és — horribile dictu — külön községgé alakul át. Ezért van az, hogy Rösze és Szentmihálytelek úgy szemre egészen faluszerű, sűrűn lakott és népes, mégis hiányzik az önkormányzatuk, ami megengedné nekik, hogy a saját szunnyadó erőiket kifejthessék. Ezért volt az, hogy a legutolsó időkig nem engedték meg a tanyákon a hetipiacok tartását sem, a lakosságnak házhelyekhez! való juttatását és mindent mellőztek, ami tápot adhatott volna holmi városellenes törekvéseknek.

Az elszakadás volt tehát az oktanul falrafestett ördög. És ahelyett, hogy a nép érdekeit kielégítő közigazgatási berendezést létesített volna és lehetővé tette volna az ügyeknek a helyszínén való gyors és szakszerű elintézés-

sét, a város tanácsa mesterséges korlátozásokkal igyekezett már eleve is minden mozgólódást lehetetlenné tenni. Pedig van nagyobb baj is az elszakadásnál, mindenestre sokkal nagyobb bajok és károk származnak abból, ha apró-cseprő dolgokért, amik a fáradságot nem érik meg, néhanapján 80 kilométeres utat kell megtenniök a hivatalba igyekvő feleknek. Nagyobb baj az, ha gyermekek zivataros időben is kilométereket gyalognak, míg iskolát érnek. Nagyobb baj az, hogy kevés az orvos és a szülésznő. És nagyobb baj az, hogy az elhaltak hulláit kánikula idején is hosszú kilométereken keresztül kell kocsin fuvarozni, míg az örök nyugvóhelyre odaérnek vele. Mert a temetőhely dolgában is rosszul állunk a tanyákon.

Aztán kár is az elszakadás réme ellen hadakozni. A folyamatot, ha egyszer megindult, feltartóztatni úgy sem lehet, de nem is érdemes.

Láttuk például, hogy az Aigner-telep létesülését menyire nem sikerült megakadályozni. Nyilvánvalóan bekövetkezhetnék ez itt is. Mert mi történék akkor, ha vállalkozó szellemű emberek vállalatokat, gyárakat létesítenének a tanyai központokon, vagy azok közelében? Nagyobb számú munkásság telepednék ott le, házakkal és lakásokkal népesülne be a hely. Tehetetlenné válnék velük szemben a tanyai közigazgatás és csak nem volna tovább halogatható, hogy a községi átalakulás megtörténhessék.

De nem is volna érdemes a bajelhárítás eszközeit sem igénybevenni. Miért is? A község itt maradna. Gazdasági és kulturális viszonylatokban a nagy város támogató erejére volna utalva és ki nem vonhatná magát a város vonzóköréből. Amit a város veszít, csak az lenne, hogy a közigazgatási hatásköre oda van. De ha ennél nagyobb baj nem történik, ezért ugyan siránkozni sem érdemes.

Azonban senki sem higgye, hogy mi az elszakadás híveinek a táborába tartozunk. Dehogy. Csak szemébe néztünk a falrafestett ördögnek (bátorság se kellett hozzá, hiszen csak festve van), de korántsem kívánjuk, hogy a

város az 140.000 holdnyi területen uralkodjék és kormányozzon. Ellenkezőleg, mi a Nagy-Szeged kiépítéséért fogunk fáradozni. Legszebb álmunk, hogy a nagy szegedi síkon egymást érik az egybetömörült telepek és a kertes városrészek s szinte látjuk, hogy kelnek ki azokból az életerős nemzedékek. De ehhez a szép álomhoz a jó közigazgatás útja vezet.

Nem kívánunk kiválást a városi testből, de azt hangsúlyozottan követeljük, hogy a tanyai nép érdekében szervezzék át a közigazgatást.

Mi nem tartjuk helyesnek azt, hogy a közigazgatásban a képesítés és a mindenre jó jogi minősítés legyen az irányadó a vezető állások betöltésénél. Ahol a műszaki tudás és az ehhez hasonló szaktudás nélkülözhetetlen, ott ezt a tudást figyelembe kell venni, de egyébként az egyetlen kelléknek az arravalóságot tekintjük. Ellenben a tek. Tanács maga becsüli le a tanyai népet is és közigazgatását is, midőn a jogi képesítés csalhatatlan jóságában bízik és ehhez ragaszkodik és ennek dacára a tanyai központokon a közigazgatás alantas hivatalnokait helyezi el vezető állásban.

Mi azt kívánjuk, hogy a tanyákon a tanács tagjai — mondjuk, hogy: külső tanácsnokok — vezessék a közigazgatást a nép választottaiból alakult képviselőtestülettel, vagy kerületi választmánnyal. Ezek viszonyait a város hatóságához és törvényhatósági bizottságához meg kell állapítani, hatáskörüket kijelölni és ha az átszervezéshez törvényhozási intézkedés szükséges, meg kell keresni a kormányt, hogy a készülő törvényhatósági törvényben Szeged városi szervezetének átalakítása kellően szabályoztassék. Valami megfelelő megoldást kell találni. Ha Budapesten lehetséges a kerületi eljárók és kerületi választmányok intézménye összhangzásban a központi igazgatással, ilyesmi Szegeden is szervezhető.

A közigazgatással végeztünk. Még a tanyák kulturális elmaradottságáról kell egy pár szót ejtenünk.

A tanyákon egyetlen kulturális intézmény van: az

iskola. A város hatósága ugyan a tanyai iskolákat kiadta a kezéből és az állam gondviselő vezetésére bízta. Már mondtuk, hogy nem tudunk olyan eljárást helyeselni, amely szabadulni igyekszik az iskolával való terhektől és azokat másnak a vállaira hárítja át. De mégis szólnunk kell a tanyai iskolákról is, mert csak szegedi intézmények ezek s ha egyéb feladata nincs is már a városnak az iskolák körüli, az mégis reá vár, hogy az államtól azt követelje legalább, hogy az iskolái, amik Szegeden vannak, megfelelő színvonalon legyenek. Az első és legnagyobb baj az, hogy kevés az iskola. Nagyon gyéren van a tanyák területe iskolával beszőrva és sok kilométernyi járőföldet kell bejárnunk, míg egyhez elérünk. Ily körülmények közt az a kis tanyai fiú, aki télvíz idején is rossz, hiányos ruhában, néha még mezitláb is, törekszik az iskola felé,« a tudomány és a népoktatás valóságos kis mártírja. A másik nagy baj az, hogy odakint az iskolával szemben még mindig nagy az ellenszenv és a libapásztorkodás feladatait még mindig előbbrevalónak tartják az iskolánál. Hiszen csak mostanában küldötségezték a tanyai gazdákat, hogy öthónapos legyen a tanyák világában az iskolai szünet. Hát ezen a bajon csak úgy lehet segíteni, ha az iskolák színvonalát emelik és számukat szaporítják. A tanyákon a legtöbb iskola osztatlan, vegyes és egy tanerős. Tehát mennyi megoldásra váró feladatot kell elvégezni, hogy a tanyai iskolák legalább is városi színvonalú álljanak. Ha ezt elérjük, akkor talán elérjük azt is, hogy a libapásztor munkáját kevesebbre becsülik a tanítóénál.

Az iskolával azután teljesen kifogytunk a tanyai közművelődési intézményekből. De tervekről sem hallunk s azt sem, hogy valamivel készülének. Kár, nagy kár, mert így igazán teljes a tanyai nép elhagyatottságának a képe. A szellemi elmaradottság pedig sokféleképpen viszszahat. Így például azt sem várhatjuk, hogy a homok megemberelje magát és többet teremjen, mint amennyire

magától képes. Pedig sokan — és talán nem minden ok nélkül — a többtermeléstől várják a haza üdvösségét.

Mit kellene itt csinálni? Hol is fogjuk meg a dolgot?

A *tanyai népházakat* meg kellene teremteni. Mindjárt többsévével, mert a végtelen puszták fiait egy helyre bajos lenne összehozni. Hadd szolgálják ilyen népházak Röszkén és Szentmihályteleken, Alsótanyán több helyen, Felsőtanyán és Csengelén is mindjárt egyszeriben a közművelődés ügyét. A korcsmai verekedések, a dugott bálakon való bicskázások lassanként megszűnnének, mert a fölös energiák egy része a jobb dolgok felé terelődne. Eredménynek már ez is valami lenne. Az iskolán kívüli oktatás megfelelő helyei lennének a népházak, itt kellene elhelyezni a népkönyvtárakat is és itt kellene a mezőgazdasági szakoktatás állandó helyeit is berendezni. Talán kuriózumképen láttak a tanyaiak néha színházi előadást, meg a film csodáit is megbámulhatták. A műveltségterjesztés eme kivételesen élvezett eszközeit állandósítani kellene.

Ha mindez megvalósulhatna, már akkor megint kevésbé kellene attól félni, hogy a tanya egy szép napon felkerekedik és elszakad a városától. És ha mindez megvalósult, nagyot haladt a tanyai élet a mezőgazdaság és a kultúra terén.

V. A KÖZÜZEMEK.

A hajdankor városa és az újkor városa között, sok minden egyéb között az a legkirívóbb különbség, hogy az utóbbiak mindinkább a gazdasági tevékenység terére léptek. A régi városoknak nem voltak közüzemeik. Ha volt talán korcsmájuk a városháza pincéjében, volt elvétve más kisebb vállalkozásuk is, ezzel még nem törték meg a jeget s a kitaposott ösvényről még le nem tértek. Ma, a megsokasodott városi feladatok korában, már mindenütt teret hódít a városi vállalkozások gondolata. Nem minden ellenkezés nélkül. Míg az állami vállalkozások semmiképen sem szemetszűrők a tőkebeli érdekeltségeknek, az államvasutaknak, a postának, távírdának és távbeszélőnek, állami gépgyárnak, mezőgazdasági üzemnek, a dohányfeldolgozásnak és árusításnak közüzemi és monopolisztikus jellegét sehogy sem hánytorgatják és megbékélnék azokkal, addig a városi üzemek az ellenségeskedés pergőtüzében állanak. Ma Budapesten, ahol Bárczy István polgármestersége idején a községesítés gondolata kivirágzott s ahol ezért a város közhasznú működése a széles néprétegek érdekeit jól szolgálhatta, a városi üzemek »leépítéséről« beszélnek. A tőkeérdekeltség jelszavai azonban nem téveszthetnek meg bennünket. A városoknak nemcsak a lehetőségük van meg arra, hogy az akták intézésén kívül egyebet is végezzenek, de egyenesen köte-

lességük is, mint alább azt fejtegetni fogjuk, hogy a rájuk bízott érdekek hathatósabb biztosítása érdekében üzemeket is állítsanak fel.

Szegeden régebben meglehetősen idegenkedtek a közüzemektől.

Hasztalan követeltük mi húsz év előtt, első hangos megnyilatkozásunk idején, hogy állítson fel a város hatósági mészárszéket és hatósági kenyérüzemet. A háborúnak kellett jönnie élelmezési nehézségeivel és egyéb bajaival, hogy a tetszhalott leányzó életre keljen. A háború sok tanulsággal szolgált és életresegített halálraitelt gondolatokat is a községi politikában. Hogy mennyire igazunk volt, azt akkor láthattuk, mikor a háború után néhány évre megindult a leszerelési mozgalom a husipari érdekelttség részéről a hatósági huscsarnok ellen. Láthattunk egy közüzemet, amelyre szükség volt, mert derekasan betöltötte feladatát a húsarak szabályozása körül és épen abban az időben, mikor mindenfelé az áraknak a magasságokba törekvő irányzata uralkodott. És láthattuk a vállalat ellenéseit, akiknek épen az volt jó, ami a nagy közönségnek nem vált előnyére.

Megint a szükség az, ami a háború zajának és zűrzavaros állapotainak elmulta után a közüzemek létesítését megparancsolja. Szeged sokat költött másod- és harmadrendű szükségleteire s az igazi célok még mindig megoldásra várnak. Természetes, hogy előtérbe lép a jövedelmek fokozásának a gondolata. Többé nem hangzik el a tiltakozó kijelentés, hogy a város nem támaszthat versenyt a polgárainak. Dehogy nem támaszthat, még meg is foszthat valakit a szerzett jogától, mint a dorozsmai társaskocsi vállalat esetében történt. Dehogy is nem támaszt, kész a fürdőérelkeltek üzleteit is megrontani és hajlandó partfürdőt csinálni, csak az tartja vissza ettől, hogy fél, hogy nem tudja kellően megszabni a nők fürdőruháinak a kivágását és hosszúságát. A tény azonban mégis az, hogy a város ma már nem idegenkedik annyira

a közüzemektől, mint két évtized előtt s látunk egy másik elvet is kidomborodni, azt, hogy a város feladatát nem meríti ki az akták elintézése, hogy folytathat közigazgatási tevékenységet is, vagyoni erejével vállalatokat is létesíthet. Hiszen a vállalatok nemcsak haszonra jók. Milyen szépen meg lehetett oldani a nagyobb idegenforgalom kérdését a társaskocsi vállalat felállításával, még pedig úgy, hogy az elérhető szellemi és erkölcsi eredményre büszkébbek lehetünk, mint arra, amit pengőértékben lehet kimutatni.

Egyre növekszik azoknak a feladatoknak a száma, amiket a városoknak el kell végezniök. Hogy egyebet ne mondjunk, ma már a vergődő nyomorral szemben nem tettünk eleget minden kötelességünknek azzal, hogy szűk befogadóképességű szegényházat építettünk fel. A messze-menő gondoskodás tizenkettedik órájában vagyunk. A városi újszerű feladatok betöltéséhez pedig ugyanaz kell, amit a tehetségtelen osztrák generálisok ősapja talált ki: pénz, pénz, pénz. A városi gazdálkodásnak tehát új utakra kell térnie.

A városi üzemeket kitűzött céljaik szerint és abból a szempontból, hogy jövedelmezőségüknek kell-e főképen előtérbe nyomulnia, három csoportba sorozhatjuk.

Az első csoportba tartoznak a *közigazgatási* üzemek. Ilyenek: vízművek, vágóhidak, csatornázás, uccatisztítás, fertőtlenítés, szemétfuvarozás, közfürdők stb., stb. Már a felsorolásból láthatjuk, hogy ezeknél az üzemeknél a cél a fontosabb és a jövedelmezőségnek csak alárendelt szerep juthat. A cél írja elő azt is, hogy városi kezelésben kell lenniök a felsoroltak mindegyikének, de a fel nem sorolt és még idevonható másfajta üzemeknek is. Csak a házi-kezelés biztosíthatja azt, hogy megóvhatók a célul kitűzött fontos érdekek, nagyjából a közegészségügy érdekei és hogy azok tökéletes kielégítése elérhető lesz. A magán-vállalkozás természetesen a haszonért lép sorompóba és nem áttallaná ezeket az üzemeket is, ha azok reá bízattának, a minél nagyobb nyereség elvének a szolgálatába

hajtani. A minél nagyobb nyereség természetesen a vállalkozóké lenne, a közönségé lenne a csekély haszon, de legtöbbször a károsodás ott, ahol legkevésbé várta volna. A haszon ezeknél az üzemeknél — értjük a pénzbeli eredményt, — annyira mellékes, hogy ha ügyes kezelés mégis azt tudná kimutatni, az előállott nyereséget csakis az üzemek fejlesztésére és tökéletesítésére szabad fordítani.

A második csoportba sorozzuk a közszükségleti dolgokat előállító üzemeket, röviden: *közszükségleti* üzemeket. Ide sorozzuk a gázgyárat, a villamosvasutat, az autóbuszvállalatot stb. stb.

Szegeden a felsoroltak közül az előbbi kettő a magánvállalkozás kezében van. Ezt a ma és a közelmúlt várospolitikájának a rovására kell Írnunk. A megrovási kalandok ugyan már Hazaffy Veray János idejében sem találtak azoknak a tetszésével, akiknek szóltak és bizonyosan ma sem tetszenek. De nem lehet azért a dolgok, fölött elsiklanunk. Annál kevésbé, mert többszörös mulasztásokat is észlelünk ezen üzemek házikezelésbe vétele körül. Az említett üzemeknél egymást érik a tulajdonosi változások és a város hatósága mégis minden esetben tartózkodik attól, hogy a gazdát cserélő vállalatok felé ki nyújtsa kezét.

Bizonyos szükségletek a városi élettel együtt keletkeznek. Azzal együtt is növekednek. Minél nagyobb a város, annál inkább előtérbe nyomulnak és kielégítésre várnak ezek a városi szükségletek. A falvakban, legalább a mi viszonyaink között, még nyomuk sincs, a kisebb városokban már felütik a fejüket, de kielégülésre való vágyuk rendszerint jámbor óhajtás marad. A helyi közlekedésügy például nem falusi, vagy kis városi probléma. Az emberek szomszédi közelségben élnek egymás mellett, életfentartási dolgaik sem viszik őket messzebb a szomszédaiknál s így nincs szükségük villamos vasúti hálózatra s a közlekedés más eszközeire. Vágyaik csak abban összpontosulnak, hogy a nagy várost, ha kell, könnyeb-

ben elérjék s bekapcsolódjanak a nagy város felé irányuló forgalomba. Ennek a kérdésnek a megoldása sem nehezedik azonban az ő vállalkra. A szomszéd nagy város majd gondoskodik arról, hogy a környék kisebb helyeit elszakíthatatlan szálakkal vonja magához és hogy megtartsa gazdasági érdekkörében. ugyanígy oldják meg, ha megoldják, a közvilágítás, a gáz- és a villanyáram szolgáltatásának és sokszor még a vízellátásnak az ügyét is.

De városi életet már el sem képzelhetünk villamos vasúti hálózat nélkül, villanyáramot és gázt szolgáltató nagyüzemek nélkül. A város szétterpeszkedik, területe nagyszerűen kitágul. Először a viskók raja keletkezik a külsőségeken, ahova a földet túró szegénység és a kisigényű nincsetlenség húzódik vissza a várostól. Lassanként e kitolt előőrsök után megindul a város nagy lomha teste is és az elszigetelt viskók körül egyszerre csak ott van a város forgalma és zaja is. A kifelé rajzás megint megindul s vele a dolgok elmaradhatatlan folyamata. Szegeden is ennek a képét látjuk. Látunk mindenfelé szétszórt településeket. Ezeket a helyeket valamikor eléri a város. A szétterjeszkedett város lakói pedig már nem élhetnek villamosvasút nélkül, a gyalogszerű közlekedés fárasztó volna, meg időrabló is, mikor az új korszak világszerte elfogadta már azt a jelszót, hogy: az idő pénz.

ugyancsak így van a gáz- és a villanyáram fogyasztással is. Ezeknek a cikkeknek a főfogyasztója az ipar és a kereskedelem, amelyeknek hagyományos otthona a város. Fejlődő ipar és fejlődő kereskedelem e fejlődéssel karöltve kényszeríti a gáz- és villanyszolgáltató üzemet a fejlődés lépéseinek a követésére. Az üzem is egyre nagyobbodik és fejlődik. De ugyanazt előidézi a városi közvilágítás egyre szükségesebb kiterjesztése is. Ma ez is közszükséglet. Már elmúltak azok az idők, amikor felállott a szegedi közgyűlésen Mása sógor, vagy Peneczilus Börcsök és tapsok között jelentették ki, hogy »az uccák világítására pedig nincsen szükség, mert a rendes ember

az est beálltával otthon tartózkodik, a rendetlen emberért pedig semmit sem költünk».

A város közönsége a közlekedési eszközök viteldíját, a a gázgyári számlát úgy fizeti, mint az adót. Életviszonyaikat az ellenértékként nyújtott közszükségleti dolgok nélkül nem is tudnák megfelelően elrendezni. Munkaikat sem végezhetnék el rendesen s azonkívül nagyobb volna a törődöttségük is, az életük tartama is rövidebb lenne és sok minden másképp volna. A vállalatok pedig úgy szedik be díjaikat, mint az adószedők. Olyan biztosan be is folyik az. Még az az előnyük is meg van, hogy ide nem kell költséges reklám, az ország más vidékére, más országokra és más világrészek lakóira sem kell kivetni a hálójukat és a sajtóban, meg másutt sem kell veretni a nagy dobot. Ilyesmire itt nincs szükség, a jövedelem gyarapodik, a tőke erősödik anélkül is, csak gyarapodjék a város lakossága, akár a természetes szaporodás révén, akár azért, mert intézményei és gyárai a falvakból való beözönlést mozdítják elő. Ha terjeszkedik a város, ha tágulnak keretei, fejlődik ipara és kereskedelme, ez mind az érdekelt tőke minden különösebb érdemei és fáradozása nélkül is ennek a malmára hajtja a vizet. Még annak sincs leküzdhetetlen akadálya, hogy ha épen eszébe jut, emelje a fogyasztási cikkek árát. A helyzetet uralja és a nagyobb haszonhoz is könnyű szerrel jut hozzá.

A városi élet kifejlődése hozta létre ezeket az üzemeket, a fejlődő város virágoztatta fel, legtermészetesebb, hogy a város maga tegye rá a kezét ezekre a vállalatokra és megváltsa azokat tulajdonosaiktól. A háramlási jog úgyis biztosítva van mind a két vállalatnál a város javára. Használja fel a város ezen jogát és éljen vele. A megváltás kérdését pedig hamarosan dűlőre kell juttatni, mert a huzavona a városi érdekek veszélyeztetésével jár. Mennyi minden alkotni való van Szegeden és minden alkotásnak egy akadálya van, hiányzik a kellő

vagyoni fedezet. Íme, itt van két vállalat, amelynek üzleti eredményeit jövőbeli terveinél számításba veheti.

Hangsúlyozzuk ugyan, hogy a közüzemek eme második csoportjánál, ahova a villamosvasutat és a gázgyárat is soroztuk, a jövedelmezőség nem lehet a főszempont. A városnak arra kell törekednie, hogy a közönség érdekeit tartsa szem előtt és olcsóbbá tegye a fogyasztást minden téren. Mindennek dacára a lemérsékelt díjak mellett is számíthat tisztességes és számbavehető üzleti haszonra. És annál inkább számottarthat erre, minél ügyesebb üzemi politikát folytat. Az áramszolgáltatásnak a közeli falvak és városokra való kiterjesztése, a villamosvasúti közlekedésnek a város falain kívüli sokszoros elágaztatása nagyobb jövedelemmel kecsegtet. A városon kívüli vonatkozásban már nem kell figyelembe venni a díjak nagyobb olcsóságát, itt vissza lehet térni az üzleti rendes haszon mértékére.

Meg kell még jegyeznünk, hogy az említett két vállalatnál nemcsak a megváltás gyors megoldását kívánjuk, de ezzel kapcsolatban azt is, hogy a megoldás kielégítő is legyen. Sehogy sem tartjuk kielégítőnek azt, ha a város az érdekelt vállalatokkal a jövőben valami közösjséget hozna létre, vagy azt sem, ha a részvénytársasági formát választaná. Akár a részvénytöbbség megszerzésének útját választaná a város hatósága, akár valamilyen más közösség formáját, ezekben a megoldásokban elveszne a városi kezelésbe vétel elvi alapja. Talán azzal indokolhatnák meg ennek a félmegoldásnak a szükségességét, hogy a város sem az üzemek kezeléséhez, sem azok igazgatásához nem ért? De hiszen a részvényesek sem értenek hozzá egyenkint sem, meg együttvéve sem, az üzemek mégis boldogulnak, sőt virágzanak is. Azt mondják, hogy a város bürokratikus és az élet helyett csak az aktákat látja. Ez is igaz lehet. A bürokrácia ártalmas főreg s ahol él is, onnan is ki kell pusztítani. De látjuk más városok példájából, hogy üzemeiket nemcsak, hogy

fenti tudják tartani, de meg is erősítik, fejlesztik is és jól beillesztik a közcélok kereteibe. Az üzemi igazgatást mi úgy képzeljük, hogy szakértők vezetése és szakértők felelőssége mellett folytatják. Tessék belátni azt, hogy a legnagyobb tőkevállalatoknál a vezetés biztonságát és a szakértelmet nem maga a tőke nyújtja, ez csak ügyesen kiválasztja az alkalmas erőket a vezetésre is, meg az ellenőrzésre is és ami biztosíték kell a vállalatok fennmaradásához és boldogulásához, azt ezek az erők adják. Az alkalmas erők csak a tehetséghez és tudáshoz mért díjazást igénylik. És teljes joggal. Nem szívesen halljuk azt a kicsinyes kifogást, hogy a gyári vagy vállalati vezetők a város anyagi ügyeinek szolgálatában nem számíthatnak nagyobb díjazásra, mint a polgármester, vagy a tanácsnokok.

A városi üzemek harmadik csoportjába azokat az üzemeket soroljuk, amelyeket mi *gazdasági* üzemeknek nevezünk, amiknek már egyedüli céljuk az, hogy hasznot hajtsanak és hozzájáruljanak üzleti eredményeikkel a városi polgárok közterheinek az enyhítéséhez és lehetővé tegyék, hogy a város nagy feladatait teljesíthesse.

Miért kell a városoknak, vagy hogy más városra ne legyen gondunk, Szegednek, ilyen üzemeket felállítania?

Elsősorban azért, amire már rámutattunk, hogy t. i. a földbirtokbeli nagy vagyon alig jövedelmez valamit, Ha a gazdálkodást úgyis átengedi azoknak, — mert maga nem gazdálkodik, — akik a földet meg is művelik, akkor könnyen felcserélheti földbeli vagyonát más jövedelmezőbb vagyontárggyal. Ebben az esetben a vagyon nem is vesz el, csak átalakul s egyúttal jobban segíti a közcélokat. (Ez az energia megmaradásának fizikai elve.)

Másodsorban azért, mert a jövedelem fokozására nagy szükség van.

Harmadsorban — és ez nem utolsó szempont — azért, hogy munkaalkalmak teremődjenek, hogy az annyira hangoztatott, le is járatott: építőmunkák megindítása címén

emlegetett közkeletű frázisról bebizonyosodjék, hogy nem is annyira frázis az, mint ahogy már hinni kezdik az emberek. Szeretnénk látni a városunkat a pezsgő élet színterének, szeretnénk hallani, hogy itt az emberek szépen megélnék a munkájuk után és nincs híjjuk semmiben. Ez egyszer mi is azt mondjuk, hogy ne támasszon versenyt a város a polgárainak. Azt mondjuk azért, mert számtalan parlagon maradt tér van itt a működésre. Vannak cikkek, amiket sikerrel lehetne az országban gyártani és még sem gyártják. Az iparteremtés és iparfejlesztés kereitebe lennének beilleszthetők a városi új üzemek, tehát kellene valamit tenni a nagy vagyonú városnak. Termelés és kivitel, nemzetgazdaság! Valamit ezeknek az érdekében is kellene tennie, hogy Trianon szűk határán belül az élet jeleit lássák azok, akik kívülről néznek bennünket.

És illenék a régebbi mulasztásokat is helyreépíteni. Hányan jöttek a városhoz a régebben múlt időben, mikor az emberek még dolgoztak is és nem egymás fejét verték be, gyáralapítási tervekkel. Telket kértek, meg holmi kedvezményeket. Sohasem kaptak. Hogy miért, azt nem tudjuk hirtelenében megmondani, de azt tudjuk, hogy másutt tárt karokkal fogadták őket és azt is tudjuk, hogy az ipar támogatására más városok sem fizettek rá, de egyúttal megszerezték a városiasság némely előnyeit.

Szeged, ha nem elsősorban hivatalnoki, akkor mezőgazdasági jellegű város. Ha e jellegén nagymérvű változtatást nem akar véghez vinni, akkor azt ajánlanánk neki, hogy hát — Isten neki — ne létesítsen posztó-, vagy papírgyárat, hanem maradjon a mezőgazdaság közelében és a mezőgazdasági iparnál, vagy a mezőgazdasági termékeket feldolgozó iparnál álljon meg. Állítson fel szeszgyárat (üresen ásit még a réginek a telke!) cukorgyárat, gyümölcs-konzervgyárat (a szegedi gyümölcsstermelésre való tekintettel), kenyér- és tésztagyárat (a híres szegedi tarhonyát világcikké lehetne előléptetni), mezőgazdasági gépgyárat (Oroszország megnyílható piacára is

számíthatnánk) és talán még más egyebet is. Mind sem lenne sok, de a sokból semmi, nagyon kevés lenne.

Mi valamennyi vállalat világrajövetelét szívesen látnánk. Csak egy kikötésünk volna. A város üzemei és vállalatai munkásügyi, munkabér- és műhelyegészségügyi szempontból mintaszerű berendezésük legyenek. A város lakóiról van szó, tehát könnyen teljesíthető kívánságunk, hogy a városi üzemek munkabérei a munkásság életszínvonalát ne csak biztosítsák, hanem emeljék is, hogy az egészségügyi és biztonsági berendezések tökéletesek legyenek, a munkaidő tekintetében az eddig elért eredmények alapján álljanak. Elvégre a várost, ha kapitalista is, sohasem vezethetik merev és önző kapitalista szempontok. Jobban meg is fér jellegével és azzal, hogy erkölcsi testületnek is nevezik, az, ha üzemei példaszerűek abban a tekintetben, hogy minden kellük megvan ott a modernségnek, munkásviszonyok, munkabérek tökéletesek s arányban állanak a termelés eredményével is. Szép lenne, ha épen a városi üzemek példájával lehetne beigazolni, hogy a termelés nagyobb eredménye nem jelent egyet a munkásság munkaerejének kizsákmányolásával és életszínvonalának folytonos lecsökkentésével.

A városi üzemeknél várhatjuk a példaadás és üdvös kezdeményezés elvének a meghonosítását. A városnak meg kell kell valósítania a munkások részesedésének az intézményét. Nem szabad sohasem arról megfeledkeznie, hogy van egy mindennél fontosabb feladata, fontosabb annál is, hogy a közigazgatás gépezete mindig zavartalanul működjék, fennakadást sohase szenvedjen és ez a népesség általános jólétének, egészségének és boldogságának a biztosítása. Hiszen nagyot nézhetnek azok, akik ezt nem így vélik, vagy úgy vélik, hogy másképp hangzik az igazság, de mi mégis csak ezt tartjuk a város legszebb feladatának.

Ma már nem hisszük, hogy oly merev visszautasításra találjanak a közüzemekre vonatkozó gondolataink, mint a múltban. A jövedelmek fokozásának égető szüksége a nagy erőfeszítés után, amit az egyetemre hozott nagy

áldozatok és a fogadalmi templom felépítése igényelt, már beállott s a város hatósága már oda is tekintget, ahova azelőtt nem nézett volna a világért sem. így létesülnek az: üzemek. És sor kerül mindegyikre a régi tervek közül. Ha jól emlékszünk, valamikor negyven év előtt vetette fel Lipcsey Ádám a városi zálogház megvalósításának az ötletét. Ma már ez is meg van. Hogy meg van, ha nem tudnánk is, abból rögtön észrevennénk, hogy a lapok hirdetései szerint a konkurrens zálogház siet leszállítani a kamatlábat. Hasonlóan régi gondolat a községi takarékpénztár terve is. A város csak nyerne vele, ha megalkotnák. Forgalma és jövedelmezősége biztosítva volna. Hiszen nem igen van olyan tőkebeli érdekeltség, mely az ilyen intézetnél nélkülözhetetlen bizalmat inkább felkelthetné, mint maga a város. Heverő tőkének elhelyezését is biztosíthatná vele, függő kölcsönökért sem kellene a szomszédba szaladgálnia s versenyre kelhetne a bankokkal is a közönség hiteligényeinek kielégítésénél. A tisztességes versenyt a meglevő bankok is vállalhatják s fogják is vállalni. Az meg épen nem baj, ha a tőkeszegény intézetek kárát vallják egy új versenytárs keletkezésének, mert ezeknek a létjogosultságuk úgyis csak addig terjed, amíg a szükségleteket megfelelő módon kielégíteni tudják, azontúl meg a létezésük már inkább veszélyes, mint szükséges és hasznos.,

A közüzemek igazgatását kell még szóvá tennünk.

Minden jelentékenyebb üzemnek önálló igazgatás alatt kell állania. Az üzemigazgatóság a megszaporodott üzemek összeségét nem igazgathatja és irányíthatja, úgy, hogy ezzel meg ne teremtené az ügyek intézésének a gazdasági életben kárhozalós nehézkességét s vele együtt a sokszor kárhozottatott bürokráciát. Ez buktatná meg az egyébként életrevaló üzemeket és ez erősítené meg azt a felfogást, hogy a közüzemek életképtelenek. Az üzemigazgatóságot tehát a mai alakjában nem tartjuk fentarthatónak már ma sem, még kevésbbé akkor, ha a városi üzemek meg-

sokasodását is elérjük, vagy a mai üzemek nagyobb forgalmát. Az üzemigazgatóságot csak mint felügyelő és ellenőrző szervet látnánk szívesen s óhajtanánk, hogy tagjai a törvényhatósági bizottságtól nyerjék időnként megbízásukat.

VI. VÁROSRENDEZÉS.

Talán nem hangzott el pusztába kiáltó szóként a nagy mozgolódás hangja. Talán lesz valahára Szegeden is általános kövezés, csatornázás, a város minden részében működő vízvezeték és közvilágítás is. Ez utóbbi lesz leg hamarább, mert legkevesebbe kerül. Legfőbb ideje, hogy mindezek tető alá kerüljenek. Eddig a dédelgetett Belváros volt az, ahol mindezek, ha néhol tökéletlenül is, meg voltak. Pedig ezek nélkül nincs városi élet s ha ezek hiányzanak, hiába tesszük fel a koronát intézményeinkre (mint a mezítlásas suhanc az árvalányhajas kalapot), a szegénységünk és ügyefogyott félszegségünk annál nyilvánvalóbb.

Már említettük, hogy a város háromnegyed részén nincs uccaburkolat, nincs vízvezeték, nincs csatornázás. Hogyan lehetett ilyen állapotok mellett a közegészségügy érdekeit megóvni? Csak úgy, hogy a lakosság nagyrésze fertőzött ugyan a tüdővésszel, de az időnkénti járványoknak, a dögvész pusztításainak mégis útját tudták állani. Ebben csak az a szerencse, hogy a tudomány elérte azt a fejlettségi állapotot, hogy a mostoha viszonyok között élőket is meg tudja menteni a legsúlyosabb csapásoktól. Szóval még Ázsiában is elejét tudja venni a bajoknak. Akárhogy vagyunk is, a kolerának már a szemébe tudunk nézni, ha nem is állítjuk fel a vasvillás kiscigányt a falu végén.

A külvárosbeli siralmakról nagyon sokat lehetne beszélni. De mi csak egy kis külvárosi körsétára szeretnénk meghívni az illetékeseket. Aztán hadd beszéljenek a tapasztalatok például a mély árkokról, melyeknek a szennyvizet kellene elvezetniük, de csak erre az egyre nem jók. Hogy a pálmát melyik városrész vinné el, ha az árkok mélységeiről és rondaságairól van szó, azt mi pártatlanul megállapítani nem tudjuk. Mindenesetre a legmélyebb árkok a Csuka-ucca végén, a Csendes-uccában és az Őthalmom-uccában vannak. (Ezzel szemben a legbüzösebb levegőt a Hajnal- és Móra-uccákban lélegzik be a tüdők.) Itt két méteres mélységük is van, hellyel-közzel. Aztán van hely, ahol ennél kisebb a mélység. No, hiszen az óceánok feneké sem egyenletes. Nem igen szoktunk csodálkozni, de egynemely árokszörnyeteg partján megállva mégis csodáljuk, hogy a baleseti krónika és rendőri jelentések nem szólnak nap-nap után az árokbaesésekről és emberi életeknek ily módon való dicstelen elpusztulásáról. Az árkok mélyek, a járdák síkosak, amilyenek a téglajárdák esőben és fagyban csak lehetnek. Hogyan van az mégis, hogy néhanapján egy-egy nekibúsult magyar (Óh, hiszen busulásra mindig van ok a magyar ég alatt!) beborozott fejjel, kalimpáló lábakkal, a meg nem világított uccákban, éjjeli sötétben, nem zuhant még bele a városi mélységekbe? Ha nincsenek is ma már csodák, ez mindenesetre ma is csodálatos. A körséta, hatósági személyek bevonásával, semmi esetre sem ártana. A Hattyú-ucca, Etelka-sor, Gyártelep-ucca és az Őthalmom-ucca környékén sok tanulsággal szolgálhatna. Az elhanyagolt uccák viskói — kívülről-belülről — szintén megérdemelnék a figyelmet. A városrészek közül talán Alsóváros a legkevésbé elhanyagolt. Ennek a résznek, úgy látszik, jó képviselői voltak a torony alatt.

Innen-onnan ötven éve (minden évben egy napon emlékeztet erre az éjjeli harangzúgás), hogy a Tisza tabula rasa-t csinált Szegeden, vagyis letörölt mindent a

tábláról. Elsöpörte, balomra döntötte a házakat, nyomorúságosan összedöntött minden emberi alkotást, úgy, hogy mikor a szennyes ár leapadt s a medrébe tért, nem maradt itt semmi, csak néhány ucca, melyet megkímélt a pusztulás s azontúl csak romok és mindenütt pusztaság s az itt rekedt vizek megállapodott széles tócsái. Soha jobb alkalmat nem volt az újraalkotásnak. Mindent előlről lehetett kezdeni, a műszaki tevékenykedést nem gátolták meglévő akadályok. Ki lehetett szabni a nyílegyenes uccákat, szabadon lehetett felárkolni a csatornák helyeit s mindent tökéletesen és egyszerre lehetett volna elvégezni. Az ország és a nagyvilág is segített és résztvevő könnyein kívül vagyoni segítséget is nyújtott. Akkor lehetett volna lefektetni egy minden ízében modern város alapjait s megépíteni mindazt, ami nélkülözhetetlen. Ma nem kellene újból feltúrni a várost a létesítendő csatornák kedvéért.

Ma már csak történelmi jelentőségű volna annak a megállapítása, hogy Tisza Lajos szakértői mit mulasztottak el és miben hibáztak, de gyakorlati jelentősége semmi sincs. Csak az az egy bizonyos, hogy szennyvizlevezető fedett csatornák nélkül a város nem város.

Erezték ezt már a vízutáni ujjaalkotást követő évtizedekben is és foglalkoztak is vele. Talán a nagy árvíz után következő harmadik évtizedben jutott abba az állapotba a csatornázás ügye, hogy megbízták Farkas Árpád városi mérnököt a csatornatervek elkészítésével. Igaz, hogy így sem készült el, mert a háború ennek is, mint annyi sok más jó dolognak, a nyakát szegte. A háború után pedig minden nélkülözhetőbb dolog is előbbrevaló volt s csak most kezdenek a csatornázás elejtett ügyével újból foglalkozni.

A népkörök választmányait nem hiába mozgatták meg egyesek. Ma már a tek. Tanács kénytelen a csatornázás ügyével foglalkozni. Hát foglalkozik is vele. De úgy látjuk, hogy az ügy a huza-vona tekervényei közé keveredett.

Sokáig fognak ugyanis vesződni azzal a kérdéssel, hogy nemzetközi pályázatból, vagy országos pályázatból kerüljenek-e ki a kivitelre jó tervek, vagy ha egyiket sem választják, hát mit választanak? Mi úgy érezzük, hogy az előzetes kérdések eldöntése egy évtizeden belül nem igen várható. A torony alján néha nem dolgoznak boszorkányos gyorsasággal. A régi rókusi templom lebontása és az újnak felépítése amannak a helyén addig tartott, míg kigondolták. Valami ilyesféle gyorsütemű elhatározást és kivitel szeretnénk mi látni a végleges csatornázásnál is.

A halogatás egészségügyi veszélyeit elégszer hangoztattuk már, ezt abba hagyjuk. De a halogatás mindig nagyobb és egyre nehezebb akadályokat torlaszol egymásra s azokat legyőzni mindig több és több anyagi erőt vesz, igénybe. Ma még csak a régi külvárosi részek csatornázásáról van szó, de holnap, ha nem sietünk, a város körül csírázó telepek is városrészek lesznek s akkor azok elemi igényeiről is gondoskodni kell. Nem a Somogyilés Aigner-telepekre gondolunk, mert ezek ma már megvannak s a közeljövőben már itt is felhangzik az óhaj a jobb után, hanem azokra a mindenütt elszórt építkezésekre, amelyekre úgy nézhetünk, mint újabb külvárosrészek szétszórt magjaira. A holnap igényei előtt jobb lesz a mostaniakat "kielégíteni s amazokra fokozatosan rátérni, mert ha minden összeér, akkor már a sok anyagi erő is kevés a kielégítő megoldáshoz.

A megvalósítás minél előbbje a legfontosabb, bár a kivitel módja is érdekel bennünket. Itt a szakembereké a döntő szó. Mi a kivitelre nézve csak annyit óhajtunk, hogy szakszerű, kielégítő és modern legyen. Tökéletesen kiépített csatorna-rendszerre gondolunk s nem nyugodhatnánk abba bele mi sem, mások sem, hogy a nyílt árkokat fedőburkolattal takarják le és azt gyeppel bevonják. Rozoga alkotásokból nem kérünk s félig kielégítve cseppet sem éreznénk magunkat kielégítettnek.

A csatornázással együtt kell elvégezni az uccák beburkolását, jó kövezzel való ellátását. A csatornázással szorosan összefüggő dolog ez s mindaz, amit a csatornázással kapcsolatban elmondottunk itt is megállja a helyét. Itt is látjuk annak a jelét, hogy a szükséges dolgokat csak félig végzik el. Látunk uccákat, melyek közepvonalán, — olyan szélességben, hogy két kocsit egymás mellett elmehet, — van csak kövezet. Ez a megoldás a közegészség szempontjával semmit sem törődik. Ilyen kövezet mellett még mindig porban fürdik a város és a népe, mert száraz időben minden kocsit a kövezet mellett vágat végig az uccán s csak sárban, amikor a kövezet mellett elakadnának, térnek a kövezetre. A forgalom ugyan javult most már, mert a terhes kocsik, ha nagyokat döccenve is, de végig tudnak menni egy-egy uccán, ami azelőtt nem volt lehetséges, de más tekintetben igazán nem javult meg semmi s még csak ártani sem tudják az emberek önmagukat azzal, hogy most már egy lépéssel előre vannak.

A kövezés és csatornázás tárgyalásánál nem hallgathatunk az eszményi nivó dolgáról sem. Mi ez? Szegedi különlegesség, olyan, mint a paprika, tarhonya, meg a halformájú bicska. Neve és eredete nem régi, nem kell messzebbre mennünk, hogy ráakadjunk, csak a királyi biztosság idejéig. Akkor találták ki, hogy vízvédelmi szempontból szükséges az, hogy a város talajának mindenütt egy bizonyos megjelölt magasságban kell lennie, vagyis a város egész területét erre a magasságra fel kell tölteni. Ez az elv így magában véve helyes. Az embernek az elemekkel való harcában résen kell lennie és gondoskodnia kell a megfelelő eszközökről is. Az elvnek a gyakorlatba való átültetése azonban oly módon történt, hogy Szegeden ma általában átkozott fogalom az eszményi nivó. A helyes megoldásnak már eleve is két módja kínálkozott. Vagy mindjárt a rekonstrukció idején kellett volna feltölteni a város talaját, vagy ha ezt nem akarták, gondoskodni

kellett volna arról, hogy mindenki később a nívó figyelembevételével építkezzék. Sem az egyik, sem a másik nem történt. A házak tömege egyszerre épült fel a víz után, hiszen az államkölcson minden kárvallottnak lehetővé tette, hogy újra felépítse a házát. Az építkezési engedélyeket pedig kiadták anélkül, hogy a nívó betartására figyelmeztették volna az építkezőket. Mikor aztán később, leginkább a belső részekben az eszményi színvonalat feltöltéssel meg is valósították, az árvíz után épült házakat mind egytől egyig eltöltötték. Az emeletek parancszoára lejjebb szállottak. A kétemeletes házak az egységes lefokozás után emeletesekké lettek, az emeletesek földszintesekké, a földszintes házak pedig egyszerűen a föld alá bújtak. Tagadhatatlan, hogy nagy értékbeli és egyéb károk érték a háztulajdonosokat. Még szerencse, hogy a pörök lavináját nem zúdították a város nyakába. Így keletkeztek az egészségtelen lakások is. Az eszményi színvonal (nevezik rövidesen rögeszményi színvonalnak is), érvényesülése után az eltöltött házakban a lakások elnedvesedtek és nem is sok idő kellett ahhoz, hogy a bennök való tartózkodás az egészségre ártalmassá váljék. Nem hiába követeljük hát mi már ezért sem a várostól, hogy az alkalmatlanokká tett lakások helyett egészséges lakásokat minél nagyobb számban építsen.

Mi az eszményi nívó dolga mellett most már szó nélkül el nem mehetünk. Nyomatékosan kell követelnünk, hogy a város tanácsa vegye felülvizsgálat alá az eszményi színvonal ügyét és vizsgálja meg újból, hogy feltétlenül megköveteli-e akár a csatornázás megfelelő elintézése, akár a vízvédelmi érdek azt, hogy a város területe egy bizonyos színvonalra mindenütt feltöltessék, a meglevő házak még egyre eltöltessenek és ismét nagyobb méretű károk okoztassanak. A szépiészeti szempontokat pedig teljesen figyelmen kívül lehet hagyni. Ha Róma szépségének nem ártott az, hogy hét halmon épült, ha Paris nem egészen egyenletes talajon is a föld legszebb városa, akkor

mi szegediek is majd csak megbarátkozunk azzal a gondolattal, hogy nem olyan sima a városunk felszíne, mint az asztal lapja s keveset törődünk azzal is majd, hogy helyel-közzel kisebb emelkedések próbálják ki a tüdőinket.

A nagykörút újonnan kikövezett övezete Szegeden városi szempontból jelentőséggel bír. A házfalakra szegezett uccatáblákról a világvárosok nevei szólnak le, mintha emlékeztetnének arra, hogy ami könyöradomány gyűlt össze a résztvevő világ lüktető jó szívének irgalmából, az idáig segített, de itt már elfogyott. Valóban, a nagykörút demarkációs vonal, melynél véget ér a város és túl rajta kezdődik a falu.

Nemcsak a csatornázás és a kövezet hiányzik túl a demarkációs vonalon, hanem hiányzik a víz is.

Az árvíz után mindenütt láthattuk a vörösre mázolt tiszavizes fabódékat, amelyekben még pénzért mérték a zavaros tiszavizet. Nem volt drága, ha jól emlékszünk, egy krajcárért meg lehetett tölteni egy köcsögöt. Később, mikor az első artézi kút elkészült a Tisza Lajos-körúton, lajtokban hordták szét a tiszta artézi vizet, még mindig pénzért ugyan, de ez már a tiszavizes bódék alkonyát jelentette. Ezután már a mai állapot következett. Ma a nagykörúton belül a magasnyomású vízvezeték viszi el a házakhoz és a lakásokba a vizet, a nagykörúton kívül ellenben megmaradt — anachronismus a XX. században — a közutak intézménye. A fabódés rendszernél annyival mindenesetre jobb ez, hogy a víz legalább, ami a kifolyócsöveken kifolyik, tiszta és egészséges. Kifolyócső persze nincs minden ház előtt, még csak minden uccában sincs, bizony, néhol olyan messziről érik el, hogy a nélkülözhetetlenül szükséges víz összegyűjtése is csak fáradtsággal és a kúthoz vezető ut többszörös megtételével jár. A kutak környéke lucskos és sáros. Innen folyik el a fel nem használható víz szanaszét az árkokba, ahol meggyülemlik, megáll, belepi a hínár és békalencse és a szem gyönyörködhetik az állóvízi flóra szépségeiben.

A vízellátásnak a külvárosokban meglevő módja eléggé kezdetleges, de egyúttal hátrányos is a lakóknak, azok legnagyobb részének, a munkásságnak. Annyi vizet az egész napot munkában töltő embereknek összegyűjteni, amennyi a legnélkülözhetetlenebb szükségleteken felül is szükséges még, szinte lehetetlen. Hogy a felnőttek, különösen a gyermekek még fürödjenek is, arra gondolni sem lehet. Tessék ebből a szükséges következtetéseket is levonni!

A legsürgősebb feladatok egyike tehát az, hogy a belső részek vízvezetéki hálózatát, a magasnyomású vízvezetékét, ki kell terjeszteni a külvárosra is.

Könnyű ezt mondani, de nehezebb, talán nem is lehet így megvalósítani. Hiszen köztudomású, hogy nyáron, amikor sokkal több víz fogy, mint máskor, a Belvárosban is felüti a fejét a vízmizéria. Az első emeleten még van víz, de följebb már nincs. Korlátolt a vízvezeték szolgáltatóképessége, mert ahhoz, hogy kielégítő legyen több artézi kutat kellett volna fúrni.

A hálózatot tehát nem lehet egyszerűen csak kiterjeszteni, ha bőségesebben nem tudják a föld gyomrából a vizet felszínre hozni.

Ezen azonban nem múlhatik a külvárosok kielégítő vízellátása. Keresni kell az utakat és módokat, amelyek a kívánt célhoz elvezetnek. Készséggel elismerjük, hogy a probléma megoldása nehéz, de azt már nem, hogy megoldhatatlan.

Különös, hogy Szegeden, ahol két nagy folyó találkozik össze, nagy fejtörést okozhat a vízkérdés. Különös, hogy még senkinek sem jutott eszébe, hogy a folyók szűrt vize egészséges ivóvizet adhat. A föld gyomrában levő víztömeg nehezen hozzáférhető s azt sem tudjuk, hogy az ott levő tömlőkből meddig telik még. És ha egyszer kifogy? Vagy ez sohasem történhetik meg? És a jövő nemzedékre most nem gondolunk? Mi azt hisszük, hogy mégis kell egy lehető jobb megoldás módjai felett gondolkodni.

Mikor ennyi bajt sorolunk fel és hangoztatunk, a tanya némaként hallgat és tűr. Pedig ott, ahol az elmaradottság nagyobb, a bajok is számosabbak. A vízről szölvünk, tehát eszünkbe jut, hogy a felsötanyai központon, ahol a tanyai viszonyokhoz képest az emberek egy kissé jobban megtorlódnak, nincs egészséges ivóvíz. A pár méterüyre leásott kulák adnak ugyan vizet, de az egészségtelen. Képzeld el, hogy ott van az emberek orra előtt a felsötanyai rész temetkező helye s nem messzemenő a következtetés, hogy a kutak vize fertőzött lehet.

A kömmün alatt akart ott a direktórium kutat furni. A vállalkozója is meg volt már, csak csöveket nem lehetett sehol sem kapni. Ma már lehetne csöveket kapni, kut azonban még sincs.

A külvárosok negyedik nagy baja az, hogy nincs közvilágításuk. Nincs még egy ártatlan petróleum lámpájuk sem. Aki egyiptomi sötétségről beszél, az még keveset mond, hiszen nem látta Szegedet éjjel. Milyen jó volna, ha a gázgyár kommunális kezelésben volna^ akkor a világításnak szintén csak halogatott ügyét könnyen dűlőre lehetne juttatni. Apátfalva már jóideje vilanyfényben úszik, mert a szegedi vállalat eljuttatta oda a Tiszán keresztül is az áramot. A külváros népe közelebb van az áramforráshoz és mégis botorkálni kénytelen a sötétségben. Hiszen a sötétséget könnyebb elviselni, mint a port, büzt és az ivóvízhiányt. De, ha valaki Szeged város büszke polgára, akkor illik, hogy le is tudja rázni a falusi kisszerűség békóit.

Lehetőleg egy hallásra megszoktuk érteni a dolgokat, a közvilágítás kérdésében azonban mégis érthetlenségekkel kell találkozunk. Világítási mizériákról Szegeden nem is volna szabad beszélnünk, hiszen azért kötött szerződést a város a gázgyárral, hogy minden *gondtól* mentesüljön és mégis legyen kielégítő közvilágítása. A vállalattal kötött szerződés megszabja a gyár szerződészerű szolgáltatásának mértékét, sőt még azt is, hogy a város kiterjeszkedése,

a lakosság szaporodása a világítási berendezéseknek és eszközöknek a gyár által való szaporítását vonja maga után. Hiszen, ha a szerződést a gyári vállalat betartja, Szegeden senki sem panaszkodhatik a közvilágítás bajairól. És mégis panaszkodunk, még pedig annyira, hogy az már szinte kellemetlen.

Érthetetlen, hogy a város miért nem szerez érvényt a szerződésnek és érthetetlen, hogy miért tűri el a szerződés értelmét kiforgató magyarázatokat, amelyek valami döntőbírói ítéletre helytelenül támaszkodnak. Ezek mind érthetlenségek, a legérthetlenebb azonban mégis az, hogy a vállalati akadékoskodások és huzavonák észlelése után miért nem nyúl a város tanácsa a bajokból kiségitő jogához és miért nem veszi a gázgyárat házi kezelésbe. Ez a mi »ceterum censeo«-nk, amit közérdekből nem szűnünk meg egyre hajtogatni.

VII. KÖZEGÉSZSÉGÜGY ÉS KÖZTISZTASÁG

Legelsőbbben is a kórházról legyen szó. Azért is, mert úgy véljük, hogy ez a legelőkelőbb közegészségügyi intézmény már hivatásánál fogva is, meg azért is, mert csak a régi hagyományokat követjük és jól kitaposott nyomokon járunk, ha a kórházról beszélünk. Nincs ugyanis városi intézmény, mely annyi vita, bírálat, ostromzapor tüzeiben állott volna valamikor, mint a városi közkórház. Volt olyan városatya, nem is egy, akinek állandó vesszőparipája volt a közkórház. Sőt, hogy egyebet ne mondjunk, húsz év előtt mi magunk is a közegészségügy szégyenfoltjának neveztük. (Lásd: Szeged és Vidéke VI. évf., 247. sz.) Azt hisszük omlatag volt és roskatag, kívülről úgy, mint belülről. úgy tudjuk, hogy a régi épület földszintjéről ki is telepítették a kórtermeket egyidőben, mert nemcsak egészségtelenek voltak (a kórházi kórtermek!), hanem közveszélyü volt még a bennük való tartózkodás is. Ha azt észleljük, hogy a kórház körül egyszer csak elcsittult a zaj, azt kellene hinnünk, hogy ma már ott nincs semmi baj, minden mintaszerű és példás lett, berendezésében tökéletes, egy szóval minden a helyén van. Nem akarunk azonban hinni se a szemünknek, se a fülünknek, mert bajos azt megérteni, hogy az elvéhedt, roskatag építmény ifjonti erőhöz jutott, azt akarjuk inkább hinni, hogy a

tatarozás csak ideig-óraig segítette lélekzethez és nem lehet véglegesen sutba dobni az új kórház Korb Flóris-féle terveit. Csodát bajosan művelhettek az annyit támasztott közkórházzal s csak a közegészségügynek teszünk szolgálatot, ha a közeljövő feladatai közé szeretnénk igttatni az új kórház felépítését.

Már megfejtelt külsejével sem arra mutat, hogy megléte nem átmeneti jellegű. Beosztása, helye, mind idejét multa. Egybefüggő épületben egy tető alatt ma már a kaszárnyákat sem helyezik el, annál kevésbbé a kórházat, ahol az egyes osztályok elszigetelésének a szüksége is előáll hébe-kórba. A környezete sem megfelelő, udvara oly kétségbeejtően sivár, hogy a betege, kinek kedélyi állapotától a javulása, vagy betegsége tartóssága függ, csak leverően hat. Aztán a hely sem megfelelő. Ma már a városok legforgalmasabb útvonalán nem építenek kórházat. Ha egy-egy megmaradt a régi helyén, míg a fejlődés hullámzó árja körülfolyla, akkor is igyekeznek az ucca zaját tompítani s például fakockákkal látják el az uccatestet. Aztán másért is szerencsétlen hely az. A betegek naponta hallják a templom tornyában megcsendülő lélekharang szavát, ami a reménykedőt, a lábadozásában és felgyógyulásában bizakodót az elmúlásra emlékezteti minduntalan és elcsüggeszti, búskomorrá teszi a kórházi kezelés eredményének a rovására.

Mindezeknél fontosabb okaink is vannak arra, hogy Korb Flóris eltemetett terveinek a megvalósításáért sikrasszálljunk. A régebbi város keretei számára épült kórház a ma és a fejlődő holnap számára már szűk is. Hiszen a békeévekben is gyakran volt túlzásúfolt. Igaz hogy a békeévek óta nagy változások történtek, nemcsak trónok dültek össze és birodalmak határai változtak meg, hanem amiben akkoriban mindenki tamáskodott, hogy bekövetkezhetik: klinikák költöztek Szegedre. A klinikák azonban a tanítás célját szolgálják s megválogatják a betegeiket. Nagy városban pedig mindig nagy számmal van beteg, mert a nagy

város a nyomorúság fészke is egyúttal, a nyomorúság pedig a betegségek melegágya.

Elő kell tehát venni a Korb Flóris terveit, vagy ha annál jobb is van, azt s a kiszemelt helyen, árnyas, parkok között fel kell építeni, modern eszközökkel felszerelni az új közkórházat.

Épen így nem túr halasztást a *köztemető* ügye sem.

Temetőkkal bőven el vagyunk látva. A város belső területe csak néhány négyzetkilométernyi s ezen az aránylag nem nagy helyen nyolc temető van. Ezen számításnál a belvárosi temetkezési helyen levő több felekezeti temetőt, melyek egymással érintkeznek s mintegy összefüggő csoportot képeznek, egynek vesszük s nem számítjuk ide egyáltalában a külterületi temetőket s mégis nyolc temetőt tudunk az ujjainkon elszámlálni. Nyolc népjóléti intézménye pedig nincs a városnak, még talán négy sincs. Ebből az következik, hogy a holtakról jobban gondoskodnak, mint az élők. Nem vesszük rossz néven, hiszen mindjárt az elején mondtuk más szavai nyomán, »hogy a társadalmat inkább kormányozzák a holtak, mint az élők«.

A temetők útjában állanak a város terjeszkedésének. Hisz' a legtöbb belterületi temető szélénél már ott vannak a házsorok, amelyek tovább kinyúltak volna, ha áthághatatlan akadályba nem ütköztek volna. Ezért létesülnek alkalmatlan helyeken szétszórt telepek, amelyeket egy városi keretbe belefoglalni egyelőre bajos, mert csak évtizedek alatt lesz az elérhető.

Azt mondhatnánk, hogy semmisen sürgősebb a köztemető megteremtésénél. Gondoljuk csak meg, hogy a temetők területét a törvény szerint az utolsó temetkezéstől számítva még 30 évig érintetlenül kell hagyni. Bizonyára azért, hogy a tetemek békén elporladhassanak. Tehát ha ma felállítanánk a köztemetőt, akkor még mindig nem rendelkezhetnénk városi célokra a felszabaduló temetői területekkel, csak 30 év múlva. Azért sürgős tehát

a köztemető ügye, hogy megkezdhessük a letelő 30 év számítását.

Ha város körüli telepek még ezután is sűrűn keletkeznek, akkor, ha nem intézkedünk jó előre, elérhetjük azt, hogy a temetők mind a város közepén lesznek, az élet örökös zaja és morajlása hangzik állandóan a temetők körül. Ez a kegyeletes érzésekre is zavarólag hat. De egyébként is célszerűtlen és helytelen a temetőhelyeknek a városban való elhelyezése. Akármiként vélekedjünk is a hullák elásással való eltüntetéséről, az már magában véve is bizonyos egészségügyi követelmények elhanyagolásával jár. De hozzávehetjük még ehhez azt is, hogy a temetők egészen bizonyosan megfertőzik a talajt és a talajvizet is és hogy Szegeden az artézi kifolyók is nagyon gyéren vannak és ezért sokan lehetnek a városban olyanok, akik az ásott kutak vizét használják ivóvízül, ami a néha felépő járványos megbetegedéseket előmozdítja.

Sürgősen ki kell tehát jelölni az új köztemető helyét és elrendelni, hogy a többi temetők többé temetkezésre fel nem használhatók.

Hol legyen az új köztemető helye? Keresve sem találhatnánk alkalmasabb helyet, mint az alsótanyai műút mentén elterülő nagy legelő, az alsóvárosi nyomás nagyterjedelmű helyét.

Összefoghatna aztán a szépízlés a művészettel és találna teret magának a szegedi híres műkertészet is, hogy egyesült erővel felékesítsék a kegyelet helyét. A mai temetők külsőleg elég sivarak és gondozatlanok. Az új temetőnél ezt helyre lehetne pótolni. Széles, fákkal szegélyezett gondozott utakat kell kihagyni s pompázó parktűkröket elhelyezni a temető számtalan pontján. A legdíszesebb helyre el lehetne hozni Szeged nagy halottainak hamvait. Hadd álmódják ott tovább az örökkévalóságról álmaikat: Dugonics András, Klauzál Gábor, Tömörkényi István, Szabados János, a 48-as Répássy Mihály honvédtábornok, ki itt került el a tizenhárom sorsát s vele egy sírban porladozó

honvédtársai és a legutolsó, de nem a legkisebb, a most elhalt Károlyi Lajos, a virágok festője, aki embernek is egyike volt a legderékabbnak.

És egy dolgról nem szabad megfeledkezni. Bizonyosan az új temetőben is keresztülviszik a felekezetek szerint való elkülönítést. Egy szavunk sincs ellene. Akik az éleiben elkülönültek, miért ne folytassák ezt a halál után is? Nemrégén előfordult azonban, hogy egy szegény asszony, aki életében a földöntúli üdvösség felé vezető külön utakat járta, holta után alig-alig kapott csendes nyugvóhelyet a közös temetőben. Az új temetőben azért ki kell jelölni azok temetkezési helyét is, akik egy felekezethez sem tartoznak, vagy nem tartoztak bevett és elismert felekezethez.

Az új temető berendezésével egyidejűleg meg kell valósítani a *kötelező felravatalozás* intézményét. A nagyvárosokban már mindenütt erre a rendszerre térnek át, mert indokolják azt bizonyos egészségügyi érdekek és követelmények.

Egy új községi üzem létesítésére is kilátás nyílik. A *községi temetkezési intézet* felállítására gondolunk. A városra ugyanis terhet ró a teljesen nincstelenség és vagyontalanul elhalt halottak eltakarítása. Ezen áldozatok megtérítését nyerhetné a temetkezési intézet üzleti nyereségében. De máskülönben is a kegyelet érzésével mintha összeférhetetlen volna a másik oldalon, a temetkezési vállalatok részén mutatkozó üzleti haszonra való törekvés. A városnak pedig módjában áll, de törekednie is kell arra, lehetővé tenni, hogy a megszorodott szívek anyagi áldozatainak mértékét csökkentse az önköltségi árak szem előtt tartásával.

Az élőkért azonban még mindig többet kell tenni, mint a halottakért és lehetőleg a síron innen kell gondoskodni az emberekről. Ezért követeljük a *csengelei tudóvsz-szanatórium* felállítását s ezzel egy új közegészségügyi intézmény megteremtését.

Persze, nagyot fognak nézni az illetékesek, hogy még mire nem gondolunk? Halljuk is a legtöbb esetben készen-tartott választ, hogy ez sem városi feladat. Pedig sokkal inkább az, mint sok minden egyéb. A templomépítés sem különösképen az, mégis épít és építeni fog a város, míg rá nem jön arra, hogy a hívőknek is módot kell adni arra, hogy az Úr dicsőségére áldozzanak a magukéból is. Az sem városi feladat, hogy kegyúri köteleességeket vállaljon a város közönsége szomszédos falvakban is. Ezen a címen fizeti például Tápé és Kistelek községek róm. kath. lel-készeit és ezért tartja jókarban e községek templomait is. x\z sem városi feladat, hogy az egyetem érdekében az áldozatkészség húrjait tulong-tul feszítse s a városi célok rovására az állami terheket a leroskadásig vállalja.

Mi úgy véljük, hogy a népegészségügy területén vállalt feladatok fontosabbak még a szorosan vett közigazgatási feladatoknál is.

Magyarország népének életerejét a múltban sok baj csökkentette. Nem csekély veszteségek érték a kivándorlás állandó és nagymértékű vérvesztésével, de nem csekélyek voltak veszteségei az ugynevezett népbetegségek révén sem. A háború nagy vérlecsapolása után gyengesége még nyilvánvalóbb. A kivándorlás ugyan megszűnt a maga ijesztő nagyságában, óh, de nem azért, mert a nyomorúság kisebbedett, hanem csak azért, mert a kiözönlő népet rendszerint befogadó országok a területükre való beözönlésnek korlátokat szabtak. Ellenben a fertőző betegségek (népbetegségek!) pusztításainak még ma sem szab határt a védekezés és leküzdés országos erőfeszítése. Ijesztően nagymértékű még mindig országszerte a tüdővészben szenvedők és elpusztulók száma. (Szomorúan kell látnunk, hogy azért az állami költségvetés szerint még mindig többet irányoznak elő az állategészségügyre, mint a népbetegségek leküzdésére!) Helyi statisztikára volna szükségünk, hogy megállapíthassuk, hogy a tüdővész betegeinek állományából mennyi jut Szegedre, hogy az itteni pincelakások, egészségtelen tömegszállások,

a poros és nyílt árkokkal szegett uccák áldozatainak mennyi a számuk. Ilyen statisztika nincs. De látjuk a vérszegény arcokat, az elnyűtt testű és koravén embereket és látjuk, hogy az »emberélet útjának felén« már kihull az emberek kezéből a kenyérkereső szerszám és minden kelletténél korábban megásott sír körül nagyobb lesz az ínség, a nyomor és a keserűség. A keserűség pedig, mely felgyülemlik a lelkekben, ismét csak olyan tényező, ami kedvetlenül hat a sokat emlegetett alkotó munkára.

Szegednek emberi kötelessége, az eddigi mulasztások által is reárárt kötelessége, egyúttal a nagy gazdagsággal együtt járó erkölcsi kötelessége, hogy a tüdővész leküzdésére valami hozzá méltó alkotással tegyen tőle telhetőt. A lokális büszkeséget is dagaszthatná, ha a lélekszám nagyságán kívül egy nagyszerű intézményre is rámutathatna. Ha körülnézünk úgy is kevés az, amink van, sokkal több az, amink lehetne.)

Csengéié akácós erdeje, homokföldjének tiszta levegője nagyon alkalmas arra, hogy ott épüljön fel a szegedi tüdővész-szanatorium.

A csengelei szanatórium épüljön fel ezer beteg befogadására. Üzleti vállalkozásnak sem lenne rossz, mert az 1000 ápolat közül 500 megfizetné azt, amibe a maga és a másik 500 embernek az ellátása kerülne. A betegek felét így a szegények és nincstelenek közül lehetne összehozni. Ámbár még ezek jórészenek ellátási díját is fedeznék a munkásbiztosító pénztárok.

De nehogy félreértsen bennünket akárki is. Ezt az intézményt nem szabad üzleti alapra fektetni. Ha mégis szóltunk az üzleti számításról, ezt azok kedvéért tettük, akik mindig hangoztatják ezt az idegen szót: rentábilis.

A szanatórium szükségleteinek fedezésére, úgy mint a fogadalmi templom-alapnál történt, kiszakíthat a város közlegelőjéből egy 1000 holdas részletet. Az az 1000 hold egyúttal *mintagazdaságnak* volna berendezendő, házilag lenne kezelendő. Mintaszerű tehenészet, baromfi hizlaló,

sertéshizlaló lenne a gazdaság keretében s a termékekkel a szanatórium ellátását biztosítanák elsősorban.

Az irgalmasság és az emberi részvét szép temploma épülne így fel a csengelei homokon, parkozott, virágos környezetben. A szép tervet nem gáncsolhatja el az a gondolat sem, hogy Csengele önálló életet élne. Mert a szanatórium körül egy nagyobb telep létesülne. Hiszen az orvosok, gazdasági intézők, gyógyszerész, tanítók, ápolók kertés lakásainak is fel kellene épülniök. Nem Somogyi-telep módjára, ahol minden hiányzik a hajlékon kívül. Hisz' azt a szegény emberek építették fel, itt pedig a város maga építkezik. Épüljön ki végre egy mintaszerű telep közművekkel és csatornázással.

A csengelei telep alkotójának ércnél maradandóbb emléke lenne. Vájjon felépül-e?

A városi közegészségügyi igazgatás feladatának egyik része a bajok orvoslásában és leküzdésében merül ki, a másik része azoknak az elhárításában, illetve megelőzésében és az egészséges környezet megteremtésében nyilvánul meg.

A bajok megelőzésének eszközei az *uccák és terek portalanítása*, a *levegő megtisztítása*, az *uccák és terek befásítása*, a *víz felhasználása*, a *testedzés kultuszának* az ápolása.

Aki azt akarta, hogy a várost minden izében, legapróbb porcikájáig is megösmerje és e végből elhagyta a város aszfaltos részét és mindenüvé elment, az a külváros nyomorúságainak megismerésén felül hozott magával egy tapasztalatot, azt, hogy Szegeden a fákat nem szeretik. Ez a dolgok egyszerű megszemlélőjének a tapasztalata. Az, aki a dolgokat jobban ismeri, ezt csak megerősítheti; s még ehhez hozzáteheti, hogy úgy látszik, hogy a fák élete ellen irányuló következetes magatartás valami ősi beidegzés tünetét mutatja Szegeden. Hogy tudnánk különben megérteni, hogy a Boszorkány-sziget szép, nagy erdejét egy szerény tiltakozó szó, egy halk ellen-

vetés elhangzása nélkül kiirhatták. Hogy a Makkos-erdőt kiirtani engedték s mindenütt, ahol árnyas hely keletkezett a terebélyes lombátorok alatt, sietve neki álltak a favágó fejszével és letarolták és csupasszá és kopárrá tették a helyet. Kivágták a nagykörút és a sugárutak fáit is. Igaz, hogy ezt a hibát azóta pótolták. A külvárosok uccáinak túlnyomó része azonban ma is fátlan és csupasz és csak néhol enyhíti egy fador a sokszorosan kietlen és nyomorúságos részek elhagyatott képét. Igaz, hogy a posványos árkok mentén még a fa is kiveszne. Hacsak fűzfákat nem ültetnének? Talán mindjárt szomorúfűzfákat? Hadd emlékeztetnének szomorú városi viszonyainkra.

A nagykörúton belül vannak parkozott, befásított helyek, vannak csodaszép, pompázó részletek. De a legtöbb köztér itt is álmosan ásít, kietlen és kopár. Csak meg kell néznünk a Lechner-teret és a Szent István-teret. De mit szóljunk a külvárosi terekről, a Szabadság-térről és a Kolozsvári-térről? A legutóbbi években ez utóbbiakat krumplival és kukoricával vetették be. Mindenesetre többet ért ez is annál, ahogy ma vannak, hogy ásítóznak az ürességtől és a környezetük unalmasságától, de a köztereknek még sem az a rendeltetésük, hogy veteményes földek legyenek. Mikor gróf Széchenyi István legelőször Szegeden járt, az elmúlt évszázad harmincas éveiben s látta a ma nevére elnevezett teret díztelen sivárságában, Reizner János szavai szerint, keserű iróniával mondotta, hogy legalább termesszenek rajta krumplit. úgy látszik, hogy majdnem száz év múlva ezt a tanácsot fogadta meg a város hatósága, mikor belement a külváros terein való krumplitermesztésbe. Talán igaza volt. A jó tanács száz év után is segíthet.

Mi követelni fogjuk, hogy az uccák kivétel nélkül mind befásíttassanak, követelni fogjuk, hogy a köztereket árnyas ligetökké varázsolják át. Különösen követeljük ezt a külvárosi részeken. Mert itt élnek azok az emberek, kik a fárasztó és nehéz levegőjű munkahelyeken végzett

munka után a tiszta, egészséges és jó levegőre épügy rászomjáltak, mint a pihenésre.

És hibáztatnunk kell azt is, épügy, mint a krumpli-ültetést, hogy a város belsejében levő köztereket, rendeltetésüktől elvonják. Hibáztatjuk, hogy ezeken a helyeken sporttelepeket létesítenek, ahelyett, hogy kellően elkészítenék a közönség használatára. Sporttelepek vannak a Korcsolyázó-téren és a Hunyadi-téren is. Tagadhatatlan az, hogy helyesen tett a város hatósága akkor, mikor a sportolók telepeinek helyet adott. De ezeket a helyeket nem a város belsejében, hanem a város legkülsőbb periferiáin kellett volna kijelölni. A sportolók, — ez természet-szerű és a sportolással is összefügg, — nem riadnak vissza attól sem, hogy a város külső helyeit keressék fel testedző szórakozásaik kedvéért. Hiszen a KEAC pályája is jól kint van a városból, még sem panaszkodnak, azt hisszük, hogy kevéssé látogatják a sportúzők is, meg a közönség is.

Gyermekjátóshely pedig sehol sincs a városban. Az ujszegedi népkertben van ugyan egy kis körönd, de ez kicsi is, elégtelen is és messze is van a várostól. Irigyeljük a Széchenyi-tér lakóit, mert a városi kényelemből majdnem mindenük megvan, de szánjuk a gyermekeiket. Ezek a gyermekek gyermekségük egész ideje alatt nem tudták meg, mit jelent az: a szabadban játszani, a napfényben szaladgálni. Ezek a szegény gyermekek, ha csapongó kedvükben nem bírnak magukkal s kijátszhatják a szülők, vagy főképen a nevelők éberségét, a nagy városi bérház lépcsőházát verik fel zajjal a házmaster nem türtöztethető bosszúságára, vagy a nedves és szűk udvaron futkosnak, amibe szintén a házmaster avatkozik bele. A város belsőségének szép közterei is el vannak zárva előlük. Tilos még a füre lépniök is és ha mégis rámerészkednek, vagy egy labda után rászaladnak, ott a városi mord ember, akit a karszalag jelez s aki hivatásának és fontosságának jól éreztetett tudatában zavarja el onnan őket.

Gyermekjátzóhelyet kell adni a gyermekeknek. És legyen ott minden olyasmi is, ami a gyermek csodálatát és bámulatát foglalkoztatja s ami kicsalja belőlük a gyermeklélek üde megnyilatkozását, a csengő kacagást. Oh, gondos bürokraták, nagy gondjaitok közepette tegyetek valamit a gyermekekért is! Ha a magatok gyermeksége nem volt is csapongó, vidám és magamegfeledkező, hozzátok magatokhoz mégis közelebb a gyermeket s ne üzzétek el azt, ami az életnek igazi költészete.

Hol legyen a gyermekjátzóhely? Az állami sóhivatal, (ahova közügybeli panaszainkat juttatjuk!) tiszaparti épületétől a tápéi sorompóig elnyúlik egy nagy árterület. Környéke kisvárosias és szegényes, alacsony vízálláskor gaz borítja és szemét. Az árterületből jó darabot el lehetne keríteni, a töltés pereméig feltölteni, a Tisza felőli részt kőburkolattal ellátni s nyertünk egy nagy területet parkok, üdülőhelyek és játszótérek számára. S nyertünk egy darab városias részletet ott, ahol a külvárosi elmaradottság minden jelével találkozhattunk már.

A külvárosi gyermekcsereg számára meg a temetők elhagyott helyeit lehetne részben játszótérekül felhasználni, Nem baj az, hogy ott valaha temető volt. Az élet ugyanis ölelkezik az enyészettel. Hadd hangozzék a sírok elporladt tetemei fölött az élet zaja, a jövő vidám gyermekeinek gondtalan madárcsicsergése.

Az ifjúság testedző tömörülései számára követeljük a sporttelepek és pályák helyének a kijelölését. Bármennyire elitéljük is a hivatásszerű sportolók üzleti vállalkozását; nem feledjük el, hogy a testedzés az emberi élet igazi céljainak a szolgálatában áll. Különösen közel áll a szívünkhöz a munkások testedző egyesülete. A munkás az, aki az élet bajait és terheit legnehezebben viseli el s életének a körülményei a legvigasztalanabbak. Küzdelme a leg-súlyosabb küzdelem, amit folytat a mostoha viszonyokkal, egészségtelen lakásban, egészségtelen műhelyben. Testének edzettnek kell lennie, ha magáért és övéiért helyt akar

állani sorsának mostoha viszonyai között. Azért az a vállalkozása, hogy izmai erősek, teste hajlékony és ruganyos legyen, szelleme az ép testben épen maradjon, még támogatásra is szorul. Hiszen az alkotó munkánál a munkás a legnélkülözhetlenebb tényező. A *munkások testedző egyesületének* még közérdekű támogatásban is kell részesülnie.

Mióta városok vannak, a városok lakójának állandó vágya, hogy szórakozással tölthető perceit a szabadban tölthesse le. Ünnepnapokon mindig észlelhetjük, hogy az emberek kifelé özönlenek a városból, a porból a mezők felé igyekeznek, hogy tüdejüket a friss levegő gyönyörűségeinek élvezetében részesítsék. Milyen jó kedvvel törnek elő a »Faust«-ban a város lakói a város falai mögül! A szabadban lelkük is megújodik és élni vágyó, csapongó kedvük túlradó örömbé fullad.

A természet ölére törekvő vágyakozás Szegeden is meg volna; de hova menjen az istenadta szegedi ember? Itt nincsenek *kirándulóhelyek*. Nagyobb sétahely is csupán kettő van: az újszegedi népkert és a Stefánia-sétány. Persze ünnepnapokon zsúfolt mind a kettő. Sétálni azért lehet itt is, különösen annak, aki a tolongásban örömet leli. De a kirándulóhely az mégis másvalami, Ott van egynek a Kállay-liget, ott le lehet heveredni a fűre is, a madarak énekét is lehet hallgatni, de más jóval már nem is kecsegtet. Aztán egyéb hely nincs is. A Boszorkánysziget, ha fáit ki nem irtották volna, szintén vonzott volna kirándulókat, ma már ott sincs mit keresni. A város gondviselő kedvében valamikor gondolt a fölséges népre s talán azért, hogy az újszegedi népkert zsúfoltságán enyhítsen s mellesleg, hogy elvonja onnan a nem egészen szalonképes elemet, a felsővárosi népligetet csinálta meg. Hiszen valami nagy befektetést nem igényelt a vállalkozás. Mindössze annyi volt az egész, hogy a Gedó mögött, a körtöltés lábánál levő akácos és tölgyerdőben néhány napi nap-számos munkával utakat nyesetett, padokat állíttatott fel és kiíratta egy táblára: Népliget. A liget aztán meg volt,

csak a nép nem kereste fel. Talán az önérzetes nép rájött arra, hogy ez degredálás és a kevés költségű terv fuccsba ment.

Kiránduló helyekről mindenesetre gondoskodni kell. Hiszen csak nagyon kevesen juthatnak hozzá a nyaralás gyönyörűségéhez. A legtöbb ember életének átka, hogy míg e siralom völgyében tartózkodik, mindvégig a porban kell élnie. Talán a kisvasút által érintett vagy megközelített erdők helyeit lehetne kirándulóhelyeknek felhasználni és a kirándulók igényeinek megfelelően berendezni. Ez a megoldás a vasút személyforgalmát is fellendítené.

A szegedi közönség köréből a nyári hónapokban szivev sen szokták felkeresni a dorozsmai sziksós fürdőt, annak dacára, hogy a fürdőbeli szórakozás csak a nagyon lefokozott igényeket tudta kielégíteni. Sokan a fürdő gyógyító hatásától vártak különböző bajaikban gyógyulást. Elterjedt hihedelem volt, hogy a sziksós vizű fürdő gyógyító ereje páratlan és minden bajra jó. Naphosszant heverték az emberek a sziksós iszapban s testüket vastagon bekenték a csalhatatlan hatású sárral, úgy hogy messziről rossz szobroknak nézhették volna őket.

Hiszen ha csak az kell, sziksós tavunk nekünk is van, amihez képest a dorozsmai tó csak ököryom. Itt van a 3000 holdnyi Fehértó, aminek eddig a vizét sem, a sziksóját sem tudták felhasználni. Tervbe vették ott egy halgazdaság létesítését, de még eddig csak a tervnél tartunk. Mi szívesen látnánk a *halgazdaságot* is, meg a *sziksónak ipari célokra* való kitermelését is, csak ne figyelmeztetne bennünket a Fehértó sima tükre és tükröző vizének nagy felülete lépten-nyomon arra, hogy ekkora terület minden tekintetben kihasználatlan egész ekkoráig s ne figyelmeztetne egyúttal arra is, hogy a javaink birtokában gyámoltalanok vagyunk.

Szívesebben látnánk mindennél, ha a Fehértó fürdőhellyé léphetne elő, amit sziksós vizéért az ország minden részéből, még a régi országból is felkeresnének. Ezzel

együtt a városnak kedvelt kirándulóhelye is lehetne. Lám Szabadka a Palicsi-tó körül fürdővárost tudott teremteni, pedig annak a tónak a sziksós tartalma nem ér föl a Fehértóéval. A helynek a kedvező vasúti összeköttetése sem hiányzik, mindössze annyit kellene tenni, hogy a nagy reklámmal idecsődített idegenek tájékoztatása kedvéért a »Kettőshatár« vasúti megálló nevét »Fehértó«-ra kell változtatni. Ha jól megcsinálnánk a dolgot, a haszontalan Fehértó kincsesbányája lehetne Szegednek.

Ma nagyon sokat beszélnek a fürdőváros terveiről. Tényleg, Szegeden lehet erről beszélni. Két folyó öntözi a határait és itt van a szélesen elterülő Fehértó is. Ha gondolatban tesznek is egy lépést a fürdőváros kiépítése felé, mindjárt vissza is rettennek tőle. Az erkölcs, persze, hogy az erkölcs. Ma az erkölcsvédelem jelszava hangzik inkább, hogy a fajvédelemmel már alább hagytak. A partfürdő szép tervét dolgozták ki s meg abbahagyták, mert meggondolták alaposan, hogy a fürdőruhák keveset takarnak el a nőknél és ebből mindenféle erkölcsi vészedeinek sarjadnak ki. Hiszen a ruhákkal, — különösen a báli ruhákkal, melyet a hátat derékig nyitva hagyják s elöl sem igen takargatnak, — sok baj van, bár semmiképen sem ezen botlik meg az erkölcs.

A fürdés épen úgy közszükséglet, mint akármilyen más és mi követelni fogjuk, hogy a város fürdőket létesítsen. Ahol a vízzel való ellátás hiányos, ahol a legtöbb lakásban nemcsak hogy fürdőszoba nincs, de az alapos testi tisztálkodás nem is lehetséges, nagyon előtérbe nyomuló közegészségügyi érdek a fürdők oly nagy száma, hogy a tömegek számára is hozzáférhető legyen és olyan olcsósága, hogy mindenki igénybevehesse. A tömegszükséglet és az olcsóság is indokolják, hogy kommunális kezelésű fürdők keletkezzenek.

Tiszai fürdője ma egy sincs a városnak. Volt egy, mely a szegény nép számára ingyen adta, amit adott, ma ez sincs meg.

Mi rajta leszünk, hogy az elejtett fürdőterv is a meg-

valósuló tervek sorába vétessék s azonfelül is kívánni fogunk még e téren egyetmást. Az ingyenes fürdő olyan üdvös szociális valóság volt, amit mégegyszer életre kívánunk hívni.

A *tiszai fürdő*kön kívül valahol a külvárosban még egy *gőzfürdőt* is kell létrehozni. A mai gőzfürdő a belváros közepén már a szükséglet számára kevés, a külvárosoktól messze is van, a külvárosi szegénységhez mérten drága is. Valamivel olcsóbbat kérünk a munkásság használatára.

A *köztisztaság* kérdése szorosan összefügg a városrendezés nagyfontosságú és immár nem halasztható ügyével. Mert bármennyire is kérkedünk azzal, hogy nívós a köztisztasági berendezésünk és motoros locsolókocsijaink és seprőkészülékeink hangosan hirdetik a dicséretünket, röstelkedve kell bevallanunk, hogy mindez a tökéletes készségünk csak a Belváros számára való és a Belváros érdekében van a szemétfuvarozás is és minden, ami ehhez kell. Hogy seprés nincs a külvárosi uccákban, az csak természetes. A porfelhő sohasem ülededne le és a beteg tüdők csak akkor átkozódnának igazán, ha még az uccaseprés is rendszeresítve volna. Az uccák locsolása sem érne semmit és ez sem történhetnék *meg* anélkül, hogy fel ne kavardjék az uccák portengere. Itt legjobb csakugyan mindent a maga helyén hagyni addig, míg a városrendezés nagy feladatai be nem töltenek. Csak azután lehet beszélni az uccák rendszeres öntözéséről és sepréséről és a házi szemét város* szerte meghonosítandó kihordásáról, a város körüli utak olajjal való portalanításáról. Addig hiába is beszélünk.

Ekkor lehetne a szemétfuvarozás általánossá válta után a szemétfeldolgozás kérdését is napirendre hozni. Gondolkozni kellene immár azon, hogy a háziszemétből nem lehetne-e jövedelmet kiperéselni. Mert másutt ezzel már megpróbálkoztak és érdemesnek találták a vele való vesződéséget. A Szegedre váró nagy feladatok szinte megkívánják^ hogy a szemétben is aranyat leljünk, nem ugyan turkálás, hanem célszerűen végzett iparkodás révén.

VIII. KÖZOKTATÁS ÉS KÖZMŰVELŐDÉS.

Beszélgünk elsősorban a közoktatásról.

A vak is láthatja, hogy itt az első és legsürgősebb tennivaló az iskolák számának a szaporítása volna. A külterületi viszonyokkal már számot vetettünk, most csak a belterületről szólunk, de itt is az az első megállapításunk[^] hogy kevés az iskola. Ha ujjainkon összeszámoljuk a belterületi népiskolákat s a város területén levő közép és felsőfokú tanintézeteket, akkor arra az eredményre jutunk, hogy az utóbbiak száma nagyobb, mint az alsófokú intézeteké.

Tehát találkozunk a vízfejű gyerekekkel. Pedig az nem vitatható, hogy a népiskoláknak nagyobb számmal kell lenniök. Vegyük csak a kezünkbe a város térképét és igazodjunk el azon. Első pillanatra a szemünkbe ötlük, hogy a csongrádi-sugárúti iskolától a Kálvária úton levő móravárosrészi iskoláig, tehát oly nagy területen, mely több közigazgatási kerületet foglal magában, nincs egyetlenegy népiskola. A móravárosrészi iskolától egészen a Rendező-pályaudvarig ismét csak egy iskola van: az alsóvárosi és innen a belvárosi fiúiskoláig azután nincs egy sem, Még ha a felekezeti iskolákat is számításba vesszük, még akkor is szomorúan hangzik a mi valóságnak megfelelő megállapításunk. És új-Szeged nagy szétszórt területén is a kiáltó iskolátlanság állapotát látjuk. A Kállay-ligettől,

tehát Szőreg alól, ép úgy, mint a Marostöböl egy helyre járnak, sokszor egy órai utat tesznek meg a kis iskolábjárók, míg odaérnek a hídfő közelében levő egyetlen iskolához. Tessék ezek után a tanulók statisztikáját is kézbevenni, a tanítók létszámát is megtekinteni és akkor aztán már lehet gondolkozni azon, hogy hány iskolát kell még a város belső területén is felállítani, hogy a tények nagy ellenmondása kiküszöböltessek és Szeged alsófoku oktatása egyensúlyba helyezkedjék a város egyetemi jelle gével.

A kulturfőlényről — mint mondtuk már — sokat beszélnek hivatalos szónoklatokban. Az illetékesek számtalan megnyergelt vesszőparipája között ez az egyik. De ha már Szegeden is csak ilyen gyéren szerepelnek a kulturális élet legnélkülözhetlenebb intézményei, akkor mi van ott, ahol nincs egyetem, ahol a gazdasági erők arányai is jóval szerényebbek, vagy egyáltalában hiányzanak az erők? Valóban itt nincs mit tennünk, mijnt felsóhajtunk: Sokat emlegetett kulturfőlény, jöjjön el a te országod!

Iskolai téren tehát elsősorban is az iskoláknak, a jól fizetett tanítóknak a számát óhajtánánk szaporítani. De volnának azonkívül még egyéb követeléseink is, amikre sorban rátérünk.

Legsürgősebben új iskolákat kell építenünk. Az iskolaépítésnél szakítanunk kell a meggyökerezett hagyományokkal. Nem szabad többé a bérházak mintájára építeni iskolákat, nem szabad többé annak a sivár elgondolásnak jelentkeznie, ami a belvárosi leányiskola elhelyezésénél játszott szerepet. Egy tipikus, kietlen bérház emeletén, lakások közé ekelten működik ez az iskola. Hogy hogyan működhetik ilyen környezetben és hogy micsoda nevelésügyi hátrányokat kell elszenvednie, arról jobb nem beszélni. Építsük meg az iskoláinkat árnyas kertek közepén, tágas térségen, legyenek berendezésükben olyanok, hogy a vidám gyermekesereg nyájas otthonát lelhesse fel bennök.

Mindjárt az elején az iskolák szelleméről kellene szólanunk. Másutt már az iskolák egy nagy lépést tettek előre, hogy hivatásuknak jobban megfeleljenek. Messze tőlünk, arra nyugat felé, már munkaiskolákról, erdei iskolákról beszélnek. (Hiszen beszélhetnek, mi tiszteltetjük a műveit nyugatot). Hozzánk csak a hírok jutott el, de talán még a hírok sem. Az új iskolák lényege az ósdi eszközöktől való elszakadást jelenti. Játszva tanítani s rásegíteni a gyermeket arra, hogy a maga munkájával, fejlődő elméjének kutató tevékenységével jusson az elemi ismeretek birtokához és a munka ismeretéhez. A tanító látszólag háltérbe vonuló figyelő, valójában mégis ő az, aki a gyermek önképző tevékenységét működésbe hozza és irányítja is. Persze az új iskolához új tanítók is kellenének, akik a gyermek mord fegyelmezőjének köntösét levetnék és a gyermek barátai, játszótársai, öregebb társai lennének, akik hozzá félközvé a gyermeki lélekhez, öntudatosan terelnék azt a világosság felé. Hiszen ismerünk is ilyen tanítókat s ilyen lenne a legtöbb, ha a bürokráciái megszokott tehetetlensége nem nehezednék rájuk ólom-súllyal. Ilyen iskolákat és ilyen tanítókat szeretnénk látni s ha már látnánk ilyeneket, akkor magunk is hinnénk a kultúrfölényben.

Valamikor a híres Jean Jaques Rousseau példájára szerették hangoztatni: térjünk vissza a természethez. Ma helyett inkább a középkorba való visszatérést emlegetik. Pedig sötét volt ott nagyon, különösen, ha a népoktatás akkori állapotát vesszük szemügyre, ami inkább a nemlegesség szentesített állapota volt. A középkori éjszakai követő hajnalhasadás az ingyenes és kötelező népoktatás elvével jelentkezik. De mi úgy érezzük, hogy még a kötelező népoktatás sem elegendő. úgy érezzük, hogy az elv gyakorlati megvalósításának még mindig hiányzanak a lehetőségei, különösen, ha a legszegényebb néposztály helyzetét nézzük. Lehet-e ott kötelező a népoktatás, ahol a gyermekek mezítenül maradnak s nem képesek külö-

nősen télvíz idején, az iskolát látogatni? Lehet-e kötelező a népoktatás, ha a legszegényebb szülők még mindig nem tudják a szükséges iskolai szerszámokat és eszközöket gyermekeiknek megszerezni? Mi csak úgy tudjuk elképzelni a kötelező elemi oktatást, ha minden gyermek abban a helyzetben van, hogy az iskolát látogathatja is és nem hiányzanak egyiknél sem a tanulás szükséges iskolai eszközei sem.

Ezért követeljük a szegénysorsú gyermekeknek, nem adakozásból, hanem intézményesen biztosított felruházását, ingyenes taneszközökkel és írószerekkel való ellátását. Nagy baj volna, ha félreértenének bennünket. Nem könyöradományra, társadalmi jótékonykodásra és »kis rongyos akcióra« gondolunk. Mi úgy véljük, hogy az iskolára tartozik, azonfelül, hogy tanít, az is, hogy a tanítás lehetőségeit is biztosítsa és ezért kell az iskolai költsége vetés kereteibe beilleszteni és azt egy kissé megduzzasztani az ingyenes ellátás költségeivel is. Az iskola,- tanítson, neveljen, de egyúttal gyámolítson is. A két előbbihez olyan szépen társulhatna ez az utóbbi tevékenység is.

Mi általában az iskolát olyannak szeretnénk látni, hogy falai között a boldogság otthona van és minél kevesebb férközik be oda az élet durva valóságaiból. Szeretnénk például, ha itt az osztálykülönbség és az osztályellentétek ismertető jelei valahogy elmosódnának. Hiszen szép az, hogy annyira is jutottunk, hogy az iskola padjain együtt ül a jól öltözött, kellően megmosdatott és kifésült fiú a rongyossal és a mosdatlannal. Hiszen demokrácia ez is annak, aki a külsőségekkel beéri, de nem annak, aki a lényegre nézi. Mi azt hisszük, hogy a tanítás eredményességét veszélyezteti az, ha a gyermek a másikkal szemben már korán érzi a nyomorúságát és annak a zavaró hatását, hogy a másiknak mindenből jutott, neki meg semmiből. Ha az iskola ruhát és tanszereket ad a szegényebbeknek, gondoskodjék arról is, hogy az iskolában mindenből egyformaság legyen.

ugyaneből az elvből következik az is, hogy az iskola padjain ne üljön egymás mellett az üres korgó gyomor, a jóllakott gyomorral. Gondoskodni kell tehát a szegény iskolás gyermekek étkeztetéséről is. Persze, azt fogják felénk kiáltani, hogy mindez utópia. Lehet. Ámbár megtörténik néha, hogy az utópiák a gyakorlati tervek sorába lépnek. Aztán, ami már meg van másutt, az már még sem utópia. Aki Bécs felé néz, az már megvalósítva láthatja azt, amit mi ideírtunk. Igaz, hogy vannak olyanok is, akik túlérzékenyek a vörös színnel szemben. Ezek nézhetnek másfelé is és láthatják másutt is, hogy az iskolás gyermekekről való kimerítő gondoskodás nem valami kivihetetlen dolog. Azt is észlelheti, aki akarja, hogy azok az iskolák, amelyek a gyermek gyámolításának messzebbmenő feladatait is elvégzik, azok az elért iskolai eredményből is többet mutathatnak be, mint azok, ametek erre mifelénk vannak.

Követelnünk kell az iskolaorvosi intézmény megvalósítását is. Hiszen ma is előfordul az, vagy kétszer egy évben, hogy a gyermekek azzal jönnek haza az iskolából, hogy ma orvos járt bent és mindenkinek megvizsgálta a szemét is, meg a fogát is. Mi ennél többet kívánunk. Kívánjuk azt, hogy ne ériék be a futólagos, néhanapján való orvosi vizsgálat rendszerével. Az iskola-orvos legyen az iskola szervezetébe beosztott, állandóan működésben levő munkása az iskolának, csakúgy, mint a tanító. Tanítsa az egészségtant is, de főkötelessége legyen a gyermekek állandó szemmeltartása, legyen egészségük őre, kísérje figyelemmel minden egyesnek a fejlődését, számoljon be rendszeren állapotukról s gyógyítsa őket betegségükben, mint kezelőorvos.

A gyermekek egészségének megóvása és gondozása szükségessé teszi, hogy felállítsuk az iskolai fogklinikát és rendszeresítsük az iskolai fogorvosi intézményt. Szomorú statisztikai megállapítások vannak arról, hogy az iskolás gyermekek 92—98 százalékának szuvas fogazata van. Ez a zsengekorbelt fogyatékoság később még súlyosbodik s előt-

tünk van egy újabb népbetegség, melynek leküzdése ismét újabb feladatokat ró reánk. A rossz fog számtalan betegségnek az okozója, befolyásolja a gyomor működését, a zavartalan táplálkozást, elősegíti még a különböző fertőző betegségek elszaporodását is. Fontos tehát, hogy a gyermeket megóvhassuk a különböző bajoktól, különösen akkor, mikor az általános műveltségi viszonyok következtében a nagy bajokkal szemben a szülők tájékozatlansága olyan nagymérvű. Külföldön már az iskolai fogklinikák áldásos működést fejtenek ki. Nálunk sem ismeretlen az iskolai fogorvosi intézmény. Győrben már van, bár Győrnek egyeteme sincs. Tegyük lehetővé, hogy a gyermek egészséges fogazattal kerüljön ki az iskolából, hogy az életben sok bajtól legyen megóvható.

Iskolai fürdőkre épen úgy szükség van, mint az iskolaorvosokra. Szintén sok bajtól óvhatjuk meg a jövő nemzedéket — és itt van megint az alkalom, amikor a jövő nemzedékre is gondolni kell — ha a gyermek rendszeres testi tisztálkodását lehetővé tesszük. Sajnos, a nagyvárosi élet nyomorúságával együtt jár, hogy a gyermekek úgy nőnek fel, hogy a testedző, egészséges fürdést egész életükön keresztül nélkülözték, még ha folyóparti városban éltek is. Hiszen a bábaasszony talán még valamennyit megfürösztötte, de bizony azóta nagyon sokan nem részesültek ebben a jótéteményben sem.

De szólanunk kell e fejezetben arról is, ami a munkás-
ságnak úgyszólván háziügye. Értjük a tanoncoktatást. Ez eddig mostoha gyermek volt. Óraadó tanítók, vagy tanárok tanították mellékesein üres, de még kihasználható óráikban a munkásifjúságot. Elsősorban is a mellékeseget kell kárhoztatnunk. Ahogy a tanulókat máshol és más intézetekben olyan tanerők oktatják, akik egész idejüket és minden erejüket annak az oktatásnak szentelik^ legyen az úgy itt is. Állítson fel tehát a város a tanoncok' számára külön szervezettel, külön tantestülettel működő tanonciskolákat.

A másik dolog, ami nélkülözhetetlen a tanoncoktatásnál az, a szakszerűség. Ezért követeljük az ipari szakiskolák felállítását is. A mai tanoncnevelés ósdi és idejétmúlt. Ne higyjük azt, hogy minden iparos alkalmas arra is, hogy egyúttal nevelő is lehessen és azt se higgyük, hogy minden önálló iparos, aki az iparüzés törvényes feltételeinek megfelel, a szakképzettség olyan fokával és az iparbeli ismeretek olyan mennyiségével rendelkezik, hogy a mestersége minden csínjára-bínjára megtaníthatja az iparostanulót is. Csak a szakiskola adhatja a szakmai oktatás tökéletességét és teljességét. És valljuk be azt is, hogy az iparosok nagyrésze nem azért fog bele a tanoncnevelés neki nem való munkájába és nem azért vállalkozik az oktató szerepére, mert érzi, hogy iparának alkalmas erőket tud nevelni, hanem azért, mert előtte az olcsó munkaerő eszménye lebeg. Ezért látjuk a tanoncokat a dajkálkodástól kezdve különböző foglalatossági körben, csak a szakmai munkánál nem. Szükség van tehát az ipari szakiskolákra is.

A szakiskolákkal kapcsolatosan tanonc-otthonokat kell létesíteni. Nagyon sok iparos, aki keresztül ment az inasi évek nyomorúságain és éhezett és vackon hált, azt hiszi, hogy a tanoncügyet csak a régi megszokott eszközökkel lehet elintézni és szinte közfelfogás, hogy az inasnak nélkülöznie, túrníe és szenvednie kell. Dehogy, sokkal többet ér, ha a munkában edződik az ifjú és nem a nélkülözések elviselésében. Épen ideje, hogy olyan iparosok következzenek a régiek után, akik kellően táplálkoztak fiatalságuk idején és akiknek volt akkor egészséges pihenőhelyük. Ezért kellene a tanoncotthonok.

A közoktatásügyre fordított kiadások nem meddő célokra hozott áldozatok. Bőven megtérülnek abban, hogy a város minden lakója művelt, értelme fejlett, a város ipara virágzó, forgalma élénk. ugyanígy vagyunk a közművelődés intézményeire szánt garasokkal is. De talán fölösleges is ez az okoskodás? Az intézményekért magukért

kell a közművelődés intézményeit fentartani még nagy áldozatok árán is.

Faluhelyen a kezdetleges forgalomnak megfelelően azt tapasztaljuk, hogy a kereskedelmi forgalom üzletágai egybe fonódtak. A szatócs itt a kereskedelmi élet egyetlen tényezője és boltjában minden kapható: szegfűszeg, bors, patkószeg, kapa, kasza, ostornyél, rőfösárúk, cipők, zsinegek kötőfékek, kefék, fogkefék stb. Ha a forgalom a faluban nagyobb arányokat ölt, akkor az üzletágak szétválnak és más-más üzletekben találja meg mindenki a keresett és kívánt cikket. Mondjuk úgy, hogy megindul a differenciálódás folyamata, így talán jobban megértik.

Szegeden a közművelődés főbb intézményei differenciálatlan állapotukban vannak. A millenium évében itt hajlékot emeltek a közművelődésnek és ide egy tető alá hordták össze a Somogyi-könyvtárat, a képtárat, a városi muzeumot, a néprajzi múzeumot és a természetrajzi gyűjteményt. Reizner János, Tömörkényi István és Móra Ferenc egymást követő szakavatott vezetése alatt az egy kalap alá vett intézetek nagyszerűen fejlődtek, ma már egyik-másik gyűjtemény önálló élet után sóvárog.

Mi a szétválasztást a következőképen képzeljük el.

A Somogyi-könyvtár ma olyan nagy gyűjtemény, hogy egymaga külön igazgatást és vezetést igényel. Ezt megadnánk neki. Az új városházának a kiszemelt Püspök-telken való felépítése után a könyvtár elhelyezhető lesz a mai városháza épületében.

A képtár részére a Stefánia-park felsőkereskedelmi iskola előtti részén, vagy akár más megfelelő helyen, új épületet kell emelni.

A többi gyűjtemények azután szétterjeszkedhetnek a jelenlegi helyükön.

A Somogyi-könyvtár külön igazgatását már azért is célszerűnek tartjuk, mert a könyvtár-igazgatóság teendői közé soroznánk a városban létesítendő népkönyvtárak és olvasótermek igazgatását is. Szeged ugyanis nagy mulasz-

tást követett el eddig, hogy a népművelés hatalmas eszközét, a *népkönyvtárakat* eddig fel nem állította. Már említettük, hogy a tanyai részeken több helyen kell ilyeneket létesíteni. De kell a városban legalább három helyen. Azt mondhatják ugyan, hogy a népkörök könyvtárai fölöslegessé tesznek minden újabb alkotást. A népkörök könyvtárai elég szerények ahhoz, hogy egy nagyobbszerű nyilvános könyvtárat pótolhassanak, melynek még nyilvános olvasóterme is van. Mi egyetlen nagyobb egyesületi könyvtárat ismerünk, a Munkásotthon könyvtárát, melyhez fogható nincs is a városban, hiszen legalább 4000 kötete van, de mindamellett is a nyilvános népkönyvtár szerepére nem vállalkozhatik. Különben is sokan vannak még, akik sem a népköröknek, sem a szakszervezeteknek nem tagjai s művelődésre vonatkozó igényeikről és azok kielégítéséről mégis kell gondoskodni.

Régi panasz Szegeden, hogy a képzőművészetekkel nem sokat törődnek. Mennyi instanciázás és cipőkoptatás kell ahhoz, hogy egy-egy művész városi támogatásban részesüljön, vagy egy-egy műalkotását a város megszerezze magának. Pedig a nagy vagyon kötelez. Mennyivel inkább kell köteleznie a várost, amely egyrészt a legnagyobb magyar vagyonok egyikének ura is, másrészt erkölcsi testület is, melynek a magyar művészet támogatása terén is lennének ebben a minőségben is némely kötelességei.

Szegeden mindig élt és ma is él néhány festőművész és szobrász, akik minden kiválóságuk mellett sem vetették meg s ma sem vetnék meg, ha a város részéről némi műpártolásban részesülnének. Csak a régebbiek közül említhetjük meg Zombory Lajost, Nyilassy Sándort, Károlyi Lajost, Heller Ödönt, Szőri Józsefeit, Papp Gábort, a szerencsétlen Kukovecz Nanát, akik éppen városuk részéről nem élvezték a barátságos biztatás és az elismerés meleg szavait s a jóleső támogatást. Az igaz, hogy a városi képtár mindegyiktől őriz néhány képet, de az is igaz, hogy az a legkevesebb volt, amit a város tehetett értük, hogy meg-

vásárolta tőlük azt a keveset. Az ilyen művészeti politika a törekvőnek becsvágását lohasztja le, a megizmosult tehetséget pedig elcsüggeszti. Mind a kettőnek a magyar művelődés ügye vallja kárát.

Más városok tudtak művésztelepeket létesíteni s művészeket édesgettek oda, hogy alkotásaikkal a város hírét-nevét emeljék, érdemeit öregbítsék. Nem mondjuk, hogy Szegeden sohasem beszéltek művésztelepről. Beszéltek, de ennyi az egész.

Új-Szegeden, vagy valamelyik szép tanyai részen meg kellene építeni valahára a *művésztelepet*. Hadd telepedjenek meg ott olyanok, akik az Alföld színeit, szépségeit előttünk érzékelhetőkké teszik, hadd faragják márványba, kőbe, öntsék bronzba, ami szép itt az életből, hadd lobogjanak magasra a művészet oltárán az áldozati lángok. Esetleg új fejezetet lehetne írni a magyar művészettörténelembe. Mikszáth és Gárdonjá, Tömörkényi, Móra Ferenc és Juhász Gyula révén ugyanis bekerültünk önérdemünk nélkül is az irodalomtörténetbe. Hátha a saját érdemünk is hozzásegít bennünket egy kis dicsőséghöz?

Általában több megértést kívánunk a művészeti ügyekben. Több méltánylását kérjük a nemesebb törekvéseknek. Ebből van a legkevesebb. Károlyi Lajost csak szegényjogos temetésben akarják részesíteni, holott eszükbe nem jutna, hogy egy elhalt tanácsnokot istennevében engedjenek át az anyaföldnek. Urak, urak, hiba van itt a kréta körül!

A zenei élet fejlesztésének elengedhetetlen feltétele, hogy minél előbb felépüljön a városi *zenepalota*. Azt hisszük fel is épül, mert mindenki belátta már, hogy a városi zeneiskolának egy alkalmatlan bérházban való elhelyezése csak átmeneti megoldás. Mindenki észreveszi, hogy nincs a városban megfelelő hangversenyterem, ahol egy-egy művész alkalomadtán a közönséget gyönyörködtesse a művészetével és nincs alkalmas helyük azoknak a zenei egyesüléseknek és társaságoknak, amelyek a zene művelését és annak megkedveltetését tűzték ki maguk elé.

A munkásság szűkös életviszonyai között nem ért rá arra, hogy megszerezhesse volna magának azokat az ismereteket, amelyek közelebb hozzák őt a művészi alkotásokhoz s amelyek segítségével a műélvezethez is hozzájuthatna. Csak a vágy él benne, hogy az élet és művészet szépségeiben gyönyörködhessek. Eljön annak is az ideje, hogy valóban gyönyörködhetik is. De addig sem engedheti, hogy kellő ápolás és megfelelő támogatás híján elsorvadjon a művészeti élet s értékek menjenek veszendőbe.

És most megérkeztünk a színház elé. Itt vagyunk. Thalia tiszaparti csarnoka a víz után kétszer ifjódott meg, phönix-madár módjára még hamvaiból is életrekelte s ma a város egyik legszebb ékessége, szinte elfeledjük, ha előtte állunk, a külváros mocsarait és vendégmarasztalóit. Körülötte viharzottak le az utóbbi idők ádáz harcai és fölösleges csatározásai. Majd a krónika lapjain később »igazgatói válságok« néven jegyzik be a harcok történetét. Csődök és kényszeregyezségek prózai hullámai mosták a Thalia-csarnok falait, már-már féltetni kellett a becses Muzsa-templomot. De ma már nincsen baj, megtalálták a mentőeszközt.

A városi színházat sohasem szabad többé a magánvállalkozás üzleti körébe átengedni, legyen az csak továbbra is városi kezelésben. Műintézet és üzlet, mintha ellentétes fogalmak is volnának.

Valamikor színtársulatot és színházat el sem lehetett képzelni igazgató nélkül, ő volt a lelke, a vezérlő szelleme a társaságnak. Az úttörők korában volt ez, amikor egy-egy kocsiszínbén, vagy korecsmaudvarban volt Thalia sátora s a színészek az országutak örökké mozgó vándorai voltak. Az igazgatóra hárult elsősorban a megszervezés feladata, ami nem volt könnyű dolog akkor, amikor még a színészközpontok és a színiakadémiák nem ontották magukból a színészeknek való anyagot s néha egy szabólegényben (Bartha János), vagy egy urasági írónkban (Megyeri Károly) kellett felfedezni a tehetséget és a tüneményes láng-

észt. Az igazgatónak kellett kifürkészni, hogy hol van valami kedvező alkalom, főispáni beigtatás, vagy valami más céció, ahol a Múzsza is illően fogadtatnék. Vagyoni tekintetben alig ért többet társainál. Egy néhány festett vászon, egy menydörgő masina, néhány jelmez volt az, ami az övé volt, sokszor még ezek is zálogban maradtak s meg kellett válni tőlük, ha valahol a vállalkozás csődöt mondott.

A hőskor a vándorlással együtt megszűnt, ma az igazgató a polgári jólét ölében heverész és tőkés, aki páholyból nézi a dolgokat, színésznyomoruságot és mindent. Az üzleti szellem annyira előtérbe nyomult, hogy már az utóbbi évtizedekben arról csevegtek az emberek, hogy a színház nem is kulturintézet, hanem üzlet, az üzletek legridegebb fajtájából. Aki ismeri a kapitalizmus természetrajzát, az meg is érti a dolgokat. A kapitalizmus mindent a haszon szempontjából néz, a szent profit az ő üdvössége. És alkalmazkodik az üzleti érdek kedvéért az emberek változó hajlandóságaihoz. Ha a sikamlósság, a mocsok és a mezítelenség hozza az aranyakat, akkor az erkölcstelenség járja és hiába kiáltanak rendőrért, az üzlet vállalja a kockázatot is. De élt valamikor Shakespere is és élt Molière is. És ki kellene tépnünk a művelődéstörténet azon lapjait, amelyek az ő munkásságukkal és műveikkel vannak teleírva, ha valaha is meg tudnak győzni arról, hogy a színház csak üzleti vállalat és nem kulturintézet, csupán a felületes szórakozást szolgálja és nem a művelődés eszményét.

A város sohasem engedheti meg, hogy színháza ne a művészet intézménye legyen, hanem egyesek vagyongyűjtő eszköze.

A hangulatkeltésnek nem szabad felülni és a tökeérdekelttség jelszavainak. Tessék odanézni az ország első színpadára! A Nemzeti Színház sohasem volt magánkézben, a megnyitás napjától kezdve — immár 90 éve — mindig az állam tulajdonában volt és aa állam kijelölt

vezetői ellenőrzése alatt s meri-e valaki állítani, hogy nem állott mindig úgy művészi színvonal, mint műsora tekintetében a hozzá méltó magaslaton?

Amire az állam képes volt, arra a város is képes. Nem szükséges az, hogy a szegedi színházat is az állam vegye a kezébe. Nem szívesen válunk meg városi intézetektől s nagy szegénységünkre vallana, ha mindenünket amink van, csak azért, hogy az alkotás nehézségei elől kitérjünk, más kezekre bízánk.

Állítson a város egy irodalmi férfiút a színház élére, aki megszabja a művészi irányt, nevezzen ki a város, vagy válasszanak maguk közül a színészek egy rendezőt s megy minden, mint a karikacsapás. Egy alsóbbrendű városi hivatalnok elvégzi a pénztárkezelés és egy másik az ellenőrzés teendőit, vagy elvégzi a számvevői hivatal s az anyagi zökkenőknek örökre vége lesz.

A színház bevételei mindig fedezni fogják a kiadásokat, sőt jövedelem is marad, amiből a színészek is kaphatnak részesedést s azon, ami a városnak megmarad, újabb kulturális feladatokat lehet teljesíteni.

Itt van elsősorban a *nyári színekör* ügye. A színészek fizetéses szabadságidejét is meg lehet oldani s vele együtt a nyári színpad dolgát. Szeged tartozik magának és népének annyival, hogy állandó színháza legyen és művészeinek is azzal, hogy ne adja évenként kezükbe a vándorbotot. Új-Szeged kies helyein nagyon alkalmas helyek vannak a Múzsza nyári hajléka számára.

Aztán valamikor majd eljön annak is az ideje, hogy szűk lesz az egyetlen városi színház. A városi gyárvállalatok, a keletkező magánvállalatok a külvárosok népét tetemesen megszorítják s majd gondolkozni kell azon, hogy Dugonics András-színháza felépüljön valahol a külvárosi részekben. S talán még megérjük a megnyitó előadást, melyen »Bátori Mária« régen hallott szavai hangzanak el.

A tanyai népházakat pedig vagy úgy kell építeni, hogy azokban színelőadásokat is lehessen tartani, meg mozgó-

fénykép-darabokat bemutatni, vagy pedig külön kis színházakat kell építeni. Mondottuk már ugyanis, hogy a tanyai nép is számot tarthat valamennyire arra, hogy legalább egy kis ízelítőt kapjon a kulturális gyönyörűségekből.

Igazán nem tudjuk hirtelenében, hogy lehet-e még Magyarországon *mozgóképszínházat* szerezni, vagy ilyent építeni? Ha lehet és lehetséges volt eddig is, nagy kár volt valamit nem kezdeni. Az ilyen színház nagyon alkalmas a tudományos ismeretek terjesztésére is. Hogy a jövőben majd létesülhet városi mozgókép-színház, ha ma még nem is, az nem kétséges.

IX. KÖZÉLELMEZÉS.

Minél nagyobb a város, annál nehezebbek a közéletmezés feladatai. Faluhelyen és kisebb városokban, hol az emberek szomszédi közelségben élnek egymás mellett, az életmezés ügyével alig is kell törődni a hatóságoknak,, mindössze elég, ha arra szorítkoznak, hogy a visszaéléseket, ami a mértékkel, vagy az áruk meghamisításával történik, meggátolják és meg is torolják. A forgalmat szabadjára lehet engedni, korlátokat nem kell szabni, a szabályozás elmaradhat, a lakosság mégis hozzájut a jó élelmiszerekhez: Ha baj van a kréta körül, ha hamis az áru, vagy nem jó a mérték, a vevő ismeri az eladóját és tudja kit kell felelősségre vonni. Az eladó is tudja kinek ad el s az összeköttetés állandóságát nem veszélyezteti apró csalafintaságok kedvéért.

Máskép van ez a városban.

Itt a hatósági tevékenységnek a dolog természetéből kifolyólag a nagytömegű fogyasztók érdekében kétféle irányúnak kell lennie. Elsősorban is gondoskodnia kell a piaci forgalom megszervezéséről, másodsorban pedig gondoskodnia kell bizonyos fokú védelemről, nehogy a kényeredvére hagyott forgalom kíméletlenül kihasználhassa a kínálkozó lehetőségeket az árak és minőség tekintetében. Ez az utóbbi irányú tevékenység még azzal is jár, hogy a legszegényebb néposztály megfelelő életmezése is biztosítva legyen.

A szabad verseny, a tőkés termelési rendnek ez az összeviSSzasága mindenütt elképzelhető, létjogosultságát is csak mi szocialisták vonjuk kétségbe, de azt már senki; sem vitathatja, hogy a közéletmezés terén inkább a hatósági beavatkozásnak, hatósági szervezésnek van helye. Hiszen egészségünk, életünk és munkaerőnk függ attól, hogy kellő mennyiségű és jó élelmiszerhez jussunk hozzá mindig, mikor ezek beszerzéséről van szó.

Az élelmiszerekkel való házaló kereskedés, a milimári-rendszer, a piaci árusítás nagy városba nem való. A nagy tömegű, fogyasztásnál, ami ilyen városban van, ilyen rendszerek mellett nehéz az áruk ellenőrzése is, ami csak tessék-lássék módon mehet végbe, de azonkívül is bizonytalan a kiszolgálás, mert a rossz idő is befolyásolja, közlekedési nehézségek, vagy bajok is. És az árak derűreborúra emelkedhetnek, minden nagyobb ünnep, búcsújárás, vagy más alkalom, mikor tömegesebben özönlenek az emberek a városba, mind egy-egy alkalom egyúttal arra, hogy az üzleti nyereszkeedés a legmerészebb képzéletet is megszegyenítő lendületet vegyen.

Városunkban az élelmiszerárusítás rendezését, a hatósági szervezés munkájának a rendszerességét csak akkor várhatjuk, ha fölépül az első vásárcsarnok. Ezzel az új intézménnyel egyúttal lehet majd szabályozni a szükséges árubehozatalt, az élelmiszerek kielégítő vizsgálatát és az egészséges áralakulást. Tehát »első legyen a vásárcsarnok felépítése.

Tagadhatatlan, hogy szép Nisnijnovgorod vásári képe. Szép ott a színek tarka egyvelege, a különböző néptörzsek festői öltözete. Valami kaleidoskopszerű tündéri látványosság lehet az, különösen messziről. Még a kutyafalka is látványosság számba megy, amint néhol a zsírszagra össze gyűl. Szép mindez, csak kissé ósdi. Szegeden koránt sem ilyen szép a mindennapi, vagy a hetivásáros piac képe, de kezdetlegesnek épen olyan. Mi azért mégis megbarátkozz nánk vele, még porával is és szeméjtjével is, ami szél-

viharos napokon még a kövezeten is felkerekedik s belepi a juhhúsos és disznóhúsos asszonyok áruasztalait, ha nem épen a vásárcsarnoki intézmény életbeléptetésétől várnánk az öntudatos és tervszerű élelmezési poli lika életbeléptetését. Innen kezdve nyílik igazán alkalom arra, hogy a közélelmezés terén a városi hatóság tettekkel tényező legyen, maga is érintkezzék a termelőkkel, saját terményeit is megfelelően értékesítse, árusai és bizományosai útján. Csak egy sajnálni való van, hogy bedugul a piaci helypénz jövedelemforrása. De, amit elvesztett a város a vámon, azt megnyeri a réven, mert a vásárcsarnok bizonyos díjakat és illetékeket csak biztosít s ami innen befolyik, abban különbözik a többitől, hogy a városi tevékenység és kezdeményezés forrásából fakad.

Már szinte eldöntött kérdés a vásárcsarnok helye. Nem bánjuk, legyen az a kisvasút Rudolf-téri végállomása közepében. Jobb helyen talán nem is lehetne. Ezzel az Iskola-ücca lakosai is megelégedhetnek, mert uccájukból mindjárt eltűnik egy nagy darab s ami még megmaradt, az nyugodtabban várja, hogy beléje vágják nem sok idő múlva a munkások romboló csákányait.

Mi az első vásárcsarnok helyébe annál inkább beleszünk, mert hamarosan úgyis sor kerül a másodikra, aminek meg már a Mars-téren kell megépülnie. A kisvasút ide is eljőhet a nagykörúton. Az első vásárcsarnok ugyanis a város legbelsején lakók számára van megfelelő helyen. Majd befogják látni, különösen, ha a külvárosokban is megindul az élet, hogy a második vásárcsarnokra ép olyan szükség van, mint volt előbb az elsőre.

A hetyes közélelmezési politika azt is előírja, hogy legyen a városnak egynehány fontosabb élelmiszer-üzeme is.

Mi voltunk az elsők a városban, akik ezt már ezelőtt húsz évvel is hangoztattuk. Akkor félvállról néztek ránk, sőt mosolyogtak rajtunk. A mosolygás azonban nem öl, csak a nevetségesség. Nekünk is lett volna mosolyogni valónk mikor a lekicsinylés dacára mégis csak felállított

a halóság húsüzemet is, meg kenyérgyárat is. De a komoly törekvések nem lemosolyogni valók s mi örültünk legjobban annak, hogy az üzemek létrejöttek s annak még jobban, hogy életrevaló feladataiknak meg is feleltek. Nem akarjuk vitatni, hogy az elhatározásnál volt-e könnyelmű a hatóság, vagy az üzemek megszüntetésénél, mikor könnyű-, szerrel engedett a kis érdekeltség nyomásának. De az igaz, hogy ma is változatlanul fennállanak azok az okok, amelyek egy-egy hatósági élelmiszer-üzemet szükségessé tesznek.

Nem élünk az aranykorszakban, ahol az embereknek mindenük meg van, ami az élet örömeihez és a zavartalan boldogsághoz szükséges. Sőt. Ha vannak is a városokban emberek, akik egy kis árdrágítás miatt oda sem néznek, túlnyomó nagy számban vannak olyanok, akik máról-holnapra élnek, a betevő falatért küzdenek, vergődnek s minden vergődésük és küzdelmük dacára is alig-alig tudják csak a legszükségesebbeket is megszerezni. Ezek érzik meg leghamarabb például egy gazdasági válság rázkódtatásait és a vele járó keresetnélküliség legkönnyebben lesújtható áldozatai. Ezek az emberek a közélet terén is védelemre szorulnak. Főképp az ő érdekükben szükséges az árak szabályozása, az ő érdekükben kell lenni olyan üzemeknek, amelyek kifogástalan és mindamelllett olcsó árakon szolgáltatják a legszükségesebb élelmiszereket. Ilyen üzemek csak városi kézben lehetnek, nemcsak azért, mert az önköltségi árat a város tudja csak önzetlen termelőpolitikájával elérni, hanem azért is, mert neki van elegendő ereje arra, hogy a bosszús versenytársak tisztességtelen versenyével sikerrel birkózzék meg s egyúttal ahhoz is, hogy ő szabja meg és ő irányítsa a fogyasztási cikkek árhullámozását. Erre más nem vállalkozhatik, mert mindenki másnak, ha az nem közület, érdekei a nyereséghez és minél több haszonhoz fűződnek elszakíthatatlan erős kötéllal.

Hogy mely fogyasztási cikkek legyenek a halósági

élelmiszerüzemek körének tárgyai, arra ezúttal kimerítő javaslatot nem teszünk, mert ismeretes, hogy eddig is mik voltak a javaslataink. Mindenesetre a legszükségesebb fogyasztási cikkekről lehet csak szó.

Példaképen felemlítjük a tejellátás ügyét.

Szegeden van nagyobb tejüzem is, de nagyon sokan vannak, akik közvetlenül a termelőktől szerzik be szükségleteiket, talán még többen vannak olyanok, akiknek a falvakból házhoz hordják a tejet, olyan kisexistenciák, akik viszont a termelőktől vásárolták azt össze. Az előbbiektől nem irigylendő az a csekélység, amit nyernek az üzleten, mert fáradozásaik teste-leiket kimerítő. De mégis megdrágul az áru a kezükön, míg a fogyasztóhoz eljut. A tej pedig a legszükségesebb táplálék és hány szegény proletárgyermek van ebben a városban, aki évről-évre a színét sem látja annak. Újabban halljuk, hogy a tanyai gazdák tej értékesítő szövetkezetet akarnak alakítani. Okosan tennék a saját érdekükben is s ha olcsóbb lenne a tej, mindnyájan örvendhetnének a mozgalmuknak. De, sajnos, ez utóbbit nem igen remélhetjük. A város könnyűszerrel megteremthetné a gazdákkal való összeköttetéseit, néhány rendszeresített autójáráttal a termékeket összeszedhetné s a kiárusítást is megkezdhetné. Mindez alig kerülne jelentékeny pénzbeli áldozatba, de olcsó tejforrás keletkeznék a városban, ami a szegényeknek különös örömet okozna.

X. KÖZLEKEDÉSÜGY.

Valamikor erre senki sem gondolt. Csak hosszú-hosszú idő telt bele abba is, míg az árvízi rekonstrukció után valakinek az agyában megszületett a kisvasút nagyszerű terve. De a terv is nehéz vajúdas után jött a világra, s azonkívül, vagy harminc évig szendergett, míg egyszer csak erőhöz kapott és járni kezdett. Ezalatt a hosszú idő alatt némely városi polgároknak kocsival legalább négy órát kellett menniök, míg városukba értek. Szóval Szeged közelebb volt Budapesthez, mint magamagáéhoz. Bolond dolog ez, de így volt a mai napig és még ma is részben így van. Voltak környékbeli községek, melyek vonatjárás híjján a várossal, melyre számtalan dolgaikban utalva voltak, csak ügyyel-bajjal tudtak közlekedni.

Ma már ezen az állapoton szerencsésen túl vagyunk; a kisvasút nagy bátran utat vágott magának a homok világába, s vígan töftöffölnek az autóbuszok az országutakon és hozzák meg viszik a messzeeső falubeli embereket, akik így a várost sűrűbben felkereshetik, mint valaha. Élénkülnek a környékkel való gazdasági érintkezések és ebből a városnak is meg a környéknek is, valóságos haszna van.

Olyan dolgok ezek, hogy az elismerés zászlóját csakugyan meg kell hajtjunk.

Nincs egyéb hátra, mint hogy a megkezdett úton tovább haladjunk.

A kisvasutat, mint átmeneti intézményt kellően tudjuk méltatni. Már épen ideje volt annak, hogy a tanyai lakosságot az anyavároshoz szorosabban odacsatoljuk. Nem azért, hogy az elszakadása nehezebben menjen, hanem azért, hogy a városi élet áldásaiból jobban kivehesse a részét s közelebb férközzék a művelődés forrásaihoz is. ugyanezért tartjuk szerencsés gondolatnak a társasközi vállalkozás létrejöttét is. így a környék és a város között is meg van a sűrűbb kapcsolatnak a módja és a lehetősége. Sajnos a dologban az, hogy a Tiszán túl, a Maros alatt és Tisza mentén lefelé környékünk alig van. De még sajnosabb az, hogy a meglévő környékünk is szegény lakosság otthona, gazdaságilag azért nem sokat jelent. Legalább ma még nem sokat. Ahol a nagybirtokok terpeszkednek, ott a tömegek igényei nagyon szerények és nagyon lefokozottak. Szeged környéke tele van hintve nagybirtokokkal. A tiszamarosi kisháromszögben a földek legnagyobb darabja a román alattvaló deszki báróé, a Maroson felül minden a csanádi püspöké, a Tiszán inneni részen majdnem fel egészen Félegyházig a Pallavicini-féle hitbizomány van s a megyében még ott vannak az egykori Károlyi-birtokok. A környék többi részét elvágta a trianoni határ.

Már most egyelőre akárhogy is van, ami megmaradt azon kell berendezkednünk. A jövő egyik nagyfontosságú feladata az, hogy a közeli falvakat és a közeli városokat is befogó nagy villamosvasúti hálózat kiépüljön Makó és Hódmezővásárhely igy is erős szálakkal vannak Szegedhez fűzve. Hogy egyebet ne is említsünk, a magasabb igazságszolgáltatási fórumok Szegeden vannak, a város kereskedelmi és iparkamarai székhely és számos más intézmény van, aminek tevékenysége a környéket már úgyis ideköti. A villamosvasutnak a környékre való kivezetése a gazdasági és kulturális viszonylatokban való érintkezés felületét még ki fogja szélesíteni. Valamikor Szeged hő vágya volt az, hogy megyei székhellyé legyen, ma már ez

sem szükséges, hogy Csongrád megye egész területének Szegedre való utaltsága biztosítva legyen, elég ahhoz ma már az is, hogy a közlekedés alkalmas eszközeit megteremtjük. A magyar államvasutak vonalai és az azokon járatott vonatok Szeged helyi érdekeire tekintettel nem lehetnek, valamint más városok helyi érdekeire sem, mert azok országos érdekű cél szolgálatába vannak beállítva. Nekünk magunknak kell tehát a közeli városok és falvak felé kiépíteni a közlekedésünket, hogy városunk a szomszédságban élők által a nap minden órájában megközelíthető legyen.

Tudjuk, hogy a közlekedésügynek a városi érdekek szerinti kielégítő megoldása ezidőszert még akadályokba is ütközik. Az egyik a Máv. közlekedésügyi politikája, mely magafeléhajló szempontoktól vezérelve útját állja annak, hogy a környéken elágazó közlekedést meg lehessen valósítani. Míg a két érdek küzdelme el nem dől, addig a környéki összeköttetés ügye kedvező elintézés nem nyerhet. Itt sorompóba kell szállni a városi érdekekért.

A másik akadály az, hogy a város saját területén is megkötött kézzel dolgozhatik, ki lévén szolgáltatva egy magántársaság akaratának. Hogy szabadkezet nyerhessen közlekedési téren, előbb még szabadulnia kell bizonyos jogi lekötöttség állapotától s mai tulajdonosaitól meg kell váltania a villamosvasúti üzemet is. Erre a jogi lehetőség megvan, az anyagi áldozatot pedig a magasabb célok érdekében nem szabad kímélni.

A városi belső hálózat kiterjesztése sem igen tűr már halasztást, hiszen látjuk, hogy a város a mai nehéz viszonyok között is kifelé terjeszkedett, tágultak kissé a keretek. Igaz, hogy a külső részeken csak a szegénység terjeszkedett, mert jórészt kis vityillók épültek. Látjuk ezeket a szőregi-úton, a szabadkai országúton, a Kállayliget felé vezető úton és nem is tudjuk hirtelenében elsorolni, hogy még hol látjuk. Ám ezek a kisszerű házak, a szegénység eme hajlékai mégis a leendő város kiépülő új uccáit jelzik. Nemsokára már a helyi közlekedés új

feladatairól beszélünk s milyen jó lenne akkor, ha nem kellene már számolni egy akadékoskodó és szűkkörű érdekeire hivatkozó társaság akaratával. Meg kell tehát váltani a villamosvasutat!

A tanyai vasutat és az autóbuzs közlekedést csak addig tartjuk nélkülözhetetlenek, míg sor kerül arra, hogy a villamosvasút tökéletesebb közlekedését bevezethetjük helyettük. A tanyai vasútnak úgyszintén mindig érezhető alkalmatlansága lesz, míg fennáll, hogy kocsijai a Máv. sín-párjaira nem mehetnek rá s csak átrakással tudja lebonyolítani a városból kifelé irányuló áruforgalmat.

Nem mulaszthatjuk el, hogy egy kisebb jelentőségű feladatra ne hívjuk fel itt a város figyelmét. Láttuk, hogy az Aigner-telep hogyan keletkezett. De meg van s ha már nem tudták az elején beleszorítani a lelket, most már tenni is kell érte. Sok száz család él ma már ott, akik messzebb vannak ma még mindig a várostól, mint amennyire vannak. Vagy az államvasút pályatestén át közlekednek, ami nem megengedett dolog, vagy kerülővel, ami nekik mindenképpen nehéz. Hidat kell építeni számukra a pályatesten át.

S most a fejezet végén egy nem ugyan égető kérdésre, nem valami sürgős feladatra mutatunk rá, de olyanra, ami előbb-utóbb úgyszintén napirendre kerül. A *központi pályaudvarról* lesz szó. Terhet nem is igen róna a városra, mert mindent át lehetne hárítani az állam vasúti igazgatásra, illetve az államra, előnyök azonban mindenképpen a városra hárulnának a dologból.

Míg az alföld-fiumei vonal az ország gazdasági vérkeringésének egyik ere volt, addig a »Szeged-Rókus« állomásnak meg volt a maga jelentősége, ma már azonban lényegesen összezsugorodott, a vonatok is majdnem kivétel nélkül a »Szeged« állomásról indulnak, önállóan csupán csak Horgos felé indít.

A központi pályaudvar legalkalmasabb helyéül a szabadkai országúton, a Kecskés-telep és Szentmihálytelek

között elterülő terület kínálkozik. A Tiszán egy új hid megépítése válnék szükségessé a régi Tisza-ág végénél s Algyőtől Dorozsmaig kellene új síneket lefektetni, a város alatt levőket kellene arrább helyezni.

Az új pályaudvar kihelyezésével nagy területe« szabadulnának fel. A mai vasúti hi don tul kiépülhetne a Tiszapart s új városrész keletkeznék s az itt levő telkeket a város jó áron értékesíthetné, vagy maga építhetne rajtuk, ami még jobb lenne. A fejlődő városnak új területei keletkeznének, a szaporodó lakosság letelepedésére volna hely. A fejlődés pedig biztosan bekövetkezik, ha alkalmas várospolitiká annak az előfeltételeit megteremti. Tehát jórészen csak a mi munkánk eredménye minden.

XI. NÉPJÓLÉT, VAGY SZOCIÁLPOLITIKA.

Régebben szegényügyi igazgatásnak nevezték és szegényes intézményeket hozott a világra. Hiszen mindig hallgattak az emberek a zaklató lelkiismeret szavára, ha túlságosan nem is erőltették meg magukat, hogy jót tegyenek. Meg volt minden városban, még a legkisebben is, az árvaház, amelynek *árvái* tudták és érezték is, hogy ők árvák s nem volt rá eset, hogy ezt egy pillanatra is elfelejtettek volna. Meg volt a szegényház, melyben néhány elaggott lézengett szigorú felügyelet alatt és a sír szélén állván, végső napjaikat a kaszárnyai ridegség szelleme keserítette meg. Ezenkívül szabályozták még a koldulás rendjét s adtak gyorssegélyt az ínségeseknek, akik mikor azt szégyenkezve — nem szégyenkezve elvették, a lelkük mélyéig meg voltak arról győződve, hogy az semmiről sem jó és semmin se segít. Ez volt, ennél csöppet sem több, a szegényügyi igazgatás.

Néha volt társadalmi jótékonykodás és ínségakció is. Nemrégiben olvastunk a kis rongyosokéről egy felhívást. A felhívás maga szép, dicséretére válnék valami szerényebb szárnyalású, de mindenképen kissé vérszegény költőnek, Ezt mondja:

»Tépett lelkű szerencsétlen szülők rongyokba burkolt apró reménységei minden reggel százával jönnek elő a

külvárosrészek fagyos pinceodúiból s dideregve mennek az iskolába, kötelességet teljesíteni szülőikkel, önmagukkal és a magyar társadalommal szemben. Szorgalmasan lépegető apró lábacskaikat cipőfoszlányok, vagy zsineggel felkötött zsákdarabok védik úgy ahogy a megfagyástól, sápadt arcukról a tüdővész rózsája virít s a végzett munka után nagyon soknak nincs, aki könnyeit lecsókolja, aki vánnyadt, gémberedett tagjaikat melengesse.

Városom nemeslelkű társadalma ezideig minden télen lehetővé tette a sors szerencsétlen kicsiny mostoháinak a »kis rongyos akció« útján meleg cipővel való ellátását. A reánk következő január végi és februári hidegek előtt kérő szóval fordulok tehát . . .« stb., stb.

Ha a közigazgatási tényező annyit gondolkozik a szociálpolitika feladatain, amennyit a felhívás kigondolására és megszövegezésére fordított, akkor rájön arra, hogy inkább a pinceodúkat kellene kilakosítani, hogy ne jönnének onnan százával elő a szánalmas teremtések, mert minek a »kis rongyos akció«, ha újból oda kell vissz térniük, ahonnan jöttek;

hogy a külvárosi fagyos pinceodúk helyett egészséges lakások kelljenek;

hogy a meleg cipő csak néhány napi álom s nem a pillanatnyi fájdalmak fájnak, hanem az örökké tartó kinos szenvedések;

hogy a tépett lelkű szülőknek csak munka kellene, biztosított állandó munka, mert a munkanélküliséggel jár az inség;

hogy aki munkára képtelen és beteg, az is azért lett az, mert a meglevő intézmények rosszak voltak és hiányzott a kellő védelme a munkaerőnek.

Ezek azok, amik gondolkodásra készítetnek és a gondolkozót tette serkentetik.

Mi az irgalmasság cselekedeteiből keveset kérünk. Nem irgalmasságról van itt szó, hanem tömegszükségletekről és arról, hogy a megfelelő intézmények hiányzanak és

ami van semmiképen sem kielégítő. Talán már mondtuk másutt, hogy a tünetekkel kár bajlódni, ellenben annál érdemesebb a bajok kórokozóját kikutatni.

A felhívásból tudjuk meg, hogy a »fagyos pinceodúk«-ban emberek élnek. Hisz' ez borzasztó! A pinceodúk a patkányok szaporodási helyei. Hát itt is születnek emberek? Majd azt kérdeztük, hogy itt is jönnek napvilágra emberek? De, akik itt születnek, azok nem is látják meg a napvilágot. A sötétségben születnek a pusztulásra. Ha túlélik is a válságos első évet, a sötétség és a pusztulás hozzájuk szegődik és nem hagyja el őket a koporsójuk bezártáig. Itt tenni, tenni kellene. A strucc-madár rossz politikus, mert a homokba dugja be a fejét, ahelyett, hogy segítene valahogy magán. Ne kövessük a strucc politikáját. A város rázza le magáról a közigazgatás fölösleges békóit és legyen az, aminek lennie kell, lakóinak igazi gondozója a bölcsőtől a sírig.

Kezdje el a gondozást azoknál, akiknek a bölcsőjét nem ringatták sehol. A bölcső szép, a költészet mázával bevont fogalom. Sok embernek azonban, mikor megkezdí a földi pályafutását, még bölcsője sincs. Vagy teknőbe fektették bele, vagy még abba se. Szinte kézenfekvő, hogy a népjóléti gondozást a bölcsőteleneknél kell kezdeni.

Állítsuk fel a szülönők városi otthonát. Van ilyen Szege-den? Eddig a bábaképző intézetben adtak, ma a szülészeti klinikán adnak helyet néhány szülönőnek. De csak néhány, nak. Mi legyen azokkal, akik a jövő emberpalántáival terhesek és a magyarság reménységét és ígérétét hordják méhükben, de nincs alkalmas helyük, ahol lebeteged-hetnének? A város sok ezer lakása az egyézségügyi elemi követelményeknek nem felel meg. Aki ilyen helyen szül, az a temető számára szül. Gondoljuk meg,, hogy a világon a legnagyobb érték az emberi élet, kímélni, óvni, ápolni kell. Már első jelentkezésénél szerető gondossággal kell melléje állnunk. Az ünnepnapí szónoklatokban sokszor elsírlják, hogy kevesen vagyunk magyarok. Valamikor a

harminc millió volt az ideál. Most kevesebbel is beérnénk. Nem gondolják, hogy egy kis gondoskodás révén mindjárt többen lennénk? Az újjáépítés munkájához is munkáskezek kellenek. De mikor épen ezekből vesz el legtöbb a kellő gondoskodás híjján. Meg kell hát teremteni a szülők városi intézetét. A város gazdag. Megcsinálhatja azt úgy, hogy az emberszeretet valóságos temploma legyen. A szülőkért és ezek közül a legszegényebért, a munkásnyáért még nem tettünk eleget azzal, hogy biztosítottuk neki, hogy egészséges helyen hozza világra a magzatát. Még többet kell tennünk. Testi ápolásával, ellátásával, a gyermekének gondozásával is kell törődnünk, mert a legtöbbnek minderre hiányzanak az anyagi eszközei. Az anya- és csecsemővédelem további feladatai még hátra vannak. Társadalmi utón tesznek ugyan egyetmást az anyákért és a csecsemőkért. De ezt tudjuk, hogy elégtelen. Tudjuk, hogy a társadalmi erők gyengék és láttuk, hogy a gyermeknyaraltatás és a gyermekek üdültetése is a külföldi társadalmi erőkre támaszkodott. A város könnyen létesíthetne olyan intézményt, amely céljául tűzné ki az anyáknak a szülés előtti és az azután való védelmét, a csecsemő gondozásának megfelelő ellenőrzését. Ha helyi statisztikánk semmiről sincs is, az országos adatokból tisztán láthatjuk, hogy a gyermekhalandóság magyarországi képe rémisztően borzalmas. (Nem tudjuk hirtelen megmérni, hogy kultúrfölényünk mekkora, de azt hivatalos adatokból tudjuk, hogy Magyarországon az egy éven aluliak halálozási arányszáma 17,6, ennél nagyobb százalékszámmal az egész világon csak három helyen találkozunk: Chilében, Észtországban és Romániában.) A nagy és gazdag Szegednek nem volna szabad tétlenül nézni, hogy a városi anyák idő előtt elsorvadnak, a gyermekek elpusztulnak, mert nincs, aki törődjék velük s nincs, aki ügyeljen arra, hogy létfeltételeik meg vannak-e? Olyan városi intézetet szeretnénk látni, amely nyilván tart minden anyát és minden csecsemőt. Nem lenne szabad, hogy ez a városi intézet

ne ismerne kivétel nélkül minden anyát, aki szült, minden gyermeket, aki megérkezett. Segítő szervei útján mindjárt jelentkeznie kellene és segítséget nyújtani ott, ahol arra szükség van. A legtöbb szegény anyának gyermekét ingyen kelengyével kellene ellátni. Hadd kerüljön az új polgár az adomány jelében benső kapcsolatba városával. Ha mindez így lenne, mindjárt nem halnának úgy a csecsemők. Ma a ridegség űzi el őket, mielőtt még eleget láttak volna a világból. Vagy talán épen azért mennek el, mert eleget láttak?

A nyomorúság meglazítja a család kötelékeit, — elpárolog az anyai szeretet is. Pedig az anyai szív a gyermek legbiztosabb támasza. Mind hasztalan, van, ami ezt is kikezdi. Törvényes anyák, a családi kötelékben s anyák, akik elég szerencsések még ahhoz sem voltak, hogy ilyen kötelékbe kerüljenek, elhagyják a gyermekeiket. Azt mondják, hogy ezért van az állami gyermekvédelem. De még az állam sem elég erős arra, hogy, hogy támogatásra ne szorulna, mikor az ínség áldozatai oly nagy számmal vannak. Nem ártana, ha a város a maga gyermekei gondozását nem bízna másra, hogy ez másutt annál többet segíthessen. Létesíteni kell *gyermekátvevő* intézetet. Vagy kapcsolatban kell megvalósítani a többi gyermekgondozó intézettel.

Napközi otthonról már hallottunk Szegeden. Működéséről azonban semmit sem tudunk. Ennek ugyan, lehet, hogy mi vagyunk az okai. A külvárosokban, a munkáslakta negyedekben egyet sem látunk. Pedig épen itt volna rá szükség. Ha minden egyéb tervünket elfogadná a város, ezt az egyet még megcsinálhatná. Ha a többi is terv marad, ez is osztozik abban a sorsban. Ma a munkásnő a férje mellett a munkában van, a gyermek, vagy ha többen vannak, ezek mind otthon felügyelet nélkül, vagy szobába zárva maradnak. Hiába, sok mindenre nem telik, legkevésbé telik nevelőnőre. A gyermekek egyedül maradnak otthon. Ilyenkor kerül a kis kezekbe a gyufa, vagy a zsírszóda s ilyenkor szakad a munkásszülők nyakába a

nem várt, de előrelátható volt szerencsétlenség. A napközi otthonokra is szükség van.

Aki látta már az *árvaházi gyermekek* felvonulását, azoknak könnyen feltűnhetett, hogy a legtöbb gyermek mélabús, tekintetük fátyolozott, valami bánat, vagy szerencsétlenség emléke, vagy sorscsapás érzik meg rajtuk. Nagy baj az, ha a gyermek nem felejt, vagy érzi, tudja, hogy ő árva és sorsa szerencsétlenebb, mint másoké. Nagy baj az, hogy nem tudják ezt vele elfeledtetni. A város azt hiszi, hogy az árvákkal szemben mindent megtett, mikor emberbaráti intézete áldásaiban részesítette őket. Mi azt hisszük, hogy még ennél több a tennivaló.

Az árvaházba csak kis hányada fér be a szegedi árváknak. Mert sokan vannak, nagyon sokan. Es a nyomorúság sem volt a világon még olyan nagy, mint a mi időnkben. Az őskor barlanglakója talán kevesebbet szenvedett, mint a mai civilizáció embere. Elsősorban tehát tágítani kellene az árvaházi kereteken.

Másodsorban a szellemét kellene egy kissé megreformálni, valamivel többet kellene beereszteni az intézeti falak közé az új idők friss szelleméből. S melegséget kellene bevinni a hivatalos intézés ridegségébe, valamit a családi kör melegéből. A hideg formák helyébe életet.

A gyermekeket kisebb csoportokba osztanák, akik egy házaspár védőszárnyai alá húzódhatnának. A házaspár pedig inkább volna két szülő, mint intézeti hivatalnok, így ^a gyermekek talán sohasem éreznék árvaságukat s jutna nekik a szülői szeretet melegéből is, ami megédesítené szerencsétlenségsujtotta életüket.

Minden jó volna, ha bürokráciát nem látnánk és kaszárnyai szellemet a népjóléti gondoskodás területén.

A *gyermeknyaraltatásról* és a *gyermekek üdülőtelepéről* szintén nem feledkezhetünk meg. Itt át kell vennünk a hollandusok és a belgák szerepét.

A városokban, különösen, ha azokban móravárosrészi állapotok vannak, satnya és csenevész gyermekek nőnek

fel. Ahogy az életnek nekivágnak, az nekik, még a társadalomnak sem ígér semmi jót. Gondtalan gyermekségről, üde ifjúságról beszélünk? A »fagyos pinceodúk«, egy elhanyagolt város porfelhős levegőjében ilyesmi nem terem. Itt a fertőző mikrobák üzik emberpusztító munkájukat. Vigyük ki a szabadba, a napsütéses térségekre a munkásgyermeket. Építsen nekik a gazdag város, hogy intézményekben való szegénysége ne legyen olyan kirívó, nyaralótelepeket, üdülőhelyeket. Mi azt hisszük, hogy a semmiségekkel büszkélkedő szegedi patriótának több oka lenne arra, hogy elragadtatásában a mellét verdesse, ha a tanyák erdős helyein, a nagyszéksői tó partján, vagy az üdülőhelyé varázsolt Fehértó mellett sorra megépülnének a szegénysorsú városi gyermekek nyári üdülőházai. A gondtalanul ficáncoló gyermekek örömteljes zshivaja, az arcocskák, melyre az élet egészséges pírja újra visszatért, jobban dicsérmék a bölcs várospolitikát, mint a Tisza vizében tükröző egyetemi épületek. »Engedjétek hozzám a kisdedeket«, mondják az írás megszívlelendő szavai. Hát hadd jöjjenek elő a gazdag város hívására azok a gyermekek, akik a szerető melengetésre leginkább rászorultak.

A csecsemők és gyermekek ügyére ennyi szót vesztegetvén, térjünk most át a felnőttek ügyére.

Az állam és a városok, legalább itt nálunk, ahol később érik meg minden, csak nagysokára eszméltek fel arra, hogy van szociálpolitika is a világon és van szociálpolitikai tennivaló is, még pedig bőven. A szükséglet már jelentkezett, de még nem volt senki, aki gondoskodott volna róla. Eleinte tehát maguk az érdekeltek gondoskodtak mindenről. A beteg és ápolásra szoruló munkások érdekében az önszegély elvének az alkalmazásával maguk a munkások teremtették meg a betegsegélyező egyleteket, a mai munkásbiztosító őst. A munkanélküli segélyezést, az aggkori biztosítást szintén ők hívták életre a szakszervezetekben. A szakszervezetek általában többre vállalkoztak,

mint, ami erejükhez képest őket megillethette, szociálpolitika híjján vállalkoztak az állami és városi igazgatás feladatainak a teljesítésére is.

Ez írásunk elején már említettük, hogy hogyan akartuk ezelőtt húsz évvel a torony alá behurcolni a szociálpolitika pestisét. A munkanélküliségi segélyezés genti rendszerét akartuk a tek. Tanáccsal elfogadtatni. Igazság szerint ami Gent városában városi feladat, az Szegeden is az. Legalább mi azt hittük. Mondanunk sem kell, hogy munkánk eredménytelen volt. Korán jöttünk, Szegeden akkor még a szociálpolitika ismeretlen fogalom volt. Ma nem az, mert hallani már hallhattak róla eleget, ha nem is tettek érte semmit.

A *munkanélküli segélyezés* kérdését, azt hittük, fölösleges e program keretébe illeszteni, mert hiszen tudtuk, hogy a népjóléti miniszter törvényjavaslatot dolgoztatott ki ebben a tárgyban. Ma azonban már nem áltathatjuk magunkat azzal, hogy az ige testté válik, mert hiszen a népjóléti miniszter épen a napokban jelentette ki, hogy nem akarja a munkanélküli segélyezés ügyét tető alá hozni.

Tagadhatatlan, hogy társulatok és intézmények sokat alkalmatlankodnak a tek. Tanácsnak segélykéréssel. Minduntalan felbukkan egy-egy kérvény a közigazgatási aktahalmazban, amely ékesszavúan bizonyítgatja, hogy kérelme jogosult és figyelemreméltó. Nagyobbreszt egyesületek ezek a kérelmezők, melyek egyebet sem tettek, mint alapszabályokat alkottak és hiúságokban szerfölött éhes embereket elnöki díszhez és méltósághoz juttattak. Néha kaptak segítséget, néha nem kaptak.

Az elmúlt évek egyikének karácsonya előtt a szeretet melegétől kissé áthatva a tek. Tanács is adott a munkanélküli munkásoknak holmi segítséget. Az alamizsnából azonban nem kérünk. Azt szeretnénk, ha intézményesen biztosítaná a tek. Tanács azon munkásegysületek segélyezését, amelyek tagjaiknak munkanélküli segélyt adnak. (Ez volna a genti rendszer.)

A felületes gondolkozás azt mondja, hogy a munkanélküli segély lustaságra szoktat. Nincs lustább ember a világon a felületes gondolkodónál. Ám, aki megtanult gondolkozni, az látja, hogy a munkanélküliséget nagy gazdasági válságok idézik elő. A válságokat a termelés rendszertelenségei okozzák s azok a nagy zavarok, amelyek az emberek politikai eltévelyedéseiben, imperialisztikus és militarisztikus örültségeiben jelentkeznek. Ilyenkor megszakad az élet ütemes működése, mintahogy a földrengés megállítja az ingaórát s ilyenkor szenvednek az emberek legtöbbször, kenyértelenek és munkanélküliek lesznek önhibájuk közreműködése nélkül is.

A munkanélküliséget nálunk egyedül a szakszervezetek enyhítik, ők vállalják a szerencsétlenek társadalmi gondozását, vállalják állam, városok és más társadalmi tényezők helyett.

A szakszervezeteket ezen munkájukban támogatni kell.

Mindenki elismeri, hogy szép dolog és dicséretes, ha a munkásság a maga erejéből hozza létre a szükséges intézményeket, melyekkel helyzetén javít, életszínvonalát emeli, de nagy kár, hogy törekvései nem részesülnek hatósági támogatásban. Régi novellaírók erkölcsnemesítő meséikben előszeretettel festették le az iszákos munkást s hogy az elrettentés annál hatalmasabban érvényesüljön, a képet igyekeztek minél rikítóbbá tenni. Szokássá vált a munkásság alkoholizmusát társadalmi nyavalyának feltüntetni s mindig megfélelkeztek arról, hogy az iszákosság gyatra bűne és eltévelyedése előfordul minden társadalmi osztályban, csak a tobzódás hangjai, tónusa, külsőségei mások. Ám tessék a modern munkásmozgalom ma meglevő intézményeit tüzetesebben meg szemlélni. Komoly, nevelő munka folyik minden téren s első pillanatban szembeszökő, hogy míg a kaszinók, a legelőkelőbb bek és a kevéssé előkelők, a népkörök mind alkoholgözös levegőben vannak, a munkásságot kivonták a korcsma kábító légköréből. Munkás-otthonok létesültek minden ható-

sági támogatás nélkül, létesültek a közöny vaskos megnyilvánulása dacára is.

Szeged bőkezű volt néhanapján a társadalmi egyesülések és csoportokkal szemben. Itt ingyen telket kapott valamikor az ipartestület, ingyen lelket kapott az ügyvédi kamara is és ha a levéltári kutatásra kedvünk volna, rájönnénk, hogy más testületek is részesültek hasonló jóban. Csak a munkásság nem jutott ehhez a kedvezéshez. Kicsinybe vették szakszervezeti tömörüléseit s a támogató kérésre az volt a válasz, hogy »hova jutnánk, ha minden egyeslet ingyen telket és hatósági támogatást igényelne«. Pedig a munkásság számbavehető része a modern szakszervezetekben van. Ami ezeken kívül van, az csupán dísznövény, melegágyi tenyészet s minden siker nélkül csak amazok ellensúlyozására gondolták ki és parancsolták elő őket.

Egyszer már, bár mennyire is nem szívesen gondol arra vissza a tek. Tanács, a munkás-otthon ügye kedvező elintézését nyert. Azt hisszük, hogy a jövőben sem zárkózhatik már el a kielégítő megoldás elől. Majd módot adunk erre, ha mi is ingyen telek iránt nyújtjuk be alázatos folyamodásunkat.

Maholnap befejezik a fogadalmi templom építését és a századokra szóló mű annyi áldozat után rendeltetésének betöltésére készen áll. Az egyetem díszes palotái mind sorra felemelkednek már a Tisza partján. A díszes bérházak mind tető alá kerülnek a fizetéképes lakók legnagyobb szívbeli öröme. Valóban nincs egyéb már hátra, hogy a sor elejéről a végére került munkás-házak is végre valahára szintén felépüljenek.

Ez az ügy nőtt legjobban a szívünkhöz és a város minden várható alkotásai közül ezt várjuk talán a legtűrelmetlenebbül. Ezért talán hosszabban is foglalkozunk vele.

Láttuk már, mikor a városkörüli telepek dolgát tárgyaltuk, hogy nagyon sok szegény ember hogyan jutott saját-lakáshoz. Ezek azonban, akik így a maguk fedele

alá húzódhattak, nem a legelesettebbek voltak. Pár milliócskájuk elértéktelenedett magyar pénzben csak volt s életük ragyogó álmát meg tudták valósítani. De nagyon sokan vannak még azok, akiknek a soraiból ezek a kiszerencsésű emberek kiváltak s akik semmiképen se inélnek emberhez méltó környezetben és embernek való körülmények között. A palotás Szeged sok-sok lakója él pinceodúokban és büzlő barlangokban. Épen most, hogy ezeket írjuk, olvastuk a lapokban, hogy bizonyos hatósági oldalról jött vizsgálat 600 lakást talált olyant, amely egyenesen lakhatatlan. 600 lakás legalább 3000 ember lakóhelye. Elképzelhetetlenül rondák és mocskosak ezek a lakások. A falakat vastagon belepte a penészvirág, ablakok helyett némi levegőt és csekély világosságot, holmi lyukak szolgáltattak a pokoli életre kárhoztatottaknak, amik még a szellőztetésre sem alkalmasak, padozat pedig nincs bennök, vagy ha van, minden lépésre felfröccsköl a korhadt deszkák között a talajvíz. Ha Dante ilyen helyen járt volna valamikor, az alvilági borzalmakat még jobban ki tudta volna színezni.

És ezekben a lyukakban legalább 3000 ember él! Hány ezer élhet olyan lakásokban, amelyek ennyire nem borzasztják meg a nézőt, de bennök élni még sem tartozik az élet gyönyörűségei közé? Túlzás nélkül is elmondhatjuk, hogy a külvárosi lakosok jó része úgy él, hogy lakásbeli viszonyai nem botrányosak ugyan, de sem nem jók, sem nem egészségesek. A külvárosokban pedig a munkásság él, az a zöme a népességnek, amely a nemzetfentartó munka javarészét végzi s amelynek munkaerejétől, egészségétől egy ország jóléte van függővé téve.

Elodázhatatlan városi feladat tehát munkásházak és munkáslakások építése.

Városi feladatnak mondjuk, mert az. Ahol 3000 ember él pinceodúokban, ott a városi hatóság nem háríthatja át egyesekre és intézetekre az építkezés teendőit. Nagy veszély idején csak árt, ha a hatásköri és illetékességi

kérdést feszegetik. Lakásokat építeni még mindig nem igen. fog senki, mert még nem érkezett el a házakba való jó és gyümölcsöző befektetés alkalmá. A bankokat, intézeteket és magánosokat még kényszeríteni sem lehet, hogy építkezzenek. Nincs tehát más hátra, mint hogy építkezzék a város.

Megint halljuk a már megunt választ, hogy a lakásépítés nem városi feladat. Hiszen már rámutattunk arra, hogy sok minden nem városi feladat, amire a városi hatóság idejét és a város vagyoni erejét ráköltötte. De a lakásépítés mégis az. Az., mert a szegedi lakosok nagy tömegei emberhez nem méltó lakásokban laknak és az, mert régi mulasztások, a nemtörődömség régi bűnei útköznek ki a lakásügy terén, mert az eltöltött egészséges lakások hiányát most érezzük különösen. És hiábavaló a bajok orvoslása elől való begombolkozás. Mikor nincs rá lehetőség, hogy a tehetősek, a vagyoni erővel rendelkezők vállalkozásai nyomán a szükséges lakások ezrei épüljenek meg, akkor a hatósági gondoskodásnak kell előállnia, hogy a szükséghez képest cselekedjék.

A városi feladatokat nemcsak a községi törvény szabja meg, hanem jóval inkább a szükség. Inkább kell a hatóságnak figyelő tekintetét az élet jelenségeire függeszteni, mint ía törvény holt betűire. A felsorolható példák is ezt bizonyítják. Hát az árvízi Szeged hatósága tisztán csak közigazgatolt? Nem voltak-e az élet szomorú viszonyai és az újjáalkotás terén egyéb életbevágó feladatai is, mint a mindennapi akták? Hát a háború alatt? A közéletkérdéseit, az élelmiszerek és cikkek elosztását, a ráutaltak ellátását nem kellett-e hatóságilag elintézni? És a lakásügy? A lakáshivatal hosszú időközön keresztül a legforgalmasabb városi hivatal volt, mögötte maradt az adóhivatal is, meg a sóhivatal is.

A lakásépítés ma másutt is mindenütt városi feladat. Körültekinthetünk a hazában is, meg a külföldön is. Berlin és London is építenek. A gyűlölt vörös Bécsben is

építenek s a bécsi proletár hálatelt szívvel veszi tudomásul a hatósági gondoskodást és a választásnál nem hagyja cserben vezetőit. De nálunk nem szívesen néznek Bécs felé. Minek is? A császári és királyi kegyosztó sugárzás forrása elapadt, nem vonja már arra felé semmi sem sóvárgó és esdő tekinteteinket.

Míntha érezné a város hatósága erőtlen tiltakozása dacára is, hogy az építkezések teendői is reá várnak. Hiszen maga is épített bérpalotákat, melyek megfizethetetlen lakbéréikkel már előre jelzik, hogy a lakásfelszabadítás után mennyire szökkennek fel a lakbérek. Ize-lítői egy szebb korszak gyönyörűségeinek. Aztán abból is látszik, hogy érzi a hatóság, hogy a lakásépítés terén tennivalói vannak, hogy most írják össze a pincelakásokat és az egészségtelen odúkat, most készül a nyomorúság katasztere, amely ijesztő adataival majd csak ad valami lökést a hatósági ténykedésnek a helyes lakáspolitiká-irányára felé.

A bérpaloták már elkészültek, most már építsen a város munkáslakásokat is. Hely van bőven, hiszen az árvíz utáni újjáépítés megszabott keretei még jórészt kitöltetlenek.

Vagy mit akar a tek. Tanács a Búvártóval? Ezt mi is kérdezhetjük, de még inkább kérdezik azok az idegenek, akik a városba jövet kiszállanak a rókusi állomáson. Egy nagy tófelület és dísztelen környezete az, amit először látnak meg az Alföld büszke metropolisából. A szegyenkező városi még azt sem mondhatja, hogy a hatósági bölcsesség a tó vizét és élő lényeit is magasrendű céljaira használja fel, mert hiszen se nád, se káka nem terein a tóban s a békacombokra éhes ínyencek számára sem itt szedik össze a bőséges zsákmányt. Ugyan mire való hát a Búvártó? Egyenesen arra, hogy vizét a tek. Tanács leszivattyúztassa, a tófenéket feltölttesse és haladéktalanul megvesse ottan egy munkásvárosrész alapjait. A tér bőségesen elegendő arra is, hogy ne bérházakat zsu-

foljon egymás hegyibe-hátába, hanem előkertés házak és a házak környezete térség közepén tágas gyermekjátsszóhelyek keletkezzenek ottan. Az bizonyos, hogy mindez költségbe kerül, de hiszen az egyetemi építkezés is megszámlálhatatlan sok milliárdjába kerül a nemes városnak. Áldoznunk kell a közművelődésre is, a magasabb oktatásra is valamit, de ez az áldozat így magában hiábavalónak látszik, mert ahol túlteng a nyomorúság, ott a kultúra gyökerei úgy sem ereszkednek mélyre a talajban. Hiszen álljon a kultúra épülete és hintsen áldást a környékére, de valahára épüljenek fel azok a házak is, amelyekben a dolgozó emberek emberméltóságuknak megfelelően élhetnek s amelyekben az embergyilkos mikrobák és bacillusok nem fertőztetik meg az életet s nem rágják azt idő előtt derékon ketté.

Most elmondjuk, hogy hogyan gondoltuk mi el a munkásházak tervét.

Mindjárt előjárójában nemlegesen is meghatározhatjuk, hogy milyenek legyenek a munkásházak. A világért se legyenek olyanok, mint amilyen a köztisztasági telepen épült kolosszális építmény. A bércaszárnyáktól irtózunk, ötven család költözik ide be néhány száz gyermekkel. A gyermekeknek nincs játszóhelyük, mert erről nem gondoskodtak. A lépcsőkön és folyosókon fognak le és fel szaladgálni, aminek következtében néhány heti használat után a falak vakolatán lábnyomok munkái lesznek észlelhetők és soha sem lehet a házban a szükséges tisztaságot megővni. A ház környezete még szomorúbb. Az Úthalom-ucca Szeged legsiralmasabban elhanyagolt uccája. A legromdább árok ebben az uccában húzódik az ucca egész hosszában keresztül s itt láthatjuk, hogy a bűzöspocsolyás árokvíz, hogyan szaggatja a partot lassan, de biztosan, mint a Körös vize Ágota kisasszony kertjét. Az ucca lakói sövényfonással védekeznek az árok vize ellen, mint az árvízi védelemnél.

Ilyen környezetben nem szabad többé munkásházat építeni.

Az eddigi telepek bajain azonban illik okulni s az ezután létesülő telepeknek olyanoknak kell lenniök, hogy a modern élet elemi követelményei ott mind fellelhetők legyenek. Előbb csatornázni kell a telep helyét, le kell fektetni a vízvezetési csöveket, az uccákat kövezettel kell burkolni, világítási eszközökkel felszerelni és mindjárt befásítani.

Ebben a kellően felszerelt környezetben kell a munkáslakásokat felépíteni.

A házak legalább emeletesek legyenek s előkerttel épüljenek. Minden lakás úgy épüljön, hogy tágas legyen, bővében legyen a levegőnek és a napfénynek. Egy lakás legalább két szobás legyen s ha minden lakás a legelsőbb létesült telepeknél fürdőszobával el nem látható, minden kisebb lakáscsoporthoz mégis kell fürdőhelyiséget építeni. És nem szabad megfeledkezni arról, hogy minden kisebb házcsoporthoz megfelelő nagyságú gyermekjátshelyek járuljanak. Mi úgy képzeljük el a telep tervezetét, hogy a házak egy bizonyos számú csoportja nagyobb teret vesz körül. A házak előtt kertek vannak, a házak mögött, a csoport közepén egy nagyobb térség, amely játshelynek volna berendezendő. A játshely szélein köröskörül fasorokat kell ültetni s a négy sarkán kisebb ligetet létesíteni, ahol a szülök a még nem játszadó kisebb gyermekekkel elüldöglélnének ráérő idejükben.

Elismerjük^ hogy e tervezetben van egy-két dolog, ami egyeseknek mindjárt szemet szúr. így elsősorban talán az a követelésünk, hogy a munkásember az ezután épülő telepeken legalább két szobához jusson.

Nem mondtunk semmi hallatlant és semmi különöset, de úgy érezzük, hogy ha valamiért megköveznek, hát az lesz az. Két szobás lakást, meg talán több szobást is a munkásnak?

Nálunk nincs többtermelés. A mi külkereskedelmi mér-

legünk passzív. (De mennyire passzív!) Egy kis analfabétizmusnak oda nem nézünk. A népbetegségek majd csak elmúlnak, ahogy jöttek. Ez mind hagyján. De az izgalomba hoz, hogy némelyek mi mindent nem követelnek. Még hámoszobás lakásba költöztetnék a munkásokat!

Oh, nálunk még sokat kell szónokolni a demokráciáról és sok víz lefolyik még addig a szőke Tiszán, míg valahogy megbarátkoznak az emberek azzal a gondolattal, hogy a munkásnak az élet javaihoz csak olyan és csak akkora jussa van, mint akárkinek a világon s hogy az igényei is ugyanazok, mint akárkinek. Ha szerfölött szegények vagyunk is, a dölyfünknek határa még sincs és féltékenyek vagyunk a kasztbeli kiváltságainkra.

A legalább két szobás lakáshoz mindezek dacára is ragaszkodnunk kell. A népességi statisztika adataiból ugyanis az derül ki, hogy a szegénység körében nagyobb a gyermekszaporaság. Ahol a vagyon nem okoz gondot, ott egyke sincs. A legtöbb munkáscsaládban 4—5 gyermek van, a többiben van ennél több is. Azonkívül ott élnek a keresetképtelenné vált szülők is, mert mifelénk nincs aggkori biztosítás. Bizony így lesz a munkás lakása túlzsúfolt, így élnek egyszobás lakásban sok helyen 8—9-en is, néhol még többen is. Így szenved sérelmet az erkölcs is, meg az egészség is. Mert a zsúfolt lakás jobban veszélyezteti az erkölcsöt, mint a milői Vénusz márványszobra. A zsúfolt szobákban együtt alszanak a még nem eléggé öreg szülők felserdült gyermekeikkel, akik közt van hajadon és legény, talán még fiatal házások is, kiknek nem jutott külön lakás és serdülő apró gyermekek. Minthogy erkölcsvédelmi korszakban élünk, már ezen is illenék felháborodnunk. De mit szóljunk ahhoz, mikor még idegen albérlő is kerül a zsúfolt lakásba? Pedig ez is gyakran előfordul, mert a súlyos házbér-teher az albérlői és ágyrajáró-rendszerrel is bevett intézményé fejleszti. Most aztán szabad utat engedhetnének erkölcsi felháborodásunknak. De

ezt nem tesszük. Tudjuk, hogy az erkölcstelenség a rossz intézmények idomában jár. A jó erkölcs érdekében inkább a tervezetünkbeli kétszobás lakások megépítését követelnénk.

A fürdőhelyiség pedig époly nélkülözhetetlen a munkás lakásában, mint az elégséges levegő. Hiszen a családfő és a család többi munkálkodó tagjai naponta nehéz, izzasztó munkát végeznek s testük izzadságos, a koromtól és a munka porától belepert. A pinceodúban, vagy az egyszobás fürdőnélküli lakásban a test tökéletes tisztántartása szinte lehetetlen. Lehetetlen a helyiség hiánya miatt is, de sokszor azért is, mert a családban felnőtt leánygyermek is vannak, akik előtt a testi tisztálkodás alapos elvégzése feszélyező.

A mintaszerű munkástelepek nagy erkölcsi és nemzetgazdasági előnyökkel kecsegtetnek. A város ezeken kívül még pénzügyi előnyökhöz is jutna. A lakásoknak a munkásviszonyokhoz mért mérsékelt bérei idővel az építkezés költségeit megtérítenék, azontúl állandó jövedelmi forrássként jelentkeznének. De kedvezően befolyásolná a munkástelepek meglétele az általános egészségügyet, egyrészt azzal, hogy megfelelő környezetbe jutva a munkások és gyermekeik, mind egészségesek lennének és munkabírók, de másrészt azzal is, hogy lassanként a pinceodúban csak a patkányok maradnának egyedül, mert a város példájára az egyesek is egészségesek és az összes követeli menyeknek megfelelő lakásokat építenének, hiszen más-» kép lakásaikat soha ki nem adhatnák.

A munkáslakások felépítését követhetné a népszálló megteremtése. ugyanazok az érdekek javasolják ennek a létesítését, mint az előbbiekéét. Ne tessék félreérteni, nem a hajléktalanok menhelyére gondolunk, mert az meg van és szegényes menedéke azoknak az ágrólszakadt szerencsétleneknek, akiknek nincs senkijük a világon, akik elhagyatottak és lezüllöttek. Ellenben nagy számmal élnek olyan munkások, férfiak és nők vegyesen, akik a termelés fontos erői, csak egy bajuk van, hogy kívül élnek minden

családi köteléken. Ezek ma albérlők és ágyrajárók szegény munkáscsaládok hajlékában s létükkel és szerepükkel nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy a legszegényebb emberek lakásai túlszűfoltak és egészségtelenek. Ezek is számot tarthatnak arra, hogy életük viszonyai tűrhetőek legyenek. Ezek lennének a népszállók lakói.

A népszálló is olyan intézmény volna, mely eltartaná önmagát, behozná a ráfordított kiadásokat pénzben is, meg a vele járó erkölcsi előnyök terén is.

A megalkotásra váró népjóléti alkotások sorában következék a cseléd-otthon.

A falvak és puszták nincsetlenjeinek leányai a városba özönlének s a jobbmódú emberek háztartásaiban keresnek alkalmazást. Sorsuk a legtöbb helyen mostoha. Faluhelyen is a kis vagyonebeli különbség már kevélyé teszi az embereket, de a cseléd ott mégis a gazda asztalánál étkezik. A városban már ennyire nem méltatják. Azonkívül nagy a hajlandóság arra, hogy az egyesek hibáit és gyarlóságait általánosítsák, kisebb műveltségük, alávetett helyzetükből eredő botlásaikat túlozzák azok, akik szeren-¹ esés helyzetükben sincsenek hiba és megtévelyedések nélkül s így nagy elfogultság kíséri a szegény munkáslány minden lépését. Élete elszigetelt és ő magárahagyott. Helyzete legtöbbször válságos. Cselédi állapotával szemben mutatkozó elfogultság és még a kisebb sértések is gyakran kényszerítik arra, hogy helyét felcserélje. Ilyenkor vetik ki rá a hálót. Máskülönbben is utána vetik magukat, mert a legkíméletlenebb önzés itt kevésbé veszedelmesnek látszó vállalkozásba bocsátkozik. Ha állás nélkül marad a munkáslány, akkor már erkölcsileg a züllés lejtőjére jutott, mert a művelődés ereje öntudatát ki nem fejleszthette s lelki ereje nincs a csábítással szemben. Az állásnélkül való leány szállást ott kap rendszerint, ha nem volt elég szerencsés egyik helyéből a másikba lépni, ahol üzérkednek vele, vagy ahol könnyen megközelíthető. Nem lehet csodálni, ha sok leány útja nyílegyenesen a prostitúció mocsarába

vezet. Es ne higgye senki, hogy a vére hajtotta oda. Dehogy. Tudna ő is erkölcsös lenni, ha jobb viszonyok között élhetne.

Cseléd-otthonban kell a munka eme szerencsétlenjeit összegyűjteni a munkanélküliség napjaiban, ahol rend és tisztaság veszi körül őket s ahol mentve vannak az erkölcsi pusztulás alkalmaitól.

És végül mindezek után még egyet kívánunk: építsen a város aggok-menedékházát is, amely egyúttal ma még a háborús rokkantak menhelyéül is szolgálhatna.

Nem felejtjük el és tudjuk, hogy a városnak van szegényháza. De nem ez az, amit mi kívánunk. Különbösen is a szegényháznak nagyon szűkreszabottak a keretei,, nagyon szerencsés az, aki a kevesek közé oda bejuthatott, mikor a nyomorúságnak számtalan áldozata él kint, kívül a szegényház falain. A szegényházi rendszerrel is elégedetlenek vagyunk, valami másfélének kell lennie az aggok menedékházának. Mielőtt elmondanánk, hogy az intézményt milyennek képzeljük el, elmondjuk azt, hogy miért szükséges.

Nálunk még mindig nincs olyan intézmény, amely a munkások aggkori és rokkantság esetére való biztosításával foglalkoznék. Ma a munkás, aki egész életét munkában töltötte el és életerejét abban áldozta fel, a nyugodt öregi ség derűs, csendes és pihenéssel tölthető napjaira nem számíthat. Mire számít hát? Három dologra számíthat egész bizonyosan. Vagy arra, hogy gyermekei, akiket felnevelt s akik szárnyukra bocsátott keresők, majd eltartják, vagy arra, hogy a koldustarisznyával oldalán a templom ajtajához ül, vagy pedig arra, hogy az életet, amitől már mitsem várhat, eldobja magától. Akinek gyermekei nincsenek, annak csak a két utóbbi lehetőség közül van választása. Silány lehetőségek, alig érdemes gondolkozni felette, hogy melyiket volna célszerű a másikkal szemben előnyben részesíteni. Akinek jó gyermekei vannak, az még szerencsés volna, ha nem kínozná az a gondolat, hogy

terhére van szegénységre kárhozott és vergődő gyermekeinek. De a gyermekeivel sem jár mindegyik jól és nagyon sok öreg Lear király tapossa a földi utakat, az ebek harmincadjára kerülven öregkorára.

És olyan sok a tehetetlen, a munkából kivénült öreg munkás! Többen is lennének, de bizony a nyomorúság, a munka és sok minden egyéb úgy megőrli az ember életrevalóságát, hogy nem igen van munkás ember, aki az ötvenedik életéven túl még sokáig élhetne. No, de így is sokan vannak és intézményesen kellene gondoskodni róluk addig is, míg az állami gondoskodás ideje elérkezik. Sőt az aggok menedékházának olyannak kell lennie, hogy az aggkori biztosítás létre jötte után is feladatot tölthessen be. Olyannak kell lennie, hogy minden öreg munkás szívesen adja oda az intézetnek kiérdemelt nyugdíját az ellátás fejében, mert ott számára kényelmet, csöndet és nyugodtságot a szakavatott és mindenre kiterjedő gondoskodás olcsón biztosít.

Az aggok menedékházát úgy képzeljük el, hogy ott mindennek az ellenkezője van, mint amit a szegényházi rendszer mindenütt meghonosított. úgy képzeljük, hogy onnan száműzték a ridegséget, kicsinyes rendszabályokat, a kényszerítés eszközeit és a tollfosztás apró szekatúráit. Olyannak kell lennie az aggok házának, mint egy jól felszerelt szállodának. Az öreg emberek élvezzenek tökéletes szabadságot, élvezzék mozgásuk akadálytalanságát. Házirendnek azért kell lennie, de az ne legyen vaskalapoSj rideg és mogorva. Az öreg munkás egy élet nehéz munkája után a pihenést érdemelte ki és nem azt, hogy kénytelen legyen végső percéig mások kicsinyes akaratahoz és szeszélyeihez alkalmazkodni. Gondolni sem lehet arra, hogy öreg házaspárokat egymástól elszakítsanak, de arra sem, hogy az elernyedte tagokra intézeti egyenruhát húzzanak. Ez mind ellenkeznék annak a helyzetnek a természetével, hogy egy öreg munkás nyugalomra tért és hátralevő életét békésen és zavartalanul akarja eltölteni gyönyör-

ködni akar még egyszer a napsütéses tájak szépségeiben s látni akarja az élet gondolkodásra készítő jelenségeit, mielőtt napja végkép leáldoznék.

Íme, ezek volnának a terveink egyelőre, addig is, míg a torony alatt egyebekről is nem beszélünk.

A boldog város felé a kimerítő népgondozás jól egyengetett útja vezet. Akár tetszik, akár nem, erre az útra csak rá kell térnünk. Be kell végre látnunk, hogy ott van rend, nyugalom és béke, ahol a széles néprétegek földi üdvösségéről jó intézmények gondoskodnak.

Szegeden a népjóléti politika terén sok tennivaló van, hogy valóban a nemzeti újjászületés városa lehessen. Nem is vagyunk túlságosan naivak ahhoz, hogy azt higgyük, hogy csak papírra kell vetnünk a kívánságainkat és már minden a helyén van. Dehogy. Tudjuk, hogy a terveinkért lemosolyognak s örülhetünk, ha ennek az árán megmenekedhetünk a megtépzástól. Bár ez sem bizonyos. Mi a mával tisztában vagyunk, de arról is meg vagyunk győződve, hogy telnek-múlnak a napok, az évek s a Nagy-Szeged mégis a mi programunkból fog kiépülni.

XII. MÉG VALAMI AZ ÖNKORMÁNYZATRÓL.

Jóformán befejeztük, amit mondani akartunk, most még csak kevés van, ami elmondásra vár.

Megállapíthatjuk mindjárt, hogy az utóbbi időkben kissé elhomályosult az önkormányzat gondolata. Mintha nem az volna, aminek láttuk és aminek még szeretnénk látni ezentúl is. Átmeneti jelenség és nem csodálkozunk rajta, hogy így van. Nagy pazarlása volt itt a vérnek és ami a legdrágább a világon: az emberi életnek. A sok-sok csatamező vérpárája megmérgezte a levegőt és szörny-szülött gondolatok keltek életre benne. A caesarománia új köntöst öltött s ma fascizmusnak és miegyébnek nevezik. A politikai divatok változásaiból élő tudósok pedig már sietnek a történelmi rendellenességek elvi igazolásával s hirdetik az imperializmus és az egyéni akarat hóbortjának világot megváltó elméletét.

A felkavart képtelenségek eme átmeneti korában mi várhat a demokráciára és annak szerény hajtására, az önkormányzatra?

Pedig a városok az önkormányzat légkörében növekedtek nagyra. A nagyok viaskodása korábban így tudták elérni, hogy bár veszettül zajlott a fegyvercsörgés és a harci moraj a falakon kívül, a város falain belül mégis munkálkodtak és dolgoztak az emberek. Így érték el,

hogy mikor a nagyranövekedett városi népesség különböző igényei keletkeztek, a városi gondoskodás néhol, de nem nálunk, meg tudta valósítani a városi élet kényelmét és kellemességét szolgáló eszközöket: a szociálpolitikai intézményeket. A centralizált állami közigazgatás az önkormányzat nélkül semmit sem tudott volna elérni azokból az eredményekből, amikkel az önkormányzat dicsekedhetik.

Az állami beavatkozás lombkoronája már nagyon terebélyessé nőtt. Az ember élete a születés pillanatától a sir mély öléig az állami regulák ezrei által szabályozott s mindenki lépten-nyomon a törvény szabályaival találkozik s olyan nehéz már a velük való összeütközést elkerülni. Ám azért nagy számmal vannak dolgok, amelyeket a szomszédi közösségben együtt élő emberek közös akarata tud megfelelően rendbehozni s ezek a dolgok az önkormányzatra várnak. A fontosabbakat mind említettük már s fölösleges volna az újrafelsorolásuk, de szinte elképzelhetetlen, hogy hogyan bírná például minden mindenhatósága dacára is az állam megoldani azt a feladatot, hogy az emberek egészségét ne veszélyeztessék a közvetlen uccák porfelhői és a csatornázatlan uccák mocsártengerei egy városban sem.

Az önkormányzatra tehát szükség van s hogy az egymás közelében élő emberek a maguk közvetlen ügyeit mindenkor elintézhessék s a munka nagyobb sikere érdekében inkább tágítani, mint szűkíteni kellene az önkormányzati intézkedések kereteit.

Bár ez így van, érthetetlen mégis, hogy ma az a törekvés észlelhető, hogy az önkormányzat köre kissé megnyírbáltassék.

Hiszen a világon mindent meg lehet okolni (ebben valamikor a sophisták jeleskedtek) s minden megokolás jó, ha nem vesszük észre egyiknek, vagy másiknak azt az elenyésző szépséghibáját, hogy kissé sántít. Hiszen akadtak már fölös számmal tányérnyaló tudósok, akad-

hatnak még mindig Macchiavellik, akik apróra bebizonyítják, hogy nincs jobb kormányforma a despotizmusnál és az autokraciánál. Csak úgy ne járjunk vele, mint a békák, amelyek a gólyát választották királyukká. Lehetnek olyan autokraták is, mint az örült Caligula, aki csak azt az egyet sajnálta, hogy az egész Rómának nem egy feje van, hogy egy parancsszóra és egy csapásra lehetne azt leüttetni. Ilyen esetben nem volna más tenni valónk nekünk, a despotia és autokrácia engedelmes és türelmes birkáinak, mint odatartani a fejünket, hogy hát üssék le, ha a közjó máskép nem boldogulhat.

Nem, mi inkább kívárjuk, míg jobb napok virradnak a demokráciára és annak töről szakadt hajtására, az önkormányzatra.

Nem hisszük, hogy ez utóbbit bármi is pótolhatná. Nem hisszük, hogy a városok a városiak munkája nélkül boldogulhatnának. A városi feladatok mind olyanok, hogy azok szükségességének fokát, nélkülözhetetlenségét egyedül a városiak ismerik, ők tudják a legjobban, hogy a saját-szerű helyi viszonyok mit követelnek meg s mik az egyenként kielégítendő fontosabb érdekek. Az állami igazgatás erejét nem becsljük kevésre, de az erőt meghaladó vállalkozásnak ismerjük a veszélyeit.

Állami hatalom és önkormányzat sokáig jól megfértek egymással s erre az időre esnek az önkormányzat kielégítő alkotásai. Most van az ideje annak, hogy a város kifejttesse minden erejét a ráváró új feladatok szolgálatában s a népgondozás nagymérvű kiterjesztése körül. Ezeket a feladatokat is csak úgy végezheti el a nagy összeség és az eddig némán tűrők érdekében, ha intézkedési köre csorbítatlan marad. Mi a tiszta önkormányzat elvi alapján állunk, önkormányzati kérdésekben az államnak csak felügyeleti joga lehet, az is csak a törvényes formák és rendelkezések betartásának ellenőrzésére terjedhet ki. Már a gazdasági tevékenységbe való olyan-foku beavatkozás, amely szükséges és egészséges vállala-

latok létét érinthetné, vagy irányító szerep, mely a kezdeményezést megölné s az önkormányzati akaratot figyelembe nem venné, szerintünk nem volna összeegyeztethető az autonómia elvével.

Kik legyenek az önkormányzat cselekvő részesei? Legyen az minden városi lakó, akár nő, akár férfi, aki életének 20. életévét betöltötte. A politikai megbízhatóság, a politikai érettség ismérvei csak jogfosztásra vezetnének. Az első könnyen nyújtható fogalom s alkalmas arra, hogy házi használatra a reakciós pártok tetszésük szerint alkalmazzák. A politikai érettség pedig ugyanis mindazoknál felfedezhető, akik meg tudják érteni azt, hogy érdekeik megvédelmezésére, az életnek szebbé és jobbá tételére való eszköz a választás jogának a gyakorlása. Egyszerű a dolog, nincs mögötte semmi ördögös szövevényesség. És az önkormányzat körében is megnyugodnánk azoknak a közügybeli szereplésében, akik megértik, hogy a város pora és piszka, nyílt árkaiknak és pocsolyáinak kigőzölgése ártalmas az egészségre.

Minden választó legyen egyúttal választható is. A hivatottság és arravalóság kérdésében egyedül a választók dönthetnek.

Nem tudjuk elképzelni úgy a városi önkormányzatot, ahogy a közigazgatás államosításának hivei azt elképzelik. Nem tudjuk elképzelni a megfejelt városi igazgatást, hogy t. i. az önkormányzat működése korlátolt szabadságot élvez ugyan, de a tisztviselők állami kinevezés útján nyerik a megbízásaikat. Legalább valamikor így tervezték. Hogy most hogyan tervezik, azt igazán nem tudjuk. Talán a helyi hatalmasságok rokoni összeköttetései alól akarták a gyékényt kirántani. Valóban, észlelhető is a vidéken valami a nepotizmusból. Valamikor a rossz nyelvek az egyik vármegyét »család« megyének csúfolták. Hogy volt-e okuk rá, azt sem tudhatjuk. Ám van egy egészséges eszköz, amely minden felburjánzást már eleve lehetetlenné tesz és ez: az általános, titkos választói jog. Inkább ezt követelnők.

A tisztviselőket tehát egytől-egyig az önkormányzati képviselőknek kell választaniok. És szívesen látnánk, ha csak egy tisztviselői kelléket szabnának meg, az arra valóságot. Ezért az iskolai minősítést csak másodlagos kelléknek vennék s ott követelnék meg, ahol a szak-képzettség elengedhetetlen fontossággal bír (orvos, mérnök, ügyész stb.).

Mondanunk sem kell, hogy a virilizmust sem szívelhetjük. Hogy valakinek az élet javaiból több jutott, az semmiképen sem jelentheti azt, hogy az önkormányzathoz több köze van, mint annak, akinek semmije sincs.

Ellenségei vagyunk annak is, hogy az önkormányzati testületbe ne csak a választás eredménye juttasson be egyeket, hanem állás, hivatal és kinevezés is. Az önkormányzat mindjárt nem az, aminek lennie kell, ha nemcsak azoknak a befolyása és akarata érvényesül abban, akik a községi kötelékbe tartoznak, hanem kívülálló tényezőké is. Hiszen államérdekkel, közérdekkel és magasabb érdekekkel mindent meg lehet magyarázni, csak az a baj, hogy néha nem az az igazi államérv, közérdek és magasabb érdek, amit annak mondanak, hanem sokszor annak épen az ellenkezője.

Most pedig az önkormányzatról lévén szó, felsóhajthalunk a költővel: »Rossz időket élünk, rossz csillagok járnak . . .« Az önkormányzat egén felhők tornyosulnak, beborult. Hogy végkép bealkonyodott volna s napja letűnt, azt sehogysem hisszük.

BEFEJEZÉS.

Mikor 1879. márciusában a város romokban hevert, akkor keletkezett ez a mondás: »*Szeged szebb lesz, mint volt.*«. Azóta sokat emlegették, szállóige lett belőle s ott pompázik a városházán egy pár színes ablaküvegen, de emléklapokban és könyvekben is találkozunk vele. Azt már kevesebben tudják, hogy ez a tömör, csiszolt mondás Mikszáth Kálmánt vallja mesteréül, aki az árvízi csapás itt élő szemtanúja volt s aki akkoriban még nem találkozott útjában a dicsőséggel, ő csak királyi ajakra adta a mondást, a maga fejedelmi ékességéből kölcsönzött a királynak, mintha Rothschild lett volna. Királyi mondásként emlegetik mégis, bár a királyok a legutolsó négyszáz évben nem tudtak magyarul, ha tudtak is, úgy nem tudtak, hogy szállóigének való mondás hagyja el fogaik sövényét. (Inkább a német szállóigékhez volt érzékük: Mit Rebellen unterhandle ich nicht. Unbedingte Unterwerfung.)

Mi is végre valahára szebbnek akarjuk látni városunkat, mint amilyen most (óh Móraváros, ha reád gondolunk!) az árvíz utáni újjáépülés innen-onnan ötvenedik esztendejében.

Szépnek és nagyak akarjuk látni városunkat.

Szeged történetéből tudjuk, hogy 1433-ban itt keresztül utazott egy francia. (Azóta utazott, meg meg is szállt itt

több is.) Bertrandon de la Brocquiére, aki így írt: »Szege­d egy nagy nyílt s egyetlen nagy uccából álló város, mely nekem mintegy mértföldnyi hosszúnak látszott«. Vannak, akik később azt mondják, hogy Dorozsma és Szt.-Mihály­telek valamikor a város egy-egy uccája volt,

Elhisszük. Ha a mi terveink valamikor valóra válnak, a város hajdankori nagyságából mindent visszanyer. Ves­­sünk hát egy pillantást a jövőbe.

Már látjuk, hogy csakugyan nagy várossal van dolgunk, a város lakosainak száma megkétszereződött, mert a városi vállalatok s a megizmosodott egyéni vállalatok sok-sok emberkéznek adtak állandó munkát. Látunk egy öröm­zajos várost,

Elér a város Dorozsmáig is, meg Szt.-Mihálytelekig is. A dorozsmai ut kiindulásánál nincs ott többé a Búvártó lomhán szétterülő vize, helyén és a régi vámház helye körül s a körtöltés mentén mindkét irányban árnyas fák csoportjából előtűnő házak vannak viruló kertek mögött s nyájas külsejük jól esik a szemnek. A rókusi pályaudvar helyén a Városi Villamos Vasút központi telepe, műhelyei vannak s azontúl egy új városrész, amely csakugyan elhú­zódik, mint a XV. század közepén egészen Dorozsmáig, amely mintegy külvárosa Szegednek.

Szt.^Mihály telek előtt a központi pályaudvar épülete és raktárai vannak. Azon innen szállodák és középületek a régi alsóvárosi temető helyéig. Csak a por hiányzik a régi városból és az a különbség tűnik szembe, hogy az épít? kezesek csinosabbak, mindenütt növényzet és virágok van­nak a házak körül s a hellyel-közzel nagyobb parkok és ligetek, Az új vasúti hid megépült a Tiszán s az új hidig gyá­rak gyá­rakat érnek, nagy kéményerdő füstölög e részen, új városrész nőtt a régihez. A Boszorkány-szigetig Ízléses házak sora van a Tiszaparton s kiépült a rakodópart is végig ezen a részen.

A régi vasúti hid a közúti hid szerepét vette át. Van még ezenkívül hid a tápéi kapunál is és új-Szegedről, mely

csakugyan kertváros lett, hid vezet át a Maroson is, mert odaát új városrész keletkezett s elértük, hogy a Maros is keresztülfolyik a városon.

A tanya is más lett.

A Fehértó látogatott fürdőhely, a központok nagyot nőttek, a csengelei erdő fái egy nagyszerű telepet látnak maguk körül. A villamosok sűrűn szelik át a tanyavilágot s hordják kifelé a város népét, mert a pusztahelyeken a belső népesség kedvelt kiránduló helyei lettek.

A tanyákon már se szeri-se száma a népházaknak[^] amelyek a művelődés egy-egy fészkeivé váltak. A nép is műveltebb, meg látszik földjén és házatáján. Mutatóba se lehet látni olyan parasztházat, melyen csak tenyérszárny az ablak s a föld is többet termel s egy pillanatra kitűnik, hogy művelői többet tudnak, mint apáik tudtak.

Csak ennyit láttunk, ez is elég volt arra, hogy törhetetlen harcosai legyünk Nagy-Szeged gondolatának.

A közöny és a megszokottság ösvényén vezet át az utunk. A közöny a mindenbe való beletörődést jelenti, a megszokottság a haladástól fázik s az ismeretlentől való félelem reszketteti meg.

A városi igazgatás mai rendszere válság előtt van. Vagy belátják az intézők, hogy új útra kell térniök s többek közt a népgondozás nagy feladatait is vállalniok kell, vagy pedig tapasztalni fogják, hogy minden erőlködésük belevész a bürokrácia tehetetlenségébe. Még áll a régi rendszer bagolyvára és állani fog még egy darabig. Azt csak látják, hogy itt-iott hámlik le róla a vakolat, de azt már kevesebben veszik észre, hogy a falakon repedések is vannak keletkezésben. Már jelek vannak arra, hogy a régi fészket oda kell hagyni. De elhagyják-e vajjon?

A megszokottságtól félrevezetve az emberek nehezen értik meg az intő jelek figyelmeztetését, az új dolgok ér teli mét. Valljuk be, hogy nem is olyan könnyű az. Goethe-ről mondják, hogy egyszerre felismerte, mintegy villanásszerűen a francia forradalom jelentőségét. De Goethe az emberi

szellem legkiválóbb képviselőinek egyike volt. Mikor a valmy-i ágyuk tüzeben először állották meg a francia köztársaság katonái a helyüket, az emigráns nemesek csak bámultak s nem tudták megérteni, hogy a szájas Danton csöcseléke még győzhessen is. De Goethe megértette: »E helyről indul ki és mától veszi kezdetét a világtörténelem új korszaka és ti elmondhatjátok, hogy ott jelen voltatok«. Clio most is fordít a lapon, hogy új korszakot jegyezzen be a világtörténelembe. Jó volna, ha mi is megértenénk, hogy a közeledő holnap mit követel tőlünk.

Vége.

TARTALOM-MUTATÓ.

OLDAL

Előszó. Írta Peidl Gyula orsz. képviselő.	
Bevezetés	1
I. A modern város szerepe és feladatai.....	9
II. A mai dolgok bírálata.....	35
a) Látszat-dolgok.....	35
a) Mít tartottak legsürgősebb tennivalónak?	40
a) A kisvasút	46
a) Az egyetemi építkezés.....	49
a) A városi bérházak és telepek ügye.....	54
a) »Feltámadott a tenger . . .«.....	66
III A nagybirtokos város	71
IV. A tanyavilág és népe	85
V. A közüzemek	99
VI. Városrendezés	III
VII. Közegészségügy és köztisztaság	121
VII. Közoktatás és közművelődés	136
IX. Közélelmezés	150
X. Közlekedésügy	155
XI. Népjólét vagy szociálpolitika.....	160
XII. Még valami az önkormányzatról.....	181
Befejezés.....	186